

M. Fort.

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT

KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

PATZNER ISTVÁN,
FŐTTKÁR.

KIADJA A DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
MUZEUMTÁRSULAT.

XII. (ÚJ) ÉVFOLYAM. — I. FÜZET.

TEMESVÁROTT, 1896.

NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSZAJTÓN.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUM-TÁRSULAT
KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

PATZNER ISTVÁN,
FŐTITKÁR.

KIADJA A „DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUM-
TÁRSULAT.”

— ② —
XII. (ÚJ) ÉVFOLYAM.

— ② —
TEMESVÁROTT.
NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSZAJTÓN.
1896.

MAGY. AKADEMLIA
KÖNYVTÁRA

A XII. (új) évfolyam általános tartalma.

I. FÜZET.

Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében: III. Az 1832/6-iki országgyűlés. — <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	1
Vattina 1895. évi leleteiről. — <i>Milleker Bódogtól</i>	36
Új őskori telep Öregfalu határán. (Torontál m.) — <i>Orosz Endrétől</i>	41
A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából megvásárolt arany-érmek jegyzéke. — Közli: <i>Patzner István</i>	47
<i>Tárca:</i>	
Kivonatos jelentés az 1896 évi január és február hónapokban tartott választmányi ülésekről	58
<i>Egyveleg:</i>	
Az ezredéves orsz. kiállításra felküldött tárgyak jegyzéke	60
Az 1848/9-iki honvédenekarok történetéhez. — Közli: <i>Milleker Bódog</i>	61
A verseczi városi muzeum múlt évi gyarapodásáról. — Közli: <i>Milleker Bódog</i>	61

Az „Értesítő“ jelen évfolyamában is a II. és III. füzet helyett megjelent az: „**Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez.**“ A társulat megbízásából szerkeszti: **Dr. Baróti Lajos.** IV. (az első kötetet befejező) rész. — Tartalma: *VII. Csákovai ker. tiszttartóság* (1718—1753). — *VIII. Verseczi ker. tiszttartóság* (1717—1753). És részletes *tárgy- és névmutató* az I. kötethez. E füzetet nemtagok külön is megszerezhetik 1 frtért.

IV. FÜZET.

Versecz vidéke a középkorban. — Írta: <i>Milleker Bódog</i>	65
A dettai ékszerek. — Írta <i>Kárász Leó</i>	87
Tervezet a Temesvár szab. kir. város területén levő történeti nevezetességű helyek, épületek stb. emlékezetes megjelölésére vonatkozólag — <i>Patzner Istvántól</i>	96
A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából megvásárolt arany-érmek jegyzéke. (Vége.) — Közli: <i>Patzner István</i>	104
<i>Tárca:</i>	
A „Délmagyarországi tört. és rég. Múzeum-Társulat“ XII. évi rendes közgyűlése. — Közli a <i>főtítkár</i>	110
Kivonatos jelentés az 1896. évi május, október és november hónapokban tartott választmányi ülésekről. — Közli a <i>főtítkár</i>	117
<i>Egyveleg:</i>	
Dr. Szalay — Dr. Baróti, A magyar nemzet története. II. köt. — n.	119
A társulat igazgatósága és tagjai az 1896. év végén	121

ÉRTESÍTŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

XII. (ÚJ) ÉVFOLYAM

1896.

I. FÜZET.

Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében.

Közli dr. Berkeszi István.

III.

MAGY. AKADEMIAI
KÖNYVTÁR

Az 1832/6. évi országgyűlés.

Negyven évnél tovább tartó húzás és halasztás után végre összejött egy olyan országgyűlés, melynek feladatául — a királyi meghívó levél értelmében is — a reformjavaslatok tárgyalása tűzetett ki.

Az országos reformmunkálatokat már az 1790/1. országgyűlés kezdte meg, midőn a LXVII. t.-cikk értelmében kilencz országos bizottságot rendelt kiküldetni, melyek hivatva voltak az államéletnek minden terén a következő, reformálónak hitt országgyűlés elé rendszeres terveket, kész törvényjavaslatokat kidolgozni.

E kilencz bizottság közül az elsőnek, a közpolitikai ügyek (publico-politicum) bizottságának feladatul tűzetett, az országgyűlés, helytartótanács, vármegyék, városok és más nádori kapukkal bíró hatóságok rendezési tervének kidolgozása. A másodiknak, az adó- és országbiztossági-nak feladata volt, mind az iránt tervet készíteni, a mi a kapuk megigazítására, az adók arányos kivetésére, a házi adóra, a közpénztárak kezelésére s a katonaság ellátására s elszállásolására vonatkozik. Az úrbéri bizottságnak a földesurak és jobbágyok közti viszonyokat s a jobbágyok költözési rendezését kellett kidolgozni. A kereskedelmi és közgazdasági bizottságnak tiszte volt egy új adórendszer s mind az iránt tervet nyújtani be, a mi az anyagi érdekek emelését és előmozdítását illeti; és mivel mindez csak egy országos pénztár megállapítása által válhatik lehetségessé, egy ily pénztár felállítási módját is kidolgozni. A bánya- és pénzügyi bizottságnak a bányatörvény javításáról s az összes bányaugy előmozdításáról kellett tervet készíteni. Az igazságügyi bizottságnak az tétetett feladatává, hogy a törvényszékek s a perrendtartás új rendszerének tervét dolgozza ki, s egy új büntető- és váltó-törvénykönyvet készítsen. Az egyházi bizottság megbízottott, hogy dolgozza ki mindazon törvényeket, melyek a

szerzetesrendek egynémelyikének helyreállítására, a kegyes alapítványokra, s különösen a lelkészségek szabályozására s ellátására nézve szükségeseznek éreztetnek. A tanulmányi ügyben kiküldött bizottság feladata lón terveket nyújtani be a köznevelés valamennyi ágazatát illetőleg: nevezetesen miként rendeztessenek a főiskolák, nevelőintézetek; miként kezeltesse az ösztöndíjak s alapítványok; miként állíttassék fel egy hadi, egy tudományos, egy művészeti akadémia, egy magyar nyelvmívelő társaság, egy leánynevelőintézet? stb. Egy bizottság végre azon sérelmek és kívánatok összeszedésére neveztetett ki, melyek a fennebb említett rendszeres munkálatok körén kívül estek.

Mind e bizottságok el is készültek munkálataikkal, ki is nyomatták azokat, de a következő országgyűlések azokkal nem foglalkozhattak, mert a francia háborúk miatt arra alkalmas idő nem volt. Mikor pedig a háborúk megszűntek, a kormány nem hívott többé össze országgyűlést, mert minden reformtól idegenkedett. Így maradt az el 1825-ig, a midőn a kormány és országgyűlés a reformokat ismét ott vették fel, a hol 1791-ben megakadt. Az 1825/7. országgyűlés a VIII. törvényczikk értelmében ismét országos bizottságot választott, mely József főherczeg nádor fővezetése alatt kilenez albizottságra oszolva 1827—29-ben Pesten munkálkodott, hogy a harminczhat évvel azelőtt készült országos reformmunkálatokat átvizsgálja s a kornak megfelelően átídomítsa.

E bizottságok is elkészültek már munkálataikkal s az 1830. országgyűlés tárgyaiul kellett volna felvételniök, a mint azt az 1825/7. VIII. t.-czikk rendeli. Az udvar azonban Európa akkori lázas állapotában, a júliusi forradalom hatása alatt nem akarta ezen, különben is hosszas tanácskozásokat igénylő tárgyat felvételni, azért a király mindjárt meghívó levelében kijelenté, hogy miután ez országos reformmunkálatok a követeknek adandó utasítások végett különben is a megyék által tárgyalandók előbb, és még kinyomatásra várnak, azokat egy másik országgyűlésre kívánja halasztani, mely esakis ezekkel fog foglalkozni s a mely országgyűlés napját az udvar már ekkor 1831. évi okt. 2-ra tűzte ki.

A nádor minél nagyobb nyilvánosságot akarván adni a reformmunkálatok ügyének, a javaslatokat minden törvényhatóságnak megküldte, hogy azokat közgyűléseiken tárgyalják s észrevételeiket reá megtegyék.

Elérkezett volna e szerint az ideje annak, hogy a több mint negyven év óta nyugvó reformokat végre a megvalósítás felé vezessék. A megyék mindenfelé bizottságokat neveztek ki a reformmunkálatok megvizsgálására; így Temes vármegye is 1831-ben hét külön bizottságot választott, hogy az országos munkálatokat átnézzék s arról véleményt mondjanak. A megyék sűrű levelezésben állottak egymással, figyelmébe ajánlva egymásnak egyik vagy másik pontot, a melyen igazítani vagy törlni valót találtak, kérve, hogy választandó követeiknek e tekintetben utasítást adjanak.

E készülődéseknek azonban, legalább egyelőre, véget vetett az ázsiai epemirigy, mely 1831-ben hazánkban hatalmasan szedte áldozatait; egyik szomorú következménye volt pedig a felvidéki megyékben a pór nép lázadása uraik ellen, a mi még jobban meggyőzte a reformok híveit arról, hogy a szegény nép sorsán sürgősen javítani szükséges. A cholera miatt az országgyűlés ismét elhalasztatott, és csak 1832. december 16-ra hívta azt össze Pozsonyba a király. Ennyi halasztás, készülődés és elemi csapások után végre eljutott a nemzet ama pontra, hogy alkotmányának több százados alapelveit átalakítani megkísértse.

Az egész országban óriási nagy volt a várakozás ez országgyűlés iránt. Nem is csoda, mert hisz a nemzeti életnek nem volt olyan eleme, melyet nem alapjában érintett volna a reformok sorsa.

A nemzet nagy többségével Temes vármegye is nagy rokonszenvvel kísérte a reformok sorsát. A nemzeti közszellem 1825 óta roppant előhaladást tett a vármegyében; mert míg 1825-ben csak némi halvány vonását látjuk itt a reformtörekvésnek, most — alig hét év múlva — a megye oly liberalis utasítást ad követeinek, a mely egy Deák Ferenczet, Köleseyt, sőt Balogh Jánost is kielégített. Míg a szomszéd vármegyék, Krassó, Torontál és Arad nem nagy súlyt helyeztek a szabadelvűségre, Temes megye szellemi tekintetben messze kimagaslott felettök, sőt az országgyűlésen megfordult temesmegyei ifjakat azzal is vádolták, hogy ultra-liberalis, sőt radicalis elveket vallanak.

Mint az ország többi vármegyéjében, úgy Temesben is a liberalis párt a kormánypárttal állott szemben. A temesmegyei liberalismus azonban, csekély kivétellel, ekkor még meg volt elégedve a Széchenyi liberalismusával, és így valami erős ellenzékét a kormánynyal szemben nem képezett. Követei egyszer-másszor a kormánypárttal is szavaztak ugyan, de azért Császár Sándoron kívül, a kit rövid idő múlva vissza is hívtak, követei nem voltak kormánypártiaknak mondhatók. A mely vármegye oly utasításokat ad követeinek, mint Temes adott az 1832/6. országgyűlés alatt, hogy t. i. követeljék Magyarország és Erdély unioját, Dalmácia, Galiczia és Lodómeria visszacsatolását hazánkhoz s a katonai határőrvidéknek magyar nemzeti lábra állítását; hogy a hadsereg magyar része az osztrák résztől elkülöníttessék, s oda csak magyar tisztek neveztesse; hogy a katonai szolgálat minden terén a német helyett a magyar nyelv használ-tassék; hogy a közoktatás és az igazságszolgáltatás nyelve magyar legyen; hogy egy semmiféle censurának alá nem vetett országgyűlési újság adassék ki; hogy az általános sajtószabadság is csak csekély mérvben korlátoztassék; hogy a király székhelyét Magyarországba tegye át s az országgyűlések is Pesten tartassanak; hogy indigenakul csak olyanok fogadtassanak el, a kik magyarul tudnak; hogy a felekezetek naptárai egyenlők legyenek; hogy követei a királyi propositiók feletti tanácskozásba mind-

addig ne bocsájtkozzanak, míg az országos sérelmek és kívánatok iránt az ország rendei megnyugtatta nincsenek; hogy az országgyűlések költségeit csakis a nemesség viselje; hogy a jobbágyi házak és telkek csakis a jobbágy tulajdonánál tekintessenek és közöttök szabad adásvevés tárgyát képezhessék; hogy a dézsma és robot megváltható legyen; hogy a nem nemeseknek a jószágszerzés megengedtessek; hogy a lelkiismereti szabadság a vallásnak akárhány ízbeli változtatásával is biztosítsassék; hogy a hazában divatozó vallásfelekezetek törvényesen elismertessenek s e szabadelvű intézmények Horvát-Szlavonországokra is kiterjesztessenek; hogy a hazai zsidóság is a türelmi taksa fizetése alól felmentetvén, törvényileg emancipáltassanak, s hogy a magyar nyelv teljesen diplomatikai rangra emeltetvén, a hazában élő különböző ajkú és felekezetű honfiak arra köteleztessenek, hogy írásaikban egyforma ábéczt használjanak; mondom, a mely megye az 1832–36. évek között ily utasításokat adott követeinek, az a legliberalisabbak közé tartozott s kormánypártinak nem volt tekinthető.

Hogy Temes vármegyében 1825 óta a liberalis és nemzeti eszme ily nagy haladást tett, annak oka egyrészt az volt, mert a vármegyék sűrűn levelezve, egymást a hazafias és liberalis eszmék támogatására serkentették, másrészt — mert megyénknek különféle nemzetiségű és felekezetű lakosai lévén, itt sokkal inkább érezték szükségét a nemzeti és liberalis reformoknak, mint a nemzeti és vallási tekintetben egyöntetű vármegyékben. Az országgyűlésen megfordult ifjak már koruknál fogva is a pezsgő ellenzéki szellemet mindjobban elsajátították és midőn megyei hivatalokba kerültek, annak mindjobban érvényt szerezni kívántak. E hosszú országgyűlés folyamában is a megye állandóan öt ifjút tartott Pozsonyban, kik évenként mások által felváltva ha haza kerültek, itt valóságos apostolai lettek a liberalis eszméknek úgy a megyei közéletben mint társadalmi téren. Nem egy volt közöttük, a ki udvarolni is csak oly hölgynek kívánt, ki a liberalis eszméknek hódolt.

Az irodalom is mindinkább virágzásnak indult; hirlapjaink gyarapodtak s bár a censura járma alatt nyögtek, mégis nevezetes emeltyüivé lettek a nemzeti szellemnek; 1831-ben indult meg Helmecey szerkesztésében a „Jelenkor“, mely melléklapjával a „Társalkodó“-val jótékony hatást gyakorolt nem csak nyelvünk esinosodására, hanem a nemzeti szellem emelésére is, mert egyéb politikai röpiratain kívül e hirlap hasábjain fejté ki Széchenyi a maga reformatori törekvéseit s így hirlapirodalunkban korszakot kezdett meg. Széchenyi röpiratait, a Hitelt, Világot, s később a Stadiumot itt is szélteben olvasták és hogy vele egyetértettek, mutatja az, hogy íróját a megye nem csak táblabírái közé igtatta, hanem őt ezáltal mintegy a magáénak tartva, a megyei küldöttségek tagjainak sorába is beválasztotta. Nagy hatást tett a rendekre Széchenyinek a temesi rendekhez 1831. végén írt köszönő levele is, melyben küzdelemre és

kitartásra buzdítja őket, mert „Hunnia nagyobb állást érdemel. Nyomorult középszerűsége — írja a nagy férfiú — azon fulánk, mely lelkemet égető kinnal sérti. Ne túrjuk törpe létét, de emeljük dicső országok sorába; legyen ez czélunk, ennél nemesebbre nem lehet fordítani egy ember rövid életét.“

A megye mind nagyobb gondot fordított kebelében a magyar nyelv ápolására; már 1823-ban tette ugyan hivatalos közigazgatási nyelvvé a magyart, sőt az 1830. évi törvények folytán szigorú intézkedéseket is léptetett életbe, de ennek daczára még mindig akadtak tisztviselői között olyanok, kik e hivatalos ügykezelésben a latin nyelvvel éltek. Hogy ennek végét vessen, a megye 1833-ban elrendeli, hogy tisztviselői az előbbi végzéseket pontosan megtartsák s a ki hivatalos munkáját nem magyar nyelven végzi, mint a közhatározatokat áthágó tisztviselő, fiskális-perbe fogassék, a personalist pedig mint a királyi ítélő tábla elnökét, megkeresni határozzák, hogy az ügyvédi okleveleket ezentúl esakis magyar nyelven állíttassa ki.¹⁾ Az 1833. decz. 9-ki közgyűlésen megbotránkozással értesültek a megyei rendek Radványi Miklós előadása után, hogy a temesvári iskolákban Lajcsák Ferencz nagyváradi püspöknek mint iskolai főigazgatónak rendelete értelmében a tantárgyaknak nemesak honi nyelven előadása, hanem a tanulóknak magyar nyelven társalgása is eltiltatott. E váratlan tudósítás a rendeket aggodalomba ejtve, kényszeríté oly eszközökhöz nyúlni, hogy a nemzetiséget sértő ilyen rendeletek végleg megszüntethetők legyenek. Azért a kérdéses rendelet másolatát a helytartó tanácshoz felterjesztve azt kéri, hogy a kor és a törvény szelleméhez képest oly rendeletet adjon ki, mely alkalmat nyújtson a tanuló ifjúságnak a magyar nyelvet minél előbb tökéletesen elsajátítani. Hogy pedig a hazai nyelv jövőre hasonló rendeletektől megkíméltesék, követeit oda utasította, hogy e tárgyat mint sérelmet az országgyűlésen „lelkes hazafisággal indítványba hozzák.“

Lajcsák püspök fennebb említett rendelete annál fájdalmasabban érintette a megyei rendeket, mert a vármegye főszolgabírái útján eddig is minden lehető elkövetett, hogy a magyar nyelv a megyebeli német és román iskolákban taníttassék. Kövér János főszolgabíró például azt jelenti az 1833. szept. 2-ki közgyűlésen, hogy „járásában úgy a német, mint az oláhajkú helységekben többekben, az ifjúság magyarul már olvasni kezd, s ha a tanítókra gondosabb választás történik, mind ők, mind tanítványaik jelesebb léptekkel előremenendenek. Az idén, jelenlétében próbatétel alkalmával leginkább a gyiroki tanulóifjúság különböztette meg magát, midőn többen közülök az olvasáson kívül rövid magyar beszédeket is tartottak, mit leginkább a tanító szorgalmának lehet tulajdonítani.“ A

1) Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 71 sz.

megyei rendek különös megelekedéssel hallották a főszolgabíró buzgalmát s az illető tanító szorgalmát, s egyben azt határozták, hogy addig is, míg az ily érdemek megjutalmazására a magyar nyelv előmozdítása ügyében kiküldött bizottság jelentése kapcsán határozatot hoznának, az illető tanítónak a megyei rendek elismerése tudtára adassék, a főszolgabírónak pedig e végzés megküldéséek, hogy járásaikban minden gondoskodásukat oda fordítsák, hogy a honi nyelv terjesztése náluk is hasonló előmenetelt nyerjen.¹⁾

Temes vármegye rendei örömmel karoltak fel mindent, a miről azt hitték, hogy a magyar nemzeti eszme díszére és előnyére válik. E szempont vezette őket akkor is, midőn ugyanazon közgyűlésen elhatározták, hogy a megyei tisztviselők a közgyűléseken kivétel nélkül, mások pedig tehetségök szerint „az örök időktől gyakorlott dísznek fentartása végett mindenkor magyar öltözetben megjelenni köteleztetnek. A prókátoroknak is csak magyar nemzeti díszben engedtetik meg a bemenetel.“ A várnagynak pedig meghagyták, hogy senkit, a ki magyar nemzeti díszben jön, akár van különben helye a gyűlésben, akár nincs, el ne utasítson.²⁾

Hogy a nemzetiségek között a testvéries érzés, a nemzeti szellem és együvé tartozás eszméje minél jobban ápoltassék, a megye az országgyűlés folyamán a téli időszakok alatt több ízben rendezett a megyeház nagy termében báli mulatságot, melyekre úgy a város mint a megye tekintélyesebb polgári családai is hivatalosak voltak.

A liberalis pártnak az 1832/6. évi országgyűlés ideje alatt Temes megyének legkiválóbb férfiai voltak, első sorban Dessewffy Antal; az ő követté választása után pedig a megye egyik kitünősége, a hatalmas tollu, élczes beszédű, ékesen szóló és tudományos Várkonyi Ádám, ki már ezen az országgyűlésen is lehetett volna Dessewffy mellett a vármegye egyik követe, ha betegeskedése miatt azt ezúttal magától el nem háritja; később Vukovits-esal együtt képviselte a megyét az 1843/4. évi országgyűlésen. Utánok az ifjú de nagy eszű és megnyerő módoru Ambrózy Lajosnak volt a pártra legnagyobb befolyása; 1832-ben még főszolgabíró, 1835-ben pedig Dessewffy-vel egyszerre lett második alispánnak megválasztva s e minőségében minden párt meg volt vele elégedve. Dessewffy lemondása után követté is szívesen megválasztották volna, de ezt úgy a főispáni helytartó, mint Lonovits püspök is ellenezték. A két párt ekkor akként egyezett ki, hogy legyen Ambrózynál egy igénytelenebb liberalis férfiú: Laczkovits János a követ, Ambrózy pedig másodalispán. Kővér Jánoson és Laczkovits Jánoson kívül még Csiky Emánuel táblabírónak volt a pártra nagyobb befolyása. Az ifjabb nemzedék közül pedig leg-

¹⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 2033. sz.

²⁾ U. ott. 2037. szám.

inkább a Pozsonyban megfordult ifjak, mint Fischer István, Capdebó István, Osztóics György, Kardos Imre, Ormós Zsigmond és legkivált a tüzes vérű Vukovits Sebő fejtettek ki a párt érdekében nagy tevékenységet. Vukovitsot Temesváron még a liberalisok is ultra-radicalisnak, az ellenpártiak pedig anarchistának tekintették. Az öreg Muslay László már nem igen számított a latban. Vukovits azt írja róla 1835-ben, hogy „egy értéknélküli ember“, ki az országgyűlésről azt állítja, hogy tele van demagógokkal; a jobbágyságról szóló törvényjavaslat legfontosabb szakaszainak bukásán pedig igen örül.¹⁾

A kormánypárt feje eleinte maga a főispáni helytartó: báró Gerliczy Mihály volt; később az egri kanonokból még az országgyűlés folyama alatt csanádi püspökké kinevezett Lonovits József lett azzá. A liberalis pártra ez annál veszélyesebb volt, mert Lonovits nagy esze, rendkívüli szónoki képessége és megnyerő módora folytán mindenki előtt kedves vala. Temesvárra érkezése óta ő vette kezébe a kormánypárt vezetését, sőt az egész Délvidéken ő volt a kormánypárt lelke. A főispánok mind udvaroltak neki és Hertelendy Ignác torontáli főispán, midőn székét elfoglalta, erről ama kérelemmel értesítette a püspököt, hogy kegyeskedjék megyéjét is meglátogatni, hogy ragyogni lássa ama csillagot, mely fényét az egész Alföldre kiárasztja.²⁾ Az ifjú Vukovits Sebő tisztt. megyei aljegyző a következőleg jellemzi őt 1835 elején: „Lonovits esze és jeles szónoklatában elbizakoda, készül a vármegye vezérévé lenni, és csodálkoznom kell ama tiszteleten és szereteten, mit a rendek közösen ezen ember iránt tanusítanak. Én több helyen kezdék ellene szólani és álszínű szónoklatára figyelmet gerjeszteni, de többnyire gúnynyal fogadának s néhány barátaim súgva intének meg: ne beszéljek egy ember ellen, kinek oly nagy befolyása van a vármegyében. Én ez intést, bár jóakaró ösztön szülé, megvetem s nem részesülhetek a tiszteletben oly ember iránt, kinek szándékai előttem rejtve nem lehetnek. Az instructiókat azonban nem lesz képes semmikép megváltoztatni, ámbár megvallom, ha azok most alkottatnának, nem azon szellemben jelenhetnének meg a haza termében, mely jelenleg díszessé teszi. Várkonyi igen derék ember s Ambrózy-val ketten teszik a liberalismus oszlopát Temesben, de fájdalom, hogy az elsőt tán személyes nézetei készetik szoros kapcsolatban Lonovits-csal állani.³⁾“

A liberalis irány tehát Lonovits megérkezése óta a megyében hanyatlani látszott. A tisztújítás alkalmával már 1835-ben is meglátszott Lonovits befolyása. A szabadelvű körök Pozsonyban még Lonovits meg-

¹⁾ Levele Ormós Zsigmondhoz 1835. febr. 16. A délm. tört. és rég. Muz. társ. levéltára.

²⁾ Ormós Zsigmond emlékiratai. Kézirat.

³⁾ Vukovits levele 1835. febr. 16. Délm. t. és r. m. társ. levéltára.

érkezése előtt is féltették a temesi liberalis pártot, mert positióját elég erősnek nem hitték s attól tartottak — mint az országgyűlésen jelenvolt Vukovits írja — hogy a kormány utasítására a főispáni helytartó egyszerűen lesámpányerezte a megyei rendeket s ezzel vége lesz a szabad-elvű követi utasításnak is. Ez aggodalom pedig a Lonovits kineveztetése óta még alaposabb volt. A liberalis meggyőződés azonban erősebb volt Temesben, mintsem ily úton lehetett volna a pártot megbuktatni s így nemcsak az 1832/6., hanem a következő országgyűléseken is megtartotta uralmát.

Midőn az 1831. okt. 2-ra kitűzött, de a cholera miatt össze nem hívott országgyűlés elnapolásáról szóló kir. oklevelet Temesmegye közgyűlésén 1831. okt. 3-án felolvasták, a rendek hálás köszönettel fogadták a király atyai gondoskodását, de másrészt azt is elhatározták, hogy „kéressék meg ő felsége, hogy mihelyt csak lehetséges leend, országgyűlést hirdettetni, s ez országgyűlés tanácskozása elé előlegesen úgy a külső mint a belső bátorságnak, melynek terheiben a nemesség is, az alkotmány szelleme szerint részt venni óhajt, úgy az adózó nép sorsának bármely esetre állandó lábra való tételére a mostani helyheztetéseknél fogva kívánt intézeteket terjeszteni kegyelmesen méltóztasson.“

Ugyancsak e közgyűlésen foglalkoztak már a rendek a következő országgyűlésre küldendő követeknek adandó utasításokkal is. Hogy a nemzetiesség eszméje milyen haladást tett e megyében rövid néhány év alatt, annak fényes tanúsága volt e közgyűlés. Ugyanis már ekkor elhatározták, hogy a készitendő utasításokba belefoglaltassanak a következők:

„1. Hogy ő felsége a jövő országgyűlésnek mindjárt a kezdetén, minden más tárgynak a felvétele előtt jobbgayi alázatossággal kéressék meg, hogy lakóhelyét az ország szüntelen óhajtásánál, sőt az utolsó országgyűlés alkalmával törvénybe foglalt kegyeletes ígéreténél fogva is, huzamosabb időre Magyarországba tegye át, hogy pedig a fejedelem lakóhelyének fényessége a magyar nemzethez illő dísznek megfeleljen, Pesten avagy Budán egy pompás királyi palotának az azonnal, országosan felajánlandó költségekkel eszközöndő építése sürgettesen. — 2. Mély haladatossággal fogadták a magyar hazafiak ő felségének amaz, a nemzet iránt kimutatott atyáskodó indulatját, melynél fogva az arany és ezüst pénzek magyar czímmel és körülírással rendelendő verettetését kegyelmesen megígérni méltóztatott, nem lévén mindazonáltal az ország esdeklése e részben a mai napiglan teljesítve, a kiküldendő országos követek előlegesen azt sürgessék, hogy a nemzetnek ezen buzgó kívánsága ő felségének a jövő országgyűlése alkalmával újra, előlegesen felterjesztessék. — 3. Ugyanakkor az is sürgettesék, hogy a legutóbbi országgyűlés alkalmával hozott törvényezikkely értelme szerint, valamint az országkormányzása többi ágazataihoz, úgy a bányaintézetek tisztségeire is, ezentúl csak olyan

magyar hazafiak neveztesenek, a kik az ottan előforduló közdolgokat magyar nyelven vezethetik. — 4. Hogy a Ludovika katona intézet tökéletes elrendelésére fogyatkozó költségek igaz arány szerint felajánlandó országos segedelem által pótoltsanak.“¹⁾)

Végül elhatározták, hogy Temesmegye ezen óhajának pártolására a többi törvényhatóságokat is felszólítják s így e tekintetben Temes vármegye kezdeményező álláspontot foglalt el.

1832. január 30-án ismét közgyűlést tartott a megye. Ekkor olvasták fel először is a főispáni helytartó ama levelét, melyben tudatja, hogy készségesen hozzájárult a rendek óhajához és Gróf Széchenyi Istvánt Temesmegye táblabírái közé kinevezte s egyúttal megküldé Széchenyinek a temesi rendekhez intézett levelét, melyben kitüntetéseért köszönetet mond. Széchenyi e levele a következő:

„Tekintetes Rendek! Honunk hív Polgári, szeretett Hazafiak! Szívem örömtül ömledez, midőn nyájas hozzám írásokat olvasom és félre tévén minden hímezést — mely rokon érzésűek között csak gát — legszebb reményekkel teli áldom azon órát, melyben a nemzetiség Angyala pártvéde alá vett s ereimbe elég erőt önte tiszta lelkű szándékim által Kedves Hazámfiainak kegyes helybenhagyását némi kis tettemért tán megérdemlenem.

Vannak ugyan pillanatok, melyekben a lelkes ember minden megelégedését ön lelke melegében leli, és midőn a halhatatlanság szikrája őt minden taps és dícséret varázsán messze túl emeli, de hosszú élte folytában, midőn úgyszólván, szinte minden léptét megcsalt remény kíséri, és létének számos napjai . . . annyi és legszebb vágyainak csak lassu valószínűsítését sőt ketté törését is . . . és számos hazafi társainak hideg elfordultát látatják véle, akkor agyagban szorult lelke rokon kebel után vágy s egyedül csak Honosi szeretetében találhatja fel azon rügösságot, mely a leggyengébbnek is némi erőt ad; s ha valaha csak közlőrl is megtudnék felelni azon hozzám korántsem hasonló képnék, melylyel a Tekintetes rendek személyemet díszesíteni méltóztatnak, midőn meg nem érdemlett s talán soha meg nem érdemelhetendő dícséretik által annyira felemeltek, bizonyosan csak annak köszönhetném, hogy rokonszívű kegyes megemlékezések által új életerőt gyulasztanak a hon javát szomjúzó lelkemben.

Sorsom boldog! még éltemben szabad tapasztalnom legjelesebb Hazámfiainak megbecsülését, — nékem, kinek ninesen bece semmi egyéb mint „tiszta szándék“, midőn más hazákban a legvalódibb élő érdem annyiszor visszaértetett, s a holtig üldözöttnek csak sírhantján zöldelt a halhatatlan babér.

És ha a Tekintetes Rendek azt állítják felőlem, hogy: nem az ősek hosszú sorában, nem czimekben, hanem igaz hazafiságban keresek dísz . . . én viszont arra adom szavamát, hogy a Tekintetes Rendeknek irántam bizonyított hajlandóságok és hozzám vonzó hazafi megemlékezések, mely által engem kebelebbe venni méltóztatnak, nekem szebb és édesb jutalom, mint a mennyit egy fejedelem, sőt a sors szerencsekoczkája adni képes volna.

Hunnia magasb állást érdemel! Nyomorult középszerűsége azon fulánk, mely lelkemet egető kínnal sérti. Ne tőrjünk törpe létét, de emeljük dicső országok sorába! Legyen ez czélunk; ennél nemesbre nem lehet fordítani egy ember rövid létét . . . s midőn én a Tekintetes Rendek tanácsok- és pártfogásokért ezennel esedezem, háladatos érzéssel ajánlom hív szolgálatimat, éjjeli és nappal fáradozásimat.

¹⁾ Temes megye jegyzőkönyve 1831. évről 1826. szám.

Melleyek után maradok a Tekintetes Rendeik örök híve Gróf Széchenyi István. Pest. November 14-ikén 1831.¹⁾

Mint az egykorú jegyzőkönyv mondja: „harsogó éljen“ felkiáltások követték úgy a főispáni helytartó mint gróf Széchenyi István levelének felolvasását, s egyszersmind hogy az ily rendkívüli örömjaj, vagyis az azt teremtő hazafiúi érdem emléke a megye évrázaiban szakadatlanul tündököljön, közakarattal meghatározottat, hogy úgy a főispáni helytartó mint a gróf Széchenyi István levelei a jegyzőkönyvbe szóról szóra beiktattassanak, elnöklő alispán megbízatván, hogy a fentisztelet grófot mindezekről értesítse.“

Ugyancsak e közgyűlésen szóba került, hogy az országos munkálatok keresztülnézése csak lassan halad elő, pedig nagy szükség van, hogy egységes sarkalaton építtessék fel az egész munka. Erre a rendek azt végezték, hogy az illető munkák áttekintése, mint azoknak egységes szellemi alapon rendezése céljából az egyes küldöttségek eddigi eljárásukról azonnal jelentést tegyenek, ezentúl pedig az országos munkálatok keresztülnézése céljából e bizottságok Muslay első, vagy az ő akadályoztatása esetében Császár Sándor másod alispán elnöke alatt összegyűlvén, közösen tanácskozzanak. E nagy bizottság tanácskozási idejeül 1832. évi febr. 16-ka s a következő napok tűzettek ki, s egyúttal meghagyatott a főszozolgabíráknak, hogy kerületeikben az egyes bizottsági tagokat a gyűlésre meghívják, de más érdeklődő is megjelenhetik. Egyébiránt e nagy bizottságnak a megyei rendek a következő elveket tűzték ki követendő zsinórmértékül: „hogy az 1790. s egyéb országgyűléseknek e magas célra vezető köztörekedéseik szemmel tartatván, a küldöttségi tanácskozásoknak tárgya legyen mindaz, a mi az egymástól soha el nem választható király s nemzet erejét, díszét és boldogságát nevelheti, a mi a nyolczszázadok leforgása alatt besieppent számos visszaéléseket, régi balítéleteket eligazíthatja, és főképen pedig a Haza örök megmaradásának talpkövét megvédheti, s egyszersmind a mindenrendű hazafiak interesséjét gordiusi kötélekkel elválaszthatlanul egybekapcsolhatja; hogy továbbá a javallatok sem szükségtelen ujságvágyás, sem a régihez való erős ragaszkodás lépéseivel, hanem minden oldalú figyelemmel, az előre haladó kor szelleméhez mérsékeltessenek.²⁾

Mint e fölvekből láthatjuk, Temes vármegye az országos reformok terén a mérsékelt haladás eszméjét tűzte zászlójára. Ez felelt meg legjobban Széchenyi elveinek.

A nagybizottság több ízben tanácskozott, míg végre 1832-ben az ápril 9-ki közgyűlésen előterjesztette észrevételi javaslatait az összes

¹⁾ Temes vármegye levéltára. Közgyűlési iratok 1832. évről 197. szám. Az egész levél Széchenyi sajátkezü írása.

²⁾ Temes megye jegyzőkönyve 1832. évről 198. szám.

országos munkálatok felett egy jegyzőkönyv alakjában. Szükségesnek tartotta előre is kijelenteni, hogy minekelőtte az országos munkálatok egyes részei felett netalántán bővebb tárgyalásokba bocsájtkoznék, eddigi munkálkodása megbíráltassék és a további munkálkodásra nézve bővebb utasítást kapjon: A közgyűlésen pontról pontra felolvastatván e jegyzőkönyv, azon a rendek csak némi módosítást tettek s ekként elfogadtatván, azt határozták, hogy az országgyűlésre megválasztandó követek az országos reformok terén e jegyzőkönyvben nyilvánító szellemnek megfelelően járjanak el. Minthogy pedig Temes vármegye rendeinek álláspontja az országos munkálatokra nézve már e jegyzőkönyvi munkálatból is eléggé kiviláglik, a közgyűlés a nagybizottság további munkálkodását e téren feleslegesnek tartotta. Elhatározták azonban, hogy e jegyzőkönyvi munkálat háromszáz példányban kinyomassék, a megye nemesei között kiosztassék s belőle mindama megyéknek, melyek az országos munkálatokra nézve Temessel értekeztek vagy értekezni fognak, egy példány küldessék.¹⁾

E közben, 1832. márczius 2-án töltvén be Ferencz király uralkodásának 40. évét, népei által Bécsben ünnepélyes hódoló nyilatkozatoknak volt részese. Ezek között találjuk Temes megyét is. Már a január 30-ki közgyűlésen indítványozza br. Gerliczy Mihály főispáni helytartó, hogy Temes megye részéről is egy ünnepélyes küldöttség üdvözlje a felséges királyt a reá és népeire nézve egyaránt ünnepélyes alkalommal. Nagy és fényes küldöttséget választott a közgyűlés ez alkalomra. A küldöttség tagjai valának: Manojlovits Echain, verseczi g. nem e. püspök, Lebzelterrn Henrik csanád e. m. kanonok, Muslay László alispán, Bedkovits Tamás, Tököly Péter kir. tanácsosok., gróf Széchenyi István, gróf Bethlen János, gróf Almásy Alajos, gróf Szapáry Ferencz, gróf Bethlen József, gróf Almásy Lajos, báró Prónay Albert, báró Izdenzy János, Császár Sándor másodalispán, Almásy Ödön tartományi főbiztos, Dessewffy Bertalan udvari titkár, Atzél Antal, Doktorovits Mihály, Hertelendy Miksa, Radványi Miklós, Varga Zsigmond, Szabó Antal, Lukács Gergely, Latzkovics János, Ambrózy István, Kövér János, Várkonyi Ádám, Ambrózy Lajos, Hódosi Szina György, Tessényi János, Papházy Miklós, Radványi József, Konstantinovits Demeter és Arizy Károly. Felszólították még Temesvár város hatóságát is, hogy e követséghez egy taggal járuljon. Miután az említett ünnepnap Bécsben márczius 4-re halasztatott, a küldöttség tagjainak meghagyatott, hogy márczius 2-án már mindnyájan Bécsben legyenek.²⁾ Temesvár azonban a követségbe senkit nem választott a „súlyos házi környűllásoknak tekin-

1) U. o. 1832. 762. szám. E munkálat azonban, daczára hogy 300 példányban kinyomatták, sem Temesmegye levéltárában nincs meg, sem a közgyűlési jegyzőkönyvbe be nem iktatták. Minthogy azonban a követi utasítások ennek alapján készültek, itt mellőzhetőnek is véljük.

2) Temes megye jknyve 1832. 138. szám.

tetéből“, de reményét fejezi ki, hogy e fényes követség Temesvár városáról is meg fog emlékezni. Gróf Széchenyi István is azt jelenti a megyének, hogy gyenge egészsége miatt a követségben részt nem vehet.¹⁾

Az 1832. nov. 29-én tartott közgyűlésen az országgyűlést decz. 16-ra összehívó kir. levél kihirdetését a közelebről tartandó közgyűlésre határozták. E közgyűlés napját báró Gerliczy M. főisp. helytartó deczember 13-ra tűzte ki, s egyúttal meghagyatott a főszolgabíróknak, hogy a nemességet e fontos napra figyelmeztessék, hogy ősi alkotmányunk értelmében követeket kell választania és azok számára utasítást is kiszíteni.

A nov. 13-ki közgyűlésre nagy számmal jelent meg a nemesség. A főispáni helytartó maga vezette a tanácskozás folyamatát. Üdvözlővén ékes szavakkal a rendeket, felnyitá a királyi levelet, mely az országgyűlést összehívja. Ennek felolvasása után azt határozták, hogy ő felségéhez „egy köszönetmondó felírás tétessen“ s egyúttal egy küldöttség is választassék, mely a követek számára az utasítást elkészítse. E küldöttség pedig alkalmazza magát ama határozatokhoz, miket a megye idáig részint az országos munkálatok megvizsgálására kiküldött megyei bizottságok javaslatára hozott, részint egyes dolgokban idáig intézkedett. Következett a követválasztás. A főispáni helytartó e végett egy előleges tanácskozást tartott és ezen arról győződött meg, hogy a megválasztandó követek személyére nézve a rendek ninesenek mind egy véleményben. Az egyik rész Császár Sándor másod alispánt, a másik pedig Ambrózy Lajos főszolgabírókat kívánta első követnek választani. A másik követ személyére nézve egyetértettek. Ez a megye ügyes tollú főjegyzője: Dessewffy Antal volt. A főispáni helytartó úgy követi, mint az országos munkálatok megvitatása körül szerzett érdemei elismeréséül is első követnek Császárt ajánlá; szavait hatalmas éljen és taps követte, de a rendek egyrésze az Ambrózy nevét is hangoztatta. A főispán nyomban megszavaztatta a rendeket akkép, hogy a Császár pártiak a terem bal, az Ambrózy hívei pedig a jobb oldalára, egymástól elkülönítve, egymással szembe álljanak. A nevezetes többség rögtön kitünt és Császár Sándor „harsogó felkiáltások közt élénk örömmel“ követnek választatott.²⁾ Ambrózy Lajos ezután felállott és kijelenté, hogy miután Dessewffy Antal, megyei főjegyző jeles tulajdonságairól és hazafiuságáról tökéletesen meg van győződve, azért a vele való mérközésről lemond. A rendek élénk örömmel hallották Ambrózy főszolgabírónak eme lovagias kijelentését s Dessewffy főjegyző a jelenlevők örömeire „zengedező tapsolások közt a közbizodalommal felruházotva, követnek választatott.“³⁾

Császár Sándor ezúttal már a harmadik országgyűlésen képviselte Temes vármegyét. Az előbbi két országgyűlésen, mikor a liberális szellem

¹⁾ U. o. 323. szám.

²⁾ Temes megye jegyzőkönyve 1832-ről, 3452. szám.

³⁾ U. o. 3453. szám.

megyénkben még nem öltött nagyobb arányokat, teljesen meg is felelt a beléje helyezett bizalomnak; de 1832-ben a liberális eszme már olyan tért hódított Temesben, hogy Császárnak a választás alkalmával ellenzékkel kellett megküzdenie, s mostani megválasztása valószínűleg a pártok compromissuma volt, különben lehetetlen volna megértenünk, hogyan választhatták a Pozsonyban már előbb is aulikusnak tartott Császárt egyszerre követté a tiszta liberális Dessewffyvel. Pedig Császár Sándor nem változott. Ő csakúgy mint eddig, sem kormánypárti nem volt, sem tiszta liberális, hanem teljesen független gondolkozásu, ki szavazatát ez országgyűlés alatt is gyakran a kormány ellen vetette latba, mint a lengyelek ügyében és a barsi kérelem dolgában. De még többször beszélt és szavazott a kormány mellett a liberálisok ellen, kik e miatt benne a kormánypárt egyik vezér szónokát látták. Kölesy ez országgyűlés alatt akként jellemzi őt, hogy „világos fej, de záporbeszédű nyelv; a kormány pártjáról való.“¹⁾ A pozsonyi fiatalság előtt egyike volt ő a legnépszerűtlenebb követeknek. Hozzájárult ehhez hideg magatartása is, mely őt megközelíthetlenné tette. A melléje rendelt megyei ifjak nem is érezték jól magukat közelében. Vukovitsot például igen feszélyezte, hogy szobája Pozsonyban a főnöke közvetlen szomszédságában volt, mert Császár Sándor gyakran figyelmeztette őket heves természetök netáni szomorú következményeire.

A liberális eszméknek gyors növekedésével Temes megyében Császár Sándor nem haladt kellő lépésben. Küldői e miatt mind jobban idegenkedni kezdtek tőle s szemére vetették, hogy nem az utasítás szellemében jár el, sőt követi tudósításai is mind ritkábbak lettek. A megyei rendek ugyanis megkivánták, hogy követeik minden nyolcz napban tudósítsák a megyét az országgyűlési tárgyalásokról, de Császár tudósító levelei ezentúl még ritkábban jöttek mint előbb. A rendek ezt is rossz néven vették tőle és utasításának pontos megtartására figyelmeztették, végre 1834. áprilisban visszahívták. Hogy visszahívásának szebb színt adjanak, azt hozták fel ürügyül, hogy a megye mindkét alispáni széke nem lehet üresedésben; egyik legvalódibb oka abban is rejlett, hogy Császár Sándor távolléte esetére Kövér János főszolgabíróval kellett volna az alispáni széket ideiglenesen betölteni, a mire Kövérnek kilátása is volt, de a mit a rendek többsége megtenni még sem szeretett volna. Hogy ezt elkerüljék, inkább visszahívták a követnek ügyis népszerűtlen Császárt és helyébe Kövér Jánost küldték.²⁾

Pozsonyban a liberálisok nagy örömmel fogadták Császár visszahívásának hírért, csak azt nem bírták megérteni, hogy miként lehetett a helyébe oly követet választani, kinek alispánná helyettesítése is oly ellen-

¹⁾ Kölesy naplója. 160. (Családi könyvtár.)

²⁾ Ormós Zs. emlékiratai. Kézirat.

zéssel találkozott. A liberálisok várakozása az volt, hogy Várkonyi főjegyzőnek gyenge egészsége dacára is el kellene fogadni a követséget, hogy a megye jó hírve visszaszereztessek.¹⁾

Császár Sándort a visszahívás nagyon bosszantotta, és mint Vukovits 1834. május 18-án Pozsonyból, írja „a követségből hazamenni nem akar, azt adván okul, hogy őt a nádor nem ereszti, s azt reméli, hogy a megye ezen határozatát a jövő gyűlésen meg fogja változtatni. E hírek szárnyaltak róla Pozsonyban; azt sem vették jó néven neki, hogy május közepén (1834.) Bécsbe utazott. Mert egy követnek mi keresni valója van Bécsben? s közmondásként terjedett el Pozsonyban, hogy „szép követ, a kit a nádor haza nem bocsát.“ Bezzeg ha Ragályit, Kölcseyt, Baloghot, vagy akármelyik követőjét visszahívnák, de örömet bocsátaná azt el a nádor. De én — folytatja Vukovits — mindezt csak Császár fortélyának tartom, mert nem hiszem, hogy a nádor ily törvénytelenéget tenne; de Császár, ki talán a legszívtelenebb és leg hazafiatlanabb követ a diaetán, a maga bosszujának kielégítésére kész mindig a megyéje jussát is feláldozni, mit három országgyűlésen magaviseletével bőven bebizonyított.“²⁾

Vukovits e szenvedélyes megjegyzéseire meg kell jegyeznünk, hogy ő — Vukovits — a milyen tüzesvérű hazafi, épen olyan hirtelen ítéletű ember volt, mit később maga is gyakran megbánt. A mi pedig a megyei követi utasítások kötelező erejét illeti, Császár S. azon elvi állásponton volt, hogy az a követ önérzetével össze nem egyeztethető, s e véleményéből nem csinált titkot; az országgyűlésen is kifejezte, „de mi többre becsültük a municipális szabadságot — írja Kölcsey — a képviselőség önkéjü állásánál, s magunkat elesábíttatni nem hagytuk.“³⁾

Császár S. tehát 1834. májusban megszűnt Temesmegye követe lenni, de alispáni székét sem foglalta el többé, mert a kormány őt kir. táblai bírónak nevezte ki. Az alispáni székbe pedig helyettesi minőségben Radványi Miklós murányi birtokos, egy művelt, de ingadozó jellemű férfiú választatott meg.⁴⁾

Temes vármegyének Császár Sándorral egyszerre megválasztott második követe, Dessewffy Antal, követté választása alkalmával már husz év óta szolgálta Temes vármegyét; 1812-ben jött a megyéhez s a szolgálatban fokról-fokra emelkedvén, 1829-ben főjegyzője lett a megyének, hol a mérsékelt szabadelvű irány s a reformok lelkes párthíve volt. Kitünőtolla, a latin és magyar nyelvű fogalmazványokban egyaránt jártassága, a törvények bő ismerete, nagy munkakedve, hozzá simulékony, kedves, engedékeny modora egyaránt kedvelté tették őt minden párt előtt úgy a megyében

¹⁾ Vukovits S. levelei 1834-ből. Délmagy. tört. és rég. muz. levélt.

²⁾ Vukovits S. U. ott.

³⁾ Naplója, 204.

⁴⁾ Ormós Zs. emlékiratai.

mint az országgyűlésen, hol nem egy ízben bízták meg őt a törvények szövegének megszerkesztésével, a feliratok és üzenetek elkészítésével. Kereste a munkát. Kerületi jegyzőnek lenni nem volt könnyű dolog, de szép hivatás, mert arra várt a törvények alapját képező különféle üzenetek, feliratok, javaslatok szerkesztése, fordítása, kiigazítása stb. S ő nemes hévvel felelt meg az önként elvállalt feladatnak. Jó barátságban állott Kőlcseyvel, Deákkal s az országgyűlés többi vezérférfiával is. Az országgyűlési ifjúság is szerette. Munkásságának súlypontja a bizottsági és kerületi tárgyalásokra esett. Dessewffy szabadelvű irányával még az ifjú Vukovits S. is meg volt elégedve, a mit pedig 1834-ben Temes vármegyében nem sok ember mondhatott volna el magáról.¹⁾

A követi tisztelet 1835. április haváig viselte; 1835. április 23-án Temes vármegye közgyűlése őt első alispánná választván, a követségről lemondott. Hogy minden párt részéről közszeretben részesült, az mutatja leginkább, hogy megválasztása is egyhangulag történt úgy ekkor, mint másodszori megválasztásakor, 1838-ban is; 1841-ig volt a megye első alispánja, ekkor megvált ez állásától.²⁾

A megválasztott követek rögtön le is tették a hivatalos esküt, és pedig ama minta szerint, melyet a megyei rendek még 1792-ben állapítottak meg. A követek mellé négy írnot, úgynevezett „kis követet“ is választottak, és pedig Hajnik Károlyt, Osztóics Györgyöt, Hollósy Mihály tiszti aljegyzőt és Kardos Imre esküdtet. A két elsőnek napi bére a házi pénztárból, a két utóbbi pedig az insurrectionalis cassából fedeztettek. Ötödik kis követnek Kapdebó István választott, de fizetés nélkül. E fiatal embereket a rendek leginkább azért küldték az országgyűlésre, hogy az ottan előforduló vitákat hasznukra fordítván, önpallérozódásuk által hasznos polgárokká váljanak.

Az utasítást készítő bizottság Bedekovits Tamás elnöklete alatt, úgy látszik, már előre elkészült munkájával, mert azt még e közgyűlési napon felolvashatták, s azt a rendek el is fogadván, követeiknek jövőndő mihez-tartásuk végett kézbesítették. Ez utasítás a következő:

„Utasítás, mely az 1832-ik esztendei december hónapnak 16. napjára Pozsonyba hirdetett országgyűlésére Temes vármegye részéről választott követeeknek adattott.

Feltűnven immár a honni jóllét reményeinek ama fényes és közönséges esdeklések óhajtott hajnala, melyben a kormány és a nemzet közti kölesönös bizodalom rendíthetetlen állandósággal meggyökeresítetven, a törvényhozó test negyven évi atyai gondosságnak babérjaival koszorúzott fejedelem által felszóllíttatik, hogy a haza legszentebb érdekeiről tanakodván az, a mi felséges kormányának egész lefolyta alatt a magyar

1) 1835. jun. 26-ki levelében írja Vukovits Temesvárról: „Bizodalom Dessewffyben eddig csorbitatlan; azon értelemben tudniillik, hogy sem ő, sem Ambrózy eddigi elveik ellen nem teendének semmit.“

2) Vess össze: Temes v. jegyzőkönyve 1832-ről 2347. sz. és Kőlcsey Naplója 24. 160. 179. 204. 208. 213. 224. lapok.

jövendőség boldogítására köztörekedéssel irányba vététt, sikeres intézetek során eligazítottasson.

A rendszeres munkáknak országgyűlési taglatatja levén a tárgy, mely a felséges meghívó levéllel vitatásul kijelentetik, valamint rendkívüli hálaérzelem nélkül nem fogadható a felséges fejedelemnek ez iránti, min denfelül atyáskodó részvételt illető szava, úgy nem lehet elegendő figyelemmel terjeszkedni, hogy a hon boldogsága szereit magában rejtő megfogantatja gyümöleseitől akár a hirtelenség, akár bármely oldalú túlság által meg ne fosztasson.

A felhozott köztörekedések sikeresítésében legérdekesebb hatású lévén az első lépés, a követ urak a haza egyes törvényhatóságainak e tárgyra kijelentett erányait kitanulni és a megyei terjesztvényekkel kiegyengetni igyekeztvén, azokkal kezét fogva sürgetni fogják, hogy a munkába veendő törvényes taglatatnak olyatén rendszere elfogadtasson, a milyennél fogva a tárgy felvételének tudományos sora, mely részben az abban előforduló előfismeretek a haza jelen szükségének kérdéseit zavarba ejthetnék, kikerültetvén, az a mi a közjó tekintetéből sietősebb eligazítást kíván, előlegesb intézkedés tárgyául megállapítottasson.

Különbben minden előterjesztendő tárgyakra nézve az országos rendszeres munkákban foglalt vélemények, az e megye részéről folyó esztendei április hólnapnak 9-én tartatott közgyűlés jegyzőkönyvének 672-ik számára azoknak erányába megállapított elvekhez s terjesztvényekhez alkalmaztatva, a követ uraknak utasításul szabattatnak olyatén óvás mellett, nehogy általok a hazai alkotmány szerkesztetménye ingadozásba hozattasson.

Noha pedig a rendszeres munkák elintéztetésének szüksége a törvényhozó testnek minden ezentüli halasztást kirekesztő szorgalmát megkívánja, minthogy mindazonáltal a múlt 1830-ik esztendei országgyűléstől több olyatén tekintetü tárgyak határozatlanul maradtanak, melyek részszerint a haza részeinek visszaszerzését, részszerint a honi boldogságnak legjelesebb eszközeit érdeklik, a követ urak igyekezeteiket arra fordítandják, hogy minek előtte bármely más előterjesztendő foglatosság munkálásba vétetne, az olyatén tárgyaknak foganatos sikeresítése eszközöltessen. Ezek közül legfőbbek a következendők:

1. Hogy az anyaország és az erdélyi nagyfejedelemség kölesönös vidékei szorosabb kötélllel egybefoglaltassanak, vagyis hogy mind a két magyar haza azon egy testet kitevő egészbe összefoglaltasson.

2. Hogy Dalmácia, Galiczia, Lodomeria és egyéb magyar tartományok részeinek a koronához rendelő valóóságos visszaesafoltatásuk eránt ő esászári és királyi felsége az 1830-ik esztendei V. törvényezikkelye rendében újra megkérettessen.

3. Hogy az országhoz tartozó katonahatárszélek mindennemü kormányzásaikra nézve nemzeti lábra tétessenek.

4. Hogy nemcsak ama katonahatárszélekben, de minden magyar ezredeknél és hadi kormányoknál is csak magyar tisztnek neveztessenek, s ezekre nézve az előmeneteli sor a többi örökös tartomány katonai seregétől elkülönöztessen.

5. Hogy a magyar katonai szélekben és a magyar ezredeknél előforduló mindenrendü hivataloskodás és szolgálat, melyekre eddig a német nyelv használtatott, magyar nyelven folytattasson.

6. Hogy az 1830-ik esztendei VIII. törvényezikkely folytában mindenrendü iskolai oktatások magyar nyelven terjesztessenek elő.

7. Hogy a főméltóságü tábla izenetjeit szinte magyar nyelven szerkesztetni köteles legyen.

8. Hogy a só ára meghatározásának igazza a törvényhozó testet illetvén, az ország ebbéli sarkalatos sérelmének törvényes orvoslása újonti felírással sürgettesse azon oknál

is, mivel az e részben hozott és a kormány által önérdelkeire nézve kedvezőleg magyarázott törvény foglatjának valódi megfejtése szinte a törvényhozó test köréhez tartozik.

9. Ha az országgyűlési újságoknak azonnali behozása, valamint az országgyűlési jegyzőkönyvnek sietősb és ezélrányosabb kiadása már azon haszonra nézve is, sürgendő leend, hogy az illetén természetü terjesztvények, melyeknek arányai főképen a törvényhatóságok közt folytatandó értekezések során felvilágosíthatók, csak az érintett eszközök ösvényén bocsájtathatnak köztudomásra, mi az egyes törvényhatóságok véleményeinek pótolékos utasításokkal sikeresítendő eligazítását legbizonyosabban eszközölné, a dolog sikeres volta mindazonáltal meg fogja kívánni, hogy a feljebb érintett rendü újságok ne a közönséges, hanem az országgyűlési taglatat alája rendeltesenek.

10. A tapasztalás útmutatása szerint bizonyos levén az, hogy az egyes könyvvizsgálók habozásai közben a leghasznosabb munkáknak kiadása, vagy szigorú taglatattal legjelesebb erányaitól megfosztatik vagy épen elnyomattatik, minthogy a sajtó alá bocsátott munkákra nézve a szerzők különben is feleletre vonathatnak, a követ urak sürgetni fogják, hogy csak az illetén munkáknak kiadása a könyvvizsgálat során megakaszthatasson, melyeknek foglatatja a fejedelem szentséges személyét, úgy nemkülönbén a fennálló polgári rend, az országban bevett vallások és a természet törvényeiben gyökerezett jó erkölcsök szerkesztetményét kétségbe nem hozható ellentiséggel megtámadnak, mire nézve az országos kiküldöttései vélemény erányai oly világos határozattal elfogadhatók lesznek, hogy a köztörvényhatóságoknak sarkalatos szabadságánál fogva egybe szerkesztetett, és semmi könyvvizsgáló taglatatja alá nem tartozó munkálatjai a közönséges könyvvizsgálás minden belekeveredésétől megóvattassanak, s nehézség nélkül sajtó alá bocsájtassanak.

11. Több olyatén esetekből, melyekben a törvényhatóságok közti értekezések sajtó alá nem bocsájtattak, tapasztaltatván, hogy eme rendü értekezések sora az előbbi korlátok alól még tökéletesen fel nem szabadítottat, minthogy a törvényhatóságok közti értekezésekben, az azokkal felhozott kérdések felvilágosításának és eligazításának legsikeresebb eszköze foglatatik, a követ urak sürgetni fogják, hogy az érdeklett korlátok eltöröltetvén, a törvényhatóságok közti értekezésnek egyáltalán semmiféle gátok ne téttessenek.

12. Ezen megye az adóporták legutóbbi eligazítása által magát felette terhelve érezvén, a követ urak az adóportáknak újabb felosztását sürgetni fogják, mely részben a megye arányai oda járulnak, hogy az e ezélrá sikeresített országos öszveírás a minden megyében találtató adótárgyakra nézve, ha az öszveírás e részben hiányosnak nem fog találtatni, a jövő felosztás kulcsál elfogadható, különben pedig a mindenrendü jövedelmek kiszámítására nézve akár az annak alapjául rendelt s ingadozó önkényességgel felfogott vallomások bizonytalan voltak, akár az arra szolgáló adatoknak ezélaránytalansága tekintetéből már annál fogva is használhatatlan légyen, hogy ő esász. és kir. főhercezségének több kegyelmes intézeteihez képest az eredeti munka e részben számos, csak az illető megyék által minden ellenség (Controleriá) nélkül sikeresített eligazításokat szenvedett légyen; egyébaránt ha az érintett öszveírások még olyatén karban nem lennének, melynél fogva azoknak mivelta törvényes taglatat alá vétethetne, minthogy a múlt országgyűlés közben történt felosztás mostani helyheztesésében a megye szenvedhetetlen kára nélkül nem hagyattathatik, a követ urak annak eszközlésében iparkodni fognak, hogy az adóporták jutandóságainak utolsó felosztása ő es. kir. főhercezsége, az ország nádora által ezélrányosabb mértékkel, minden további halasztás nélkül eligazíttasson.

13. A be nem szedhető adó jutandóságok helyreütésével az ország nem kötele-sítettetvén, azonban a tapasztalás tanusága oda ütven ki, hogy az illetén be nem szed-

heto illetmények a megyei járandóság mennyiségéből le nem tudatván, mindenkor a megye terhére felróva hagyatni szoktak, a követ urak e részben egy olyatén rendszer megállapítása iránt indítványt tenni fognak, mely az üres telkek utáni, vagy az illető gazdák tehetetlensége végett megszáporodott adóhátramaradások eligazítása módját a felebbi elemhez képest elhatározzandja.

14. A papirospénz értékének leszállítása következtében a hitelezők és adósok közt származott kérdéseknek törvényes eligazítását a követ urak továbbra is az országgyűlés által, a részben már elfogadott elvekhez alkalmaztatva, sürgetni fogják, olyatén óvás mellett, hogy a papirospénz soha, semmi tekintetre nézve törvényes pénznek el ne ösmertessen.

15. Ha az országgyűlési tanakodások közben a követ urak azt tapasztalnák, hogy a rendszeres munkák taglalatja több évek alatti munkálkodást kívánna, akkor a követ urak egy olyatén ideigleni intézet terjesztvényét tenni fognak, melynek rendszerével a fennálló törvények végrehajtásának sikeresítése addig is, mind a kormány és ítélő székek eljárásaira, mind a különös tisztviselők és bírák felelet terhökre és végtére a polgárok kölcsönös igazainak és kötelességeinek fentartására nézve is közvetlenül esz-közöltessen.

16. Az örökösödési, özvegyi, hozományi és árvali igazak elrendeltetése a közbátor-ság tekintetéből is előlegez elintéztést kívánván, ezekre nézve is a követ urak gyökeres, avagy ideigleni intézettételt sürgetni fognak, e részben nekik az 1830. eszt. szept. 20-án tartott közgyűlés jegyzőkönyvének 2227-ik számára szentelt utasításnak e) és f) alatti pontjai zsinórmértékül szabotván olyatén igazítással, hogy az érdeklött rendű bíróságok alispánkép ennek rendszeres segédtsáival a közönség áltak kiküldtessenek akár a rendszerinti alispánok közül, akár pedig a megyei táblabírák sorából.

17. Sürgetni fogják a megyei követ urak, hogy a megyék követjeinek székei igazságosabb s alkalmazatosb renddel elhelyeztessenek, és hogy az országgyűlési vitatás alá hozott tárgyak eldöntésére nézve addig is, miglen az országgyűlési rendszernek tag-lalatja bekövetkezhetne, bizonyos sor megállapítasson.

18. Ezeken kívül a követ urak a következő hazai intézeteknek :

- a) A magy. tudós társaságnak vagyis Akademiának,
- b) az ugynevezett Ludovika nevendék alapítványnak,
- c) a magyar nemzeti muzeumnak,
- d) a magyar színjátszó intézetnek,
- e) a Buda és Pest közt felállítandó hid-terjesztvénynek gyökeres rendbeszedését s mentől előbbi ezélarányos felállítást sürgetni fogják ; megbizatván e részben, hogy az érintett intézetek sikeresítésére teendő országos ajánlathoz ezen megye részéről is járulhassanak.

19. Mind a két felséges király jobbágyi alázatossággal újra meg lenne kérendő, hogy jövendő lakhelyeiket hív magyarjaik körében kegyelmesen választani méltóztassanak ; e részben megbizatván a követ urak, hogy ő felségeik lakhelyeül királyi méltó-ságokhoz alkalmaztatott díszszel Pesten építendő palota költségeire a többi megyekkel kezét fogva országos ajánlást tehessenek.

20. Azon lesznek, hogy az országgyűlés Pest városába általtésson.

21. Csak olyatén idegennek hazafiusítására voksoljanak, kik a nemzeti nyelv ismeretét magáévá tették, kivéven az olyatén eseteket, melyekben a hazafiusításra javalt idegeneknek érdemei az e rendű hiányosságit kipótolnák.

22. Kassa és más városok által az ottani nemeseken követni szokott azon sérelem, melynel fogva a vásári kereskedési és mesterségi taksákat rajtok megveszik, sikeres orvoslásán munkálkodjanak.

23. A kalendáriom egyarántiságának behozását javalni fogják.

24. A gör. n. e. szertartásu hazafiaknak állapítványa eránt indítványt tenni fognak, hogy annak pénzeiről évenkénti számadások a főmélt. m. k. helyt. Tanácsnak adattassanak; ezen számadások a megyékkel közöltessenek s egyszersmind minden országgyűlés elejébe terjesztessenek. Különben pedig az érintett állapotvány fele részben az oláhajku felekezeti tehetségeiből levén egybe gyűjtve, annak jövedelmei a népesség erányához képest az oláh papság és ifjúság nevelésére fordíttassanak.

25. A magyar udvari kamara azon intézetét, melynél fogva a nemesség minden kamarális földesuraság alatt levő paraszti telkek, házak vagy egyéb földek vételétől kizárattatik, kérdésbe hozzák s a nemesség eme valódi sérelmének ezélerányos eligazítását sürgecsék.

26. Vinga szabados városnak abbéli folyamodását előmozdítani fogják, hogy a Ludovika intézet számára ezer forintokkal általa tett ajánlás eránti hiba, melynél fogva ezen ajánlás Szabadka szab. kir. város nevére feljegyeztetett, a törvénykönyvben kijavíttasson.

27. A haza több részeiben gyakran tapasztalt vizsgálkodások kútfejét leginkább a különbajku honfiak nemzeti nevezetök eránt fennálló visszaélésben keresni lehetvén, annak törvényes elhatározását sürgetni fogják, hogy az ország bármely nemzetü, vallásu avagy ajku lakószai, ugyanazon egy hazának polgárai és mindnyájan magyarok legyenek.

28. Ha a felséges kir. előadások rendében olyatén rendü terjesztvény előhozattatna, mely a rendszeres munkák és a fels. meghívó levél soraiban nem foglaltatván, rendkívüli intézkedést megkívánna, akkoron a követ urak mindenek előtte magokat a tárgy iránti tanakodásba bocsájtanák, az illetén rendkívüli előterjesztést sebes pósta által a megyének tudtára adni fogják.

Egyébaránt a követ urak oda utasíttatnak, hogy Pozsonyba leendő megjelenésökkel mindenekelőtt hiteltadó, vagyis credentialis levelöket az illetőségnél bemutatván, azon szertartásokat, melyeket a felséges uralkodóház eránti jobbágyi alázatosság behozott vala, szorosán megtartsák; ennek folytában hódoló üdvezlésöket ö felségeknél, s az uralkodóház minden jelenlevő tagjainál, a megyét s magokat kegyelmeikbe ajánlván, előlegesen megtegyék; annakutánna az egyházi s világi főméltóságokat ezen megye nevében is megtiszteljék, különben pedig minden felveendő tárgyak foganatjáról időszakénti tudósításokat tegyenek.¹⁾

E követi utasítás a megválasztott követeknek szoros mihez tartás végett kiadatván, ugyanakkor a rendek elhatározták, hogy a megválasztott követek mindenikének 1500 forintnyi összeg adassék napi bérök, úti és előleges költségeik fejében.

E közben az országgyűlés 1832. decz. 20-án a szokott ünnepélyességgel Ferencz király által megnyittatván, a kir. előadások átnyújtattak. Az első nevezetes tanácskozáásokat az országgyűlési szabad hírlap és napló kiadására vonatkozó vitákon kívül, a kir. előadásokra intéztetni szokott válaszfelirat idézte elő. Erre nézve két körülmény forgott fenn, melyekből oly nagy nehézségek fejlődtek ki, hogy csaknem viharossá vált a gyűlés kezdete, és csak hetekig tartott heves viták után tudott a két tábla meg egyezni a felirat elküldésében.

A kormány és a főrendek, mint már több országgyűlésen, most is amaz elvet igyekeztek keresztülvinni, hogy az országgyűlés első tanácsko-

1) Temes várm. jegyzőkönyve 1832-ről, 3463. szám.

zási tárgyakul a kir. előadásban foglaltakat köteles felvenni, s így a trónbeszédre adandó válaszfeliratnak is csak azokra kell szorítkoznia. A rendek ellenben, nehogy ezen elv elfogadása által kezdeményezési jogukon csorba ejtessék, egyéb tárgyakat is, jobbára a fontosabb — úgynevezett előleges sérelmeket — igyekeztek felterjeszteni első feliratukban. Tették ezt a múlt tapasztalatai után is leginkább azért, nehogy az országgyűlés a kir. előadások tárgyalása után rögtön feloszlattassék s így alkalmuk se legyen a sérelmek orvoslására. A rendek tehát mostan is azt akarták, hogy a válaszfeliratban olyan tárgyak is terjesztessenek a király elébe, melyek az ő kezdeményezésökből erednek. Ily tárgyak voltak pedig: az 1825-ki országgyűlésen megállapított, de nem orvosolt sérelmek; a magyar nyelvnek a főrendek tábláján s az udvari kancellarián is divatba hozása. Egyúttal azt is végzéssé emelték, hogy e tárgyak a kir. előadásokkal egyszerre vétessenek tárgyalás alá.

A második nehézség a kir. előadásokban kitűzött munkálati sorrendre vonatkozott. A kormány ugyanis a kir. előadások szerint azt kívánta, hogy az országgyűlés a rendszeres munkálatok közül az úrbérit vegye mindenek előtt tárgyalásba, a rendek többsége mindazonáltal a kereskedelmi munkálatot kívánta legelőbb felvenni.

Követeink első tudósításai e tárgyról szólnak, s a sorrendre nézve kívántak küldöiktől újabb utasítást.

Első tudósításukat az országgyűlésről 1832. decz. 22-én küldik. Tudósítják megbízóikat a gyűlés megnyitásáról, az ez alkalommal elmondott beszédeket nyomtatásban is megküldik. Irják továbbá, hogy kerületi jegyzőknek Fekete pozsonyi, Sirkovits baranyai, Bernáth unghi és Kölesey szathmári követek választattak, a jegyzőkönyv harminczkét Censora is kijelöltetett s ezek között van Császár Sándor, a jelentést író alispán is.

A megye rendei követeiknek jelentésére az 1833. jan. 14-ki közgyűlésökből következő pótutasítást küldenek:

„Pótolék Utasítás, mely Temes vármegye részéről a folyamatban levő országgyűlésére küldött követ uraknak felséges királyi terjesztvények sorában a jelen közgyűlésből további alkalmaztatásul kiadattatott:

Jóllehet ő felségének azon atyai gondoskodása, mely szerint azt kívánja, hogy az országgyűlése köztanácskozása mindenekelőtt az országos küldöttségnek az urbariom ügyében adott véleménye felvétele által, hogy a földesurak s jobbágyok közt fenforgó viszonyok már egyszer valahára valódi törvények által elintéztessenek, nyitassék meg: hála érzeménnyel megösmértetne, noha továbbá kétséget nem szenved, hogy az igazságnak kiszolgáltatása, melynek kezességén épül csakugyan minden polgárok életének s vagyonának bátorsága, szinte hasonló figyelmet érdemel, bátor azonkívül bizonyos volna, hogy az adózó nép felette terheltetve lévén, az azeránti országos elintéztést, hogy az e részben kidolgozott küldöttségi munka az összírasi munkálattal együtt köztanácskozás alá vétessen, haladék nélkül megkívánná s a most említett háromrendbéli kir. terjesztvények mindannyi országos kívánatoknak tekintethetnének, mivel azonban nem kevesebb figyelmet érdemelnek az 1827. és 1830. esztendőkből tartatott országgyűlései-

ből az ország több sarkalatos sérelmeit érdeklő tárgyak, melyek mindekkoráig intézetlenül maradtak. Annak okáért követ urak a megye gyökeres utasításához keményen ragaszkodván, ösmeretes igyekezetöket oda fordítsák, hogy az abbeli tárgyak, mint a honi boldogság legjelesebb eszközei, mindenek előtt kedvezőbb választ nyerjenek. Más valamely, a kegyelmes királyi terjesztvényekből eredendő tárgy feletti tanácskozásban mindaddig nem bocsájtkozván, miglen az országos kívánságok és sérelmek eránt az országrendei megnyugatva nem lesznek. Azon esetre mindazonáltal, ha minden töreke-
désék mellett is, a kegy. kir. előadások, s azokhoz képest az országos munkálatok egy vagy másik tárgya vétetnék előlegesen tanácskozás alá, akkoron a megye az említett országos rendszeres munkák eránt hozott határozása rendében eme kívánságát követni fogják:

1. Hogy az urbariale, kereskedésbéli és adóbiztosságbéli, (Commissariatium) szoros összeköttetésben levő rendszeres munkálatok egyetemben vétessenek elő legesbb intézkedés alá s ahoz képest törvényes erő nyerésre is egyetemben terjesztessenek.

2. Ehez képest a kir. terjesztvényok 3-ik pontja alatt előforduló rendszeres egyéb előmunkálatok eránt jelenleg még szó nem lehetvén.

3. A mi a kir. terjesztvények 4-ik pontját illeti, ajánltatik követ uraknak, hogy azon kérdés eldöntése alkalmával, miként fognak az országgyűlési követek napi jutalmi fizet-
tetni: a megyének nevében, a szegény adózó nép annyira megterhelt állapotához képest legmúltóbb ajánlatot tegyenek és jelesen a mostani napi jutalmak fizetésit a nemességre általszármaztassák.

4. Ilyetén tekintetbe nem jöhetvén a kir. terjesztvények 5. cikkelye, követ urak az 1827. országgyűlésén nevezett küldöttségek munkáik teljesíthetésére az ország kasszája fogyatkozásában, a kir. kamarai kincstárból megelőzve tett fizetéseknek reá ne álljanak, mivel minden ilyes országos költségek s szükségék pótlásának értekeül is a sónak fel-
emelt ára, mely a kamarai kincstárba szokott szállítatni, rendelődik, — s ennél fogva a kamarai kincstár által tett előleges fizetés kölesönnek nem tekintődhetik. Azon remény-
telen esetben mindazonáltal, ha kérdésbéli fizetés e Hazát érdekelni találtatná, akkoron követ urak a szegény adózó népet megkímélve, a visszatérítési kötelezettséget a nemes-
ségre háromoltassák.¹⁾

A megye tehát ismét azon ellenzéki szellemü utasítást adja követei-
nek, hogy míg az előleges sérelmek és kívánatok ügyében a rendek megnyugtatót nem nyernek, addig a kir. előterjesztések feletti tanácsko-
zásba se bocsájtkozzanak. Ha pedig minden törekvésök mellett is a kir. előadások egyik-másik pontja vétetnék előlegesen tanácskozás alá, akkor minden igyekezetöket oda irányozzák, hogy az úrbéri, a kereskedési és a biztossági, mint szoros összefüggésben levő rendszeres munkálatok vétes-
senek tanácskozás alá és szentésítés alá is iunctim terjesztessenek.

E sorrend aztán az alsóházban is igen csekély többséggel elfogad-
tatván, a főrendekhez ment a felírási javaslat. Több üzenetváltás után végre a főrendek is elfogadták e sorrendet, hogy az urbér után a kereske-
delmi és a biztossági tárgyak vétessenek fel; a rendek részint felhagytak annak sürgetésével, hogy a három tárgy egybekötve — iunctim — terjesz-
tessék a király elé. Végre tehát a felirat fel volt terjeszthető.

¹⁾ Temes m. jkönyve 1833-ból. 4. szám a.

Az 1833. jan. 14-ki közgyűlésen határozattal azt is figyelmökbe ajánlják a rendek követeknek, hogy a Jankovics-féle gyűjtemény megvételét ajánlják az országnak s mozdítsák elő a gróf Viczay-féle gazdag éremgyűjteménynek a Nemzeti Muzeum számára leendő megszerzését is.¹⁾

Február 21-én tudósítják a megyét a követek az országos ülésben február 20-án lefolyt sajnálatos eseményről, a Tagen nagyváradai káptalani követ esetéről. A vallásügyi törvényjavaslat volt tárgyalás alatt és a vallás-változtatást illető szakasz felett folyt a vita, midőn Beöthy Ödön, bihari követ, utasítása szerint a hatheti oktatással történő visszaélések példáit említé. Elmondá, hogy egy bizonyos, hetven évet élt férfiú ifjúságától kezdve haláláig leczkzés alatt tartatott, holtteste pedig — mint meg nem tért bűnösé — temetséget nem találhatott. Ekkor kelt fel Tagen s a felhozott esetet „kerekén tagadá.” A követi kar e meggyálázó szavakat tűrni nem akará s ennek következtében a gyöngye Mérey Sándor személynök másnap Tagen ellen az actiót kimondá, sőt meggondolatlanul az ülésteremből kiutasítá.

Követeink megírván ez esetet, felhozzák, hogy ők e tényt, a Tagen kiutasítását, a Hármask. 9. §-val meg nem egyeztetetőknek tartják s Császár S. a febr. 25-ki ülésben kijelenté, hogy ő és követtársa az ellen óvást emelnek már azon okból is, hogy ilyen kitiltások által az egyes törvényhatóságok képviselőjüktől megfosztatváu, könnyen megtörténhetik, hogy a követek beszédében elejtett hibák miatt esetleg több megye is szavazat nélkül maradhatna. Azt indítványozá tehát, hogy Tagen a gyűlésbe visszahivassék s ellene az actio is megszüntetessék. Császár indítványának első részét a követi kar akként fogadta el, hogy Tagen a követi széket akár mikor elfoglalhatja, az indítvány másik részét azonban a többség elvetette.²⁾

A márczius 5-én tartott közgyűlésen a rendek arra utasítják követeiket, hogy az úrbéri ügyben, minthogy tudósításuk még mindekkoráig be nem érkezett, sebes postával jelentésökét a tárgyalások menetéről okvetlenül beküldjék.

A követekhez ez alkalommal írt levél a következő:

„Tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő alispány, főjegyző és megyebeli követ urak! Azon két rendbéli tudósítások, melyeket t. követ urak még a folyó évi januárius hónapban tettek vala, nyereendő kihirdetésök és netalán azoknak sorában teendő újabb intézkedések végett az e czélből a folyó hónap 26-ra innen határozott rendkívüli közgyűlésre utasítatván, minthogy a most említett s utóbbi tudósításukban foglaltakból az tapasztaltott, hogy az országos tanácskozás alá veendő munkálatok rendszere már eldöntvén, a földhasználati (Urbarialis) munka nyerte légyen el az előlegességet, ezen tárgy pedig általunk sokkal nagyobb figyelemre méltattatik, hogy sem az az eránti bármi csekély kerületi vitatást is tapasztalatlanul elmulaszthatnánk, midőn főkép követ uraknak kiadott gyökeres utasítás e felette fontos kérdésben a haladó idő lelke s kor szelleme szerint oly köntösbe öltötetett, hogy hazánk minden nemtelen lakosai, kiknek egy nagy része

¹⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 9. szám.

²⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 702. sz.

azon felül, hogy majdnem minden erkölcsi és vallási kimíveltség nélkül tengődik, a naponként neveledő tartozások sulya által fogyasztó, eránytalansággal nyomattatik, s annál fogva azon előrelátó gondoskodást, okvetetlenül szükségessé teszik, hogy azoknak terhes sorsok a rendszeres munkálatok eránt általunk tett észrevételek munkájában a II. főalpnak 10. czikkelye elvei szerint, ez uton is jobb és igazabb létre emeltessék.“

„A KK. és RR. által felállított abbeli elvek leginkább azon alkalommal, midőn a jobbágy és földesúri viszonyok törvényes erőt és állandóságát nyerendnek, sikeresített-hetvén, azok tudni kívánják, hogy e részben az eddigi országgyűlési avagy kerületi tanácskozások mily megállapodást nyertek légyen. A végre kívánságuk oda terjed, hogy követ urak a fentérintett földhasználati tárgy eránt a megyét nem általánosan, hanem körülállatosan a munka egyes §§-ról és javallandó törvényczikkelyeiről jó eleve tekintetöleg, egyszersmind az utóbbi jelentésekben említett, de az óhajtott nyilvánosság ellenére tartott zárt tanácskozásokra, tudniillik mi okra való nézve rendeltettek azok, a kijelölt közgyűlésre a szükséghez képest sebes postával müllthatatlanul tudósítani ne terheltes-senek.“¹⁾

Temes vármegye rendei 1833. márczius 26-án közgyűlést tartván, először is elismeréssel adóztak követeiknek a Tagen eset alkalmával az országgyűlésen tanúsított férfias magatartásukért s meghagyják nekik, hogy az országos vitakozásokról kimerítő jelentést tegyenek.²⁾

Ugyanak a márczius 26-ki közgyűlésen olvasták fel a követeknek márczius hó 16-án kelt levelét, mely a jobbágytelkek s az urbarium felett a kerületi ülésekben kifejlődött viták szelleméről tudósítja a megyei rendeket, s felkéri küldöiket, hogy szállítsák fel a többi törvényhatóságokat, hogy követeiknek oly utasítást adjanak, melyek a temesi követelek utasításában levő elveket s jelen levelökben foglalt véleményöket támogassák.

Az úrbérügy ugyanis január 23-án (1833.) vétetett fel először a kerületi ülésben.

Az úrbérszabályzati törvényjavaslat bár nem helyezé is a jobbágy-ságot olyan állapotba, melyet egy újabb szabásu alkotmánytól megkivánnak, de első reformlépésül mégis dicsőségére vált az akkori idők arisztokratikus nemesi felfogásának. E törvényjavaslatot vették most a kerületi üléseken a rendek tárgyalás alá; de a munka, mely az országos bizottmány eme rendszeres munkálatának nyomán készült, nem vala könnyű, kivált a mi országgyűléseink szerkezete és tárgyalási módja mellett. Az ország egyes részei ugyanis temérdek tekintetben különböztek egymástól. Más helyzet, más természetű föld, más kiterjedésbeli viszony, más népesség, más életmód, mind ezekből kifolyólag más gondolkozás, más értelem és más követutasítás nehezíté meg a javaslat egyes tételei felett a meg-egyezést. E miatt napokig, sőt hetekig is vitáztak egy-egy szakasz felett, míg végre is vagy történetesen fejlett ki a vitából valami, vagy még többször az országos küldöttség eredeti szerkesztése maradt meg.

¹⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 567. szám.

²⁾ U. o. 70¹. sz.

Nagy bajt okozott a tanácskozások sikerére nézve az is, hogy az országos bizottmány munkálata nem volt helyes rendszerbe szedve; így hiányoztak mindjárt a munka elején az alapelvek, melyek szerint a jobbágy nép személy- és vagyonbeli szabadsága és jogai meghatározottak volna.

Ha valamelyik követ a szerkezettel csak némileg ellentétes új szöveget ajánlott is, mód nélküli hosszú vita fejlődött ki belőle, s alig volt remény, hogy egyes törvényhatóságnak követői által előadott javaslata boldoguljon. A temesi követek e végnélküli vitákból s az elfogadott módosításokból ama meggyőződésre jutottak, hogy ilyképen a jobbágy sorsa e javaslat által még ingadozóbbá válnék, azért 1833. márczius 16-án a következő tartalmu levelet intézik küldöikhez:

„Tekintetes Nemes Vármegye! Azon aggodalom, mely a földhasználati munka feletti tanakodások irányainak kifejlődésével minden gondolkodónak keblét elfoglalja, és mely a lefolyó holnapnak 5-én hozzánk boesájtott kegyes utasítás soraiban jeletetik, minket is erősebben sürget, hogy a kérdés valódi fekvését előterjesztvén, egyszersmind oly módokról elmélkedjünk, milyenek a jövőndő eránti remegéseknek eloszlatására utaljanak.

A rendszeres munkáknak minden egyes megyében sikeresített taglalata leginkább az illető megye önszükségein, s ezekkel egybenfüggő szempontokon lévén állapítva, szükségkép azon következménynek születnie kellett, hogy több megyékben az ország egyéb részeinek helyhezetei tekintetbe nem vétetvén, az országos küldöttségnek szerkesztése legnagyobb részben, a mennyire t. i. az a taglalo megye érdekeivel ütközésben lenni nem találtatott, észrevétel nélkül hagyattatott legyen.

Ezen történet mostanlag hatóságát a kerületi tanácskozásokban szerfelett gyakorolja, minden különös terjesztvény, bármely érdekű legyen az, ha a szerkesztéssel megvívni kénytelenítetik, a többség tengerébe süllyed, s alig lehet oly reménység, hogy a dolgok jelen állapotjában, valamely törvényhatóság egyes javaslatja boldoguljon, miután a követek a módosítás nélkül elfogadott szerkesztést igenleges utasítás gyanánt tekintvén, ahoz tántoríthatatlanul ragaszkodnak.

Az eddig történt módosítások egyedül a szerkesztés homályos elveit bővítik, vagy felvilágosítják; de az illetén küzdeseknek kimenetele is közvetlenül oda ütni szokott, minél fogva el lévén már fogadva a szerkesztésnek elvei, az azoknak folytában kifejtett következmények a jobbágy által eddiglen használt tárgyakkal fogyasztását húzzák magok után.

E közben majdnem közönségessé vált ama vélekedés, hogy ha a földhasználati kérdések az országos ülésekben is a kerületkép elfogadott sorral vezéreltetnének keresztül, az illeténkép megállapítandó rendszer nem csak a haza, és minden egyes törvényhatóságok közváarakozásaikkal tökéletesen ellenkezne, de egyszersmind általa a jobbágy sorsa az eddiginél sokkal ingadozóbb lábra tétetne, és kivált a hatalmasabb földesúri birtokra nézve egy olyatén zár nyitattna fel, mely mostaniglan némely el nem igazított kérdésekben a kormányzéki beavatkozások által óvás alatt tartattatott, s a melynek feltörése a paraszti birtok jelen állapotjának hirtelen s közönséges változmányát következtetvén, az egész népeiséget mozgásba indítaná.

Lehetetlen egy, a hon érdekét szíven viselő polgárnak mindezeknek sietős orvoslására nem törekedni. Lehetetlen pusztá nézőkép vesztegleni ott, hol a haza jóléte férfias elszánást s munkásságot kíván. Ennélfogva reményeinket erős hiedelem lelkesíti, hogy mihelyest az országgyűlés kifejlődő környülményeinek valódi fekvése széljel terjed, legottan a közvélemény s törekedés által oly sikeres eszközök czélzatba vétetni fognak, hogy a törvényhatóságok által észrevétel nélkül hagyott országgyűlési szerkesztés örlé-

séből a közügy sikeresítése közben elötlött gát későbbi alkalmas magyarázatokkal lerontassék.

Kötelességünknek tartottuk mindezeknek közlése mellett a tekint. vármegyét arra kérni, méltóztassék az ország törvényhatóságait jelen terjesztvényünkre figyelmetessékké tenni, s őket a naponta széjjel harapódzó baj enyhítésére oly javallással felszólítani: utasítsák oda mentül előbb követjeiket, hogy miután — (az országgyűlési szerkesztetés leginkább rendszeres és tudományos elveken lévén felalapítva) — a haza különálló 52 részeinek szükségéi csak a törvényhatóságok utasításokban foglalt tapasztalásokkal hozathatnak köztudomásra, a különös, megyék által felhozandó olyatén terjesztvényeket, melyek eredeti utasításokkal, a sarkalatos törvényekkel, és a nemesi tulajdon igazgalt igenlegve meg nem ütökzenek, és a melyeket önmeggyőződéseknél fogva igazságosoknak találni fognak, pártolni és minden afféle esetekben az országos küldöttség bár utasítás-kép elfogadott szerkesztésétől elállani köteleztesenek.

Csak eképen lenne eszközölhető azon hazafiui óhajtság, hogy a hozandó törvények böles mérséklettel kormányozván a javítások fonalát, az előtti állapot a helyenként előforduló szövetkezések figyelemre méltassanak, s e vezérszempontnál fogva minden hirtelen ugrások, és a parasztkézben levő birtoknak közönséges, csak az egész jólétének ingadozásával járható megillettetései elkerültessenek, kik is egyébiránt kegyes jó voltába ajánlottak, alázatos tisztelettel maradunk, a tek. nemes vármegyének. Költ Pozsonyban 1833 márczius 16-án. „Császár Sándor, Dessewffy Antal országgyűlési követek.“ (1833. 705. szám.)

A rendek végzése e levélre a következő:

„Noha a jelen tudósításból az tetszene ki, hogy az illető megyéknek követei a vett utasítások fonalán a földhasználati tárgyban kevés módosítással a szerkesztetéshez ragaszkodnak s az által az illeténkép megállapítandó rendszer nem csak a haza és minden egyes törvényhatóságok közváarakozásaival tökéletesen ellenkezik, de sőt általa a jobbágy sorsa ingadozóbb lábra vétetik: mivel azonban a megye részéről a földhasználati tárgy iránti vélekedése, mely szerint eleven színekkel megmutattatik, mely sürgetőleg kívánják a Hon jelen körülállásai, hogy a szegény adózó sorsán enyhítő engedményekkel segíteni kelletik, az ország törvényhatóságaival az az iránt készült munkában már közöltetett, s ennél fogva követ urak által a törvényhatóságoknak leendő abbéli felszólítások, hogy követeknek adott utasításaiktól elállván, a korszükségnek s óhajtságnak megfelelni iparkodjanak, kinyilatkoztatott kívánságnak már elég lévén téve, a jelen tudósítások ötléséből követ uraknak tovább is meghagyattatik, hogy a pótlék utasítást a jobbágyágnak adandó kedvezések és engedmények tekintetében a megye kívánságait, mely nélkül a Haza boldogsága nem képzelhető, az első kerületi s az országülésében kiterjedten előadják. Emez előterjesztvényeket a naplókönyvbe iktassák és a jelen helyes javaslatoknak sikeresítését követársaiknál a megye nevében eszközöletetni iparkodjanak.“¹⁾

A temesi rendek levelében említett pótutasítás, mely követeknek úgy az úrbéri, mint a vallásügyi vitákban s egyéb dolgokban leendő eljárását teljesen szabályozza, a következő:

„Pótlék utasítás, mely Temes vármegye részéről a folyamatban levő országgyűlésére kiküldött követeknek 1833. esztendei márczius 26-án gyűléséből adatott:

Midőn ő felségének kegyelmes királyunknak meghívó levele által a jelen országgyűlésnek ideje hazaszerte hirdettetnék, örömmel és igaz háladatossággal vette észre és érzette minden magyar kebel annak tündöklő tartalmából, e mintegy negyven éveket meghaladó, s különféle közbenjött körülmények s viszontagságok miatt eddig elhalasztott

¹⁾ Temes várm. jkönyve 1833. 705. szám.

igazságos de egyszersmind törvényes kívánsága s ezen alapúlt legrégibb s legméltóbb óhajtása teljesítésének sikeresítését.

A szeretett fejedelemnek atyáskodó gondoskodással teljes királyi előadása nevelte az abból eredt közöromet a nemzetnél, melylyel a magyar haza legforróbb óhajtását e jelenkor teljesíteni törekedvén, az országos rendszeres munkálatok felvételét tűzte ki a folyamatban levő országgyűlése nagy tárgyául.

Azok közül pedig a földhasználati tárgyat első helyre méltatván, a jövő kor boldogságának megállapítása ézeljából azt tűntette elő, mely sürgetőleg kívánják a környül-állások, hogy a földesurak s jobbágyok közti viszonyok törvényesen meghatározottassanak és e részben is a szegény adózó nép megterhelt sorsa jobb s igazabb lábra emeltessek.

Ezen felséges királyi, a hon-boldogság megállapítására ézelző útmutatást a megyei KK. és RR. a legközelebb múlt szomorú esetekből merített tapasztalás és önmeggyőződésből is követvén, a polgári törvényhozásnak egyik főbb tárgyául eme földhasználati munkát előleges felvételre jelöltetik ki, mert ettől függ főképen a számos terhelt viselő adózó nép sorsának boldogsága. Annyival nagyobb vizsgálódó figyelmet érdemel ezen tárgy a hazában, mert nincsenek elég világos törvények, melyek azt elegendő bizonyossággal meghatározták volna.

A KK. és RR. a szegény, ezen nemzeti gyűléstől némi nemű enyhítő engedményeket váró adózó nép jövőbeli sorsának biztosítását nem egyedül annak fenmaradásában s bátorságában, hanem részére jussoknak s engedményeknek megállapításában s azok megőrzésében méltán keresvén, országgyűlési követeinek részére gyökeres utasításában olyan elveket állított fel, melyeknek sikeresítése által egyedül eszközölthetik, hogy minden osztályu egyes polgár a szeretett Hon ügyét, bármely csapások által fenyegettetne az, önbajának tekintvén, annak egészben tartása igyekezeteiben részt venni, legszentebb kötelességének ismerje.

Ámde ebbeli ézel- s határozásoknak óhajtott hasznos szüleményét remcsak nem tapasztalják, hanem követ uraknak a földhasználati munka miképeni előhaladásáról tett hivatali jelentésekéből inkább az ellenkezőt fájdalmasan érzeni kénteleníttetnek, a midőn a túlságos aristokratikai szellembeli erányok, nem az adózó nép sorsát biztosítani, hanem inkább az várva várt enyhítést új teher kütfőre teremteni látszatnak.

E szellem a jelenkor lelkevel fenyegető összeütközésben áll, mely azt sürgetve kívánja, hogy a földhasználati tárgys az által az adózók sorsa már valahára bizonyos, világos és kielégítő törvények által (habár egy kisebb résznek igazai áldozatot szenvednének is, de milliók óhajtásának megfelelően) elhatározassék. Annak okáért követ urak tovább is állhatatosan a gyökeres utasítást azon közbizodalomhoz képest, melyet választásukkor magokra vontak, folyvást híven bírni és fentartani igyekezzenek. Mind a kerületi, mind az országos ülésekben állhatatosan vitatni fogják, hogy elérkezett légyen azon időpont, melyben nemes ember, jobbágya személyét tulajdonának már nem tekinthetvén, azon három századok előtti törvény rendelkezéktől felesleg terhelt haza dolgozó tagjain engedmények által segíteni s ez által a haza egész népességét e közányának hív szeretetére s buzgó oltalmára egyesíteni kelletik, különösen a nemzeti dicsőség s közvélemény fentartásában, mely a nemességét a nemtelen polgárok előtt kedvessé teszi, állván a KK. és RR. előtt, eme kívánságuk eránt közönségesen oda utasíttatnak.

1. A jobbágyi házak és telkek annak tulajdonául ismertetvén, azok szabad adását és vevését minden telek szám iránti megszorítás nélkül állhatatosan szorgalmaztassák.

2. Az adás és vevés eseteiben, minden az adó vagy vevőre háromolando bármily esekély új teher eránt, milyen p. o a laudemium is, ellentmondjanak.

3. A vett anyautasításhoz képest a dézsma, robot és egyéb jobbágyi tartozások beváltását, ha azok iránt a földes urával alkura léphet, mindenkép eszközölni, a számszeletti robotolást pedig büntetés alatt törvény által megtiltani igyekezzenek. Egy szóval a jelenvaló tárgy törvényes eldöntése alatt a megye gyökeres utasításához szabván szavatolásukat, mindenben a mi az adózó népet illetendi, a mostani kor szelleméhez alkalmaztatva kijelentdik az ország színe előtt mindenek felett, hogy a megye az eddigi kerületi, minden kedvezéseket megtagadó erányokkal, melyek a közváarakozásoknak nem csak meg nem felelnek, sőt azok által a jobbágy sorsa még ingadozóbbá tétetik, meg nem elégedhetvén, szabad emberi gondolkozást nyilatkoztassanak, s azt a mit a jelen pótlék s gyökeres utasítás a szegény adózó nép jobb létesítése eránt tartanak, a munka sorában előforduló alkalmatosságokkal, a jelenképen kinyilatkoztatott meg nem elégedést pedig, támogatva a megye által felállított ebbéli elvekkel, azonnal a napló könyvbe igtattatni s ez által a megyebeli KK. és RR-et ez eránt megnyugtanni el ne mulasztják.

4. Ha, és midőn ama kérdés: vajjon a neutelen sorsuak nemesi jószágokat bírhatnak-e vagy sem? elő fog fordulni, akkor követ urak oda fogják magokat nyilatkoztatni, hogy azok a hozandó törvény által megállapítván, részökre a jószágbírhátas megengedtessek.

5. Az országgyűlését mindenben az állhatatosság s főkép olyatén esetekben, melyek az állandó egyetértést s avval szoros összekötésben levő külső békességet tárgyazzák, dicsősítvén, mivel ilyesnek méltán tekintethetik az országgyűlés határozata alá került vallásbéli tárgy, követ uraknak szoros köteleességül tétetik, hogy minekutanna e jelenügy már annyira előrehaladott volna, az a részben tett s jelentésekhez kapcsolt képviselői izenetet minden kitelhető módon fentartani s nem hajolván az egyedül mérséklésül fenálló főrendek által tett vizson izenetre, mely által ezen tárgy bizonytalan időre halasztatik, oda munkálkodni igyekezzenek, hogy ezen valóban előleges sérelem eránt a vitatások nemcsak tovább folytattassanak, hanem a hozatandó törvények által a törvényesen bevett vallások bárhány izbéli változtatásának megállapítása, úgy szintén a testvérházában divatozó vallások törvényes megismerések és honszerte bevételek az 1791. t.-cikkelynek ezélerányos alkalmaztatásokkal s Horvát- úgy Tótorszárokra is leendő kiterjesztések mellett végkép eldöntessenek. Ennek folytában

6: A karok és rendek visszaemlékezve a görög n. egy. vallás szertartásait követő s a hon szükségéinek kipótlására minden alkalommal kétséget nem szenvedő hívséggel hozzájáruló hazafiaknak amaz igazságos kérelmekre, mely szerint érsekjöknek s püspökjeiknek ülések s szavatolások az ország rendjei közt törvényesen eldöntvén, minél előbb megállapítasson. Követ urak az adandó alkalmatossággal azon igyekezni fognak, hogy emez igazságos óhajások eránt kérdést tévén, üléseiket a többi egyházi főrendek közt hivatali idősbség szerint törvényesen elhatározatassák. Egyszersmind pedig a feljebbi szám alatt említett vallásbéli tárgy iránt az országos tanácskozások folytattatni fognak, a esábítók ellen minden törvényesen bevett s beveendő vallásokra nézve büntető törvény, valamint az is indítványkép előterjesztendő lesz, hogy a nemzeti szorgalom, kereskedés és az ez alkalommal nagy számmal jelenvolt, azon szertartást követő nemes honfiak által örömmérséssel vitatott egység tekintetéből az úgynevezett ó. vagy julianiumbéli kalendariummali éles a haza virágzóbb léte és egyarántiság élére végett törvényesen eltöröltessen; megjegyezttvén itten, hogy az evangélikusok superintendensének ülése is ugyanazon alkalommal s azon helyen törvényesen kítűzettessek.

7. Követ urak az állandó egyetértésnek élérése ezéljából a hazában még a jelen században is türedelembeli taksa alatt bajlódo zsidó népnek polgári s vallásbéli állások a türedelembér eltörlésével, törvényesen leendő polgárosításokat (emancipatiájokat) szinté

indítványkép a nemzeti gyűlés előtt, azon feltétel alatt, hogy írásmódjokban kirekesztőleg a magyar betűket s nyelvet használni s Sabesseiket vasárnap tartani kötelesek leendnek, sikeresen sürgetni, ezen indítványokat pedig a naplókönyvbe ígtattatni fogják.

8. A magyar nyelvnek diplomatikai tekintetbe leendő emeltetését a baza közkívánóságához képest tovább is, nem tekintvén a főrendek táblájának ellenzéseire, a képviselői tábla utóbbi izenete fentartását szent kötelességöknek ismervén, annak következtében egyszersmind oly törvényt is javalljanak, mely szerint a hazában levő külön-külön ajku honfiak könyveikben s írásaikban is kirekesztőleg magyar betűkkel élni köteleztessenek.

9. A felemelt só árából eredett jövedelemre nézve ekkorig számadás nem adatván, azoknak megtételét követ urak szorgalmazni fogják.

10. A megyének múlt esztendőben 1566. szám alatti, a mehalai fazekasoknak a temesvári hetivásárokról való eltiltások eránt hozott végzése kiterjesztetvén az a többi mesteremberekre is, használásul követ uraknak kiadatik.

11. Követ urak nemes Veszprém vármegye idecsatolt, megyéjükhez kapcsolandó Siófok helységet tárgyazó felszólításokat, ha s a midőn kérdésbe jövend, a mennyiben t. i. a kegyelmes az eránti parancsolat által élő törvényeink megsértetni tapasztaltatnának, hathatósan pártolni fogják.

12. A februarius 21-én s 22-én tartott országos ülésekben, midőn a vallásbeli üzenet tanácskozás alá vétetett, történt rendetlenségekre nézve, (noha a nagyváradi káptalan nagy praepostja s követe, Tagen, azzal, hogy nemes Bihar vármegye követével az oktatás kérdésében tett, s utasításában gyökerezett előadásának valódiságát kereken tagadván, e törvényes fenytéket megérdemelte, ama méltatlan, a törvényhozó test méltóságának semmikép meg nem férhető bánásmód sem személyes jelességével, még kevesbet pedig küldöinek törvényes jussaival egyeztethetvén meg), követ urak által tett, mindenkép igen jeles és törvényes indítvány a KK. és RR. váarakozásának megfelelővén s vélekedésekkel egyhangzásban lévén, a tett s a napló könyvbe ígtatott írást tökéletesen helybenhagyták, semmit sem óhajtván inkább mint azt, hogy követ urak hasonló férfias lélekkel igyekezzenek, hogy a jelen pótlékutastást, főkép annak a nevezetesebb, az adózó népnek ezentüli sorsát, a lélekösmeret szabadságát s a nemzet egységét érdeklő tárgyak tekintetében iparkodásait szerencés siker koronázza.¹⁾

E pótutastást felolvasásakor — mint a jegyzőkönyv megjegyzi — a megyei rendek köztetszéssel fogadták.

E követi utastítás Temes megyének örök becsületére válik; jegyezzük fel azért itt is ama felvilágosodott szellemű férfiak neveit, kik a honlakók között fennálló választó falakat lerombolni, s jobbágyokat és zsidókat a hazának polgárai közé már 1833-ban emelni akarták. Az utastást szerkesztő bizottság elnöke Muslay László első alispán volt, tagjai pedig a következők: Maross György csanádi kanonok, Joannovits Jusztin apát, Miletz László, Szilágyi János, Csiky Emanuel, Kuzmanovits Demeter, Markovits Demeter táblabírák, Várkonyi Ádám főjegyző, Fischer István, Vukovits Sebők aljegyzők, Osztóics János főügyész, Schlechta Lajos alügyész, Kövér János, Ambrózy Lajos főszolgabírák, Papházy Miklós, Konstantinovits Sándor szolgabírák, Jablonezay Ádám levéltárnok, Török Ferencz, Andreovits György tiszti esküdtek. E bizottság az 1833. jan. 14-én tartott közgyűlésen választatott meg, azon utastással, hogy vegye tárgyalás alá a

¹⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ból, 704. szám.

követek által küldendő jelentéseket és a többi megyék által az Országos Rendszeres Munkálatokról készített észrevételeket s adandó esetekben a követek számára utasítási javaslatokat készítsenek, melyeket a közgyűlés vagy elvet, vagy módosít, vagy határozattá emel. A közölt utasítási javaslatot e megye közönsége a márcz. 26-ki közgyűlésen majdnem minden változtatás nélkül fogadta el s küldte meg köveleinek.

Temes megyével nem minden megye volt egy véleményen. Több megye megütközik azon, hogy a jobbágyoknak ily nagy engedmény adassék. Így Abauj megye, a hozzá is elküldött temesmegyei követi pótutasításra azt válaszolja, hogy nem kevésbé ütközött meg azon felállított elven, hogy a jobbágyházak és telkek a jobbágyok tulajdonául ismertessenek, valamint nem tetszik neki az sem, a mit Temes egy még későbbi pótutasításban szab köveiteinek zsinórmértékül, hogy t. i. az országos rendszeres munkákat kivéve, e követek semmi más tárgyak feletti tanácskozásba ne bocsájtkozzanak.¹⁾ Tolna megye is felette sérelmesnek tartotta e szabadelvű irányt, mely a földesúri jogot annyira sérti. Erre Temes azt válaszolja, hogy a szegény adózó népre árasztani szándékolt engedmények még csak egy részét sem ütik meg ama mértéknek, melylyel a szerfelett terhelt haza dolgozó tagjait megvizasztalni óhajtották.²⁾

Köveink ezután szorgalmasan tudósítják a megyét az országgyűlés tárgyalásairól. E tudósításokat az 1833. május 20-ki közgyűlésen olvasták fel. Április 11-ki levelökben írják, hogy az alsótáblának országos ülésében a vallás tárgyában a főrendek üzenetére hozott kerületi végzés módosítással helybenhagyatott. Tudatják, hogy a megye legutolsó pótutasításában foglalt kívánságokat, a mennyiben vallásos tárgyat érintenek, előterjesztették, és pedig sürgették: a) Hogy a csábítók ellen, a vallások minden megkülönböztetése nélkül büntető törvény hozassék. b) Hogy az egyformaság czéljából az ó, vagyis a julianum Calendarium eltöröltessék. c) Hogy az Erdélyben bevett vallások, az annyira óhajtott egyesítés foganatosabb sikereül Magyarországon is befogadtassanak. d) Hogy az országban lakó zsidó nép is felzabadíttván a türelmi iga alól, polgári jogot nyerjen.

A követek azt is írják, hogy indítványaik több megyei követ által is pártoltattak; más észrevételt nem is hoztak fel azok ellen mint azt, hogy ez indítványok a rendszeres munkálatok sorába legyenek felvéve s akkor tárgyaltassanak. Az erdélyi vallásfelekezetek bevételeinek kérdését pedig azon időre vélték legczélszerűbbnek halasztani, mikor az erdélyi Unióról leszen szó.

Egy másik levelökben újabb utasítást kérnek. A megyei rendek ugyanis eddigi utasításaikban meghagyták, hogy a követek mindaddig,

¹⁾ Temes m. jkönyve 1833. 2020. sz.

²⁾ U. v. 2032. sz.

míg az előleges sérelmekre vonatkozólag kedvező kir. válasz nem érkezik, semminemű más tárgy felett az országos ülésekben tanácskozásba ne bocsájtkozzanak. Az 1833. ápr. 16-án kiadott kir. válasz azonban nem a sérelmeket, hanem a rendszeres munkákat, s azok közül is az úrbérit kívánja először tárgyaltatni az országos ülésekben; a sérelmekre vonatkozó kedvező kir. válaszra pedig isten tudja meddig kell még várakozni. Mit tevék legyenek tehát? tartózkodjanak-e továbbra is az országos tanács-
kzásokban részt venni, vagy nem?¹⁾

Május 13-ki levelökben tudatják, hogy a kerületi ülésekben az április 16-ki kir. leiratban foglalt sorrendről levén a szó, a kerületi rendek a felveendő tárgyak sorában a kereskedelmit első helyre tették, de az országos ülésekben szavazatok többségével a királyi leiratban kívánt sorrend fogadtatott el, s így az úrbér fog először tárgyaltatni. Követeink a kereskedelmi tárgy elsősege mellett foglaltak állást s ugyanakkor az előleges sérelmekre nézve is előadták küldőik álláspontját, de a mint írják, „mindkét tárgyban minoritásban maradtunk.“

A megyei rendek erre az 1833. május 20-án tartott közgyűlésből követeiknek a következő pótutását küldték:

„Pótlékutatisás, mely Temes vármegye részéről a folyamatban levő országgyűlésre kiküldött követeinek 1833. esztendei május 20-án folyvást tartatott közgyűlésből adattatott:

1. A Karok és Rendek érdemes követeinek az országgyűlési tárgyak eránt vett több rendbeli tudósítások közül különös érdekűnek találván ama jelentést, melyben az ország rendeinek a kegyelmes kir. előadások és az előleges sérelmek tárgyában tett felírásokra keletkezett kegyelmes királyi válaszlevél közöltetett, nem mulaszthatták ugyan el annak kihirdetése, köztanácskozás alá vétele alkalmával támadott, de minekelőtte követeikkel közölheték volna, a röktön országgyűlési vitatás alá került kegyelmes királyi válaszlevél az ország rendeinek felírások által megelőztetett számos észrevételeiket közjegyzőkönyvben óváskép feljegyezni, mindazáltal annak különben tündöklő tartalmából, mely szerint az atyáskodó jó fejedelem királyi szent szavával a hon negyven évi forró kívánatinak megfelelni siet, eredett örömezetek között érdemes követeiket oda utasítják, hogy elállván azon pótló utasítástól, melynél fogva az országos rendszeres munkák avagy más tárgyak feletti intézkedésbe mindaddig nem bocsájtkozhattak, míg az ország felmutatott előleges sérelmeire annak rendei kedvező királyi válaszszal nem vigasztaltattak volna, és szorgalmatosan kikerülvén minden mellékes, a rendszeres munkák sorontúli, bármi tekintetű terjesztvényeket, az ország régi óhajtásának hódoljanak. Ösmeretes hazafiúi buzgalmukat oda fordítván, hogy minekelőtte a felséges királyi előadásokban foglalt és már elfogadott három, vagyis inkább négy munkák, melyeknek elintéztetési szüksége a törvényhozó testnek minden, ezentúli halasztást kirekesztő szorgalmát vágyakodva megkívánja, felvételődjenek és sebesebb előrehaladással a kívánt boldogító célra vezéreltessenek. Azonban

2. Minthogy tagadhatatlan, hogy rész szerént a Haza részeinek visszaszerzését, rész szerént egyéb, a hon boldogságának legjelesebb eszközeit tárgyzó előleges sérelmeknek elintéztetésök sem engedethetik az idő örvényébe merülni, követ urak iparko-

¹⁾ Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról. 1034. szám.

dásokat ugyan a fent említett munkák elintéztetésére szentelvén, közben a körülményekhez képest az előleges sérelmek éránti felírásokra nyerendő kegyelmes vizsgálató válasz végezt újabbí felírást eszközölni igyekezzenek. Mely végezt

3. Az erdélyi nagy fejedelemségnek édes hazánkkal egy testté egyesülése tárgyában nemes Kolos, és Belső Szolnok vármegyéktől örömteli szívvel vett kedves felszölliító leveleiket, azon legfényesebb hazai ünnepe elérhetésének buzgó eszközlése végezt, az ez éránt vett többrendü utasításaihoz képezt használásul ide zárják.

4. Követ urak a folyó évi márezius 26-án itten tartott közgyülekezetből adatott pótlékutastásnak miképpi teljesítéséről tett tudósítások által újabbí tanubizonyosságát nyújtván a megyei határozatok iránti tiszteletről, de főképen a hon jólétének előmozdítására törekedéseikről, a férfias lélekkel tett mozdítványok kedvesen vétetvén, tovább is minden igyekezetöket oda fordítsák, hogy a földhasználati (úrbéri) tárgy felhozatván az országgyűlése elejébe, a szegény adózó nép ezentüli sorsa sikeres felsegítése éránt a KK. és RR-nek fennemlített póttutasításban böven kimagyarázott erányai indítványkép előterjesztve, szerencsés sikerrel koronáztassanak.

5. Az úrbéri munka rendbeszedése alatt tapasztaltatván, hogy a kerületi ülésekből számküüzettetvén a tanácskozási igaz, azok csaknem egyedül pusztá szavatolási helyekké formálttattak: követ urak a régi gyakorlatnak visszahozatala éránt indítványt teendenek, és a mostanság felvett ezélaránytalan módot, mely szerint a főbberdekü terjesztvények is sikeretlen maradhatnak, kiegyengetetni törekedjenek.

6. A vallás tárgyában ellátva levén követ urak pótlékutastásokkal, az éránti tudósításaihoz következésében tovább is oda utasítatnak: minélfogva erányiakkal a rokon bizodalomnak, állandó egyetértésnek, és a külön vallásu szeretett honfiaink közt örök időkre eszközözlendő egyezésnek talpköve minél rendíthetlenebbé tétessék.

7. Ugyanezen tárgy feletti elintézkedés közben szóba jött kezdeményi jog éránt semmi áldozatot sem sokalván, a képviselői táblának ezen, századotüli idővel szentelt méltóságos jussát kérdésbe sem, még kevésbbé pedig tanácskozás vagy változtatás alá hozattathatónak vitandják.

8. A Buda-Pest közti állandó híd létesítésére gróf Andrássy György és gróf Széchenyi István fenn érdemü honfiak kimerítő terjesztményéhez képezt két milliion pengő forint tökepeznek törvénynyel állapítandó Magyar Nemzeti Bank szerivel öszveszerkeztetését, ennek biztosítására pedig azon hídonjáróktól minden külömbség és kivétel nélkül bizonyos évek lefolyta alatt fizetendő vám elhatározását, követ urak a megye részéről hathatósan pártolni és sürgetni fogják.

9. Nemes Bács vármegyének szab. kir. Szabadka városának a megyéjükben lakó nemes urak szolgálíkon, a hazai törvények nyilvános rendelkezéseik ellenére gyakorlani kezdett hatósági tette éránt élő törvényeinkben gyökerezett mindenképpi igazságos kívánságát, a midön szóba jövend, hathatósan pártfogolni és elősegíteni fogják, mely végre követ uraknak a becses felszölliító levél használásul kiadatik

10. Követ urak végre oda utasítatnak, hogy minek utánna az országgyűlési tanácskozásoknak és megállapodásoknak tudomására minél előbb jutni főkép ezélja lenne minden megyének, a nemzeti gyűlés censura alatti hírlapjainak nem léte s a naplókönyvnek nem a megkivántató sebességgel eszközölni szokott nyomtatása miatt e cél éránt származott hiányt akképp pótolni siessenek, minélfogva a tanácskozás alá vétetett tárgyak minden nyolcz nap adandó tudósításokban böven kimerítetvén, azokban egy-szersmind önrészvételöket is annál inkább környüállásosabban leírják, minthogy a megye a rendszeres munkák megvizsgálása tárgyában adott utasítások által, azon különös bizodalomból, melynek ekkoráig híven megfelelték, és minden bizonynyal ezentül is a honszeretet éltető tüzetöl közmeggyözödésszerént a nélkül is elragadtatva levén, gyorsan megfelelni fognak, követ urakat csak a fő elveknek megtartására kötelezte, így

pedig az ideák kifejlődése közben a jobb résznek önmeggyőződésük szerint követhetésére ama szép remények között, hogy a szeretett hon és a megye méltó teljes várakozásának tiszta hazafiságot lehellő indulattal megfelelően, legszebb alkalmat nyújtott vala.¹⁾

E közben, daczára ama megyei utasításnak, hogy a követek minden nyolcz napban kimerítő jelentést küldjenek az országgyűlési tárgyalásokról, követjeink jelentése több hétig elmaradt. Oka ennek az volt, mert Császár Sándor szabadságon levén, Temesváron időzött, követtársa: Dessewffy Antal pedig országos munkálatokkal volt túlhalmozva s így csak július 28-án volt ama helyzetben, hogy küldőt értesítse. Adjuk át most e szót Temes megye érdemes követének, Dessewffy Antalnak, ki jelentésében saját működéséről a következőket mondja: „Befejeztetvén a kerületi ülésekben az úrbéri munkálat deák szerkesztésének vizsgálatja, valamint már azelőtt ennek rendbeszédésére, úgy akkor az egész munkának magyar nyelvre való fordításával oly határozat mellett megbízattam, hogy a magyar szerkesztést óhajtván a Karok és Rendek eredetinek elfogadtatni, valameddig ez el nem készül, maga a tárgy országos tanácskozás alá ne légyen bocsájtható. Az kívántatván, hogy a törvényes alakban készitendő szerkesztetés világos és meghatározott értelmű legyen, a szavak választására nézve is különös figyelem ajánltatott, hogy egyrésről valamely szokatlan és még közönségesen be nem fogadott kifejezések által a hozandó törvények valódi értelme kétes homályba ne ejtessék, kitüntessék azonban más részről honi nyelvünk valódi hathatósága. Munkámnak főképe e szempontból tekintendő megbíralására jeles választmány voksok többsége által neveztetvén, megvallom, hogy a vallásügyben váltott folytatólagos üzeneteknek, sőt az előleges tárgyak eránti újabb felterjesztésnek szerkesztetése is kötelességemül tétetvén, magamat kötelességem szerinti tudósításaimnak rendes folytatására képesnek annál kevésbbé találhattam, minél érzékenyebben tapasztaltam, hogy némely tekintetben egyedül szorgalmamtól függni látszott az országos tanácskozásoknak e részben siettetése, mi eránt egyszersmind oly bizonyos reménység enyhítette aggodalmomat, hogy miután utasításom a törvények eredetképe magyar nyelvben eszközözendő szerkesztetéséről fő cikkelyének sikeresítésében, jelesen ekképe tettleg és legbiztosabban munkálkodtam, a tekintetes Vármegye illetén forrásnak tulajdonítható mulasztásimat kegyes engedékenységgel fogadandja. Elkészitettvén, és mind a választmány, mind a kerületek által megvizsgáltatván a magyar fordítás, folyó (július) holnapnak 16-ika volt az a szerencsés nap, melyben az úrbéri munkálat legelőször terjesztetett országgyűlési tanácskozás alá.“²⁾

A jelentéshez mellékelve van az úrberről szóló törvényjavaslat, megjelölésével ama módosításoknak, melyeket az országos ülés azokon tett,

1) Temesm. jegyzőkönyve 1833, 1485. szám.

2) Temes megye levéltára, közgyűlési iratok, 2017. szám.

de ezen módosítások — mint Dessewffy Antal írja — inkább közelítenek a megye utasításához, mintsem attól eltávolódnának. Megküldé — a vallás ügyében a rendeknek a főrendekhez küldött ötödik és hatodik üzeneteit, valamint a főrendek erre vonatkozó válaszait. Jelenti, hogy az országgyűlésnek Pestre áttétele kerülvén szóba, Pest városa részéről ama kifogás hozott fel, hogy a pesti háztulajdonosok részint az építési költségek, részint a házak vételárai által tetemes adósságba keveredvén, nincsenek ama helyzetben, hogy a Pesten tartandó országgyűlés alkalmával a követeknek ingyen adhatnának szállást, sőt a pozsonyi polgárok is hasonló folyamodást terjesztettek ő felsége elé.

Temes megye rendei erre szeptember 2-án Dessewffy Antal jelenlétében tartott közgyűlésökből, a követeknek utasításkép is kiadandó következő határozatokat hozták:

A Karok és Rendek számos évek, valamint a jelen országgyűlésnek folyamatja alatt is merített tapasztalásból követuraknak honbuzgalmokról s amaz állandóságokról, mely szerint a szeretett haza javát és jóllétét mindenkor előmozdítani törekcszenek, tökéletesen meggyőzöttetve levén, a jelenlevő követ úrnak az országgyűlési tárgyak feletti szerkesztésének megbízatásából pedig nem csak egyedül reája, de magára a megyére is különös dísz háromolván, a több hetekig elmaradt tudósításokból származni kezdett neheztelés a jelen kielégítő tudósítás által eredetében megszüntettetvén, kellemre változott, midőn főkép országos foglalatosságokkal megterhelt érdemes követjöknek jelenlétével a Karok és Rendek a közgyülekezetben díszelkedhetnek.

Ami illeti a tudósításban előhozott tárgyakat, jelesen

1. A vallásbeli ügy eránti tanácskozások félbeszakasztását és annak alkalmazosabb időre halasztását, fájlalva veszik a Karok és Rendek azt, hogy az eránti erányaik, melyek szerint a rokon bizodalmat, állandó egyetértést és azon vallást tartó szeretett honfiak s attyokfiai közt örök időkre eszközteni kívánt egyezségnek talpkövéte ez úttal megvetni óhajtották, nyolez hónapokig tartó tanácskozás és nyolezsor váltott izenetek után sem sikeresítetttek. Lelkesíti mindazonáltal őket ama hiedelem, hogy az ország rendjei, nevezetesen pedig az abban ellenkező főrendek még ezen országgyűlése alatt a jelen ügyet, mint a polgári jussok fő támaszát, minél rendíthetetlenebbé tenni, s így ama vallást követő polgártársaikat igazságos sérelmeik eltávolítása által törvényhozóiképpen tökéletesen megnyugtadni fogják. Annál fogva követ urak főbb figyelmöket oda fordítandják, mely szerint a vallásbeli, vagyis a lélekösmeret szabadságának eme szent ügyét bármikor is napirendre kerülend az, az eránti utasításoknak s jelesen a képviselői tábla sark izenetének általános, főleg pedig az abban elhatározott általmeneti kérdésnek a szerinti megállapításával a kívánt boldogító ezétra vezéreltessék, a mennyire mindazonáltal ez mostani szerenesétlen helyzetében hagyattatna hosszabb ideig, a követ urak férfias elhatározottsággal oda munkálódandanak, hogy az országí munkák sorozata már el lévén fogadva, az abban megállapított tárgyak elintéztetésük után az országgyűlésének rendbeszedését tárgyzató munkálat nyomban felvétetessék, annak pedig befejeztével az előleges sérelmek közé méltán számlált vallásbeli ügynek folytatását nem csak újabb indítványba hozni, hanem a haza népesség harmadrészének epesztő bizonytalan s törvénykívuili olyas létén bármely áldozattal is segíteni s azoknak bőven előadott sérelmeit orvosoltatni főbb kötelességöknek ösmerjék.

2. Az előleges tárgyak eránt tétetett felterjesztés a megye május hónapnak 20-án tartott közgyülekezetéből követ uraknak adott pótlékutasításnak 2. cikkelyével egyhangzásban lévén, az itten tudomásul vétetik.

3. Az országgyűlési tanácskozás alá került úrbéri munkálatra nézve, jóllehet követ urak az anya- és többrendbeli pótlékutatisások által a megye erányainak tökéletes tudományába különben is a rendszeres munkák eránt általánosan utasítva lennének, mindazonáltal szükségesnek tartatik követ urakat mindenekelőtt oda emlékeztetni, mely szerint a folyó évi márcz. 26-án innen a szegény adózó nép jövődöbeli sorsának engedmények kieszközölése által sikeresítendő biztosítása eránt volt határozatnak azonnal eleget tegyenek s a megyei Karokat s Rendeket az abban löven kijelelt mód szerint megnyugtadni igyekezzenek. Egyébaránt pedig a kerületi szerkesztésnek első czikkelye 7. §-át, mely az első rész 40-ik törvényczikkelyt károsan magyarázta, kihagyását, valamint ugyanazon szerkesztésnek 8-ik czikkelyét, mely a jobbágyoknak személy- és vagyonbátorságáról szól, mint a nemtelen karban helyezetteknek, kiknek egyéb védőségek annál ninesen, főistápját állhatatosan védeni s legalább ez által is a haza népeségét a közanya hív szeretetére buzdítani, úgy e tárgy feletti utasításaitak ezentúl is férfias lélekkel elősegíteni tovább is szent kötelességöknek ösmerjék; hogy pedig a Karok és Rendek a most említett 8-ik úrbéri czikkelynek törvényesítését annál inkább elérhessék, jelen határozatokból készíftendő pótlékutatisást a többi nemes törvényhatóságokkal hathatós pártfogás végett közölni rendelik.

4. A budapesti híd eránt a fentemlített pótló határozat 8. szakasza által lévően követ urak már utasítva, az ebbéli jelentés tudomásul vétetik.

5. Szabad kir. Pozsony, avagy ha az ország közkívánságához képest annak gyűlése Pestre által tétetne, ugyanazon város lakossainak abbéli kérelmök eránt, mely szerint ezen huzamos ideig tartandó országgyűlése alatt a követek szállásainak bérét elhatározni kívánják, a megye nevében a nemesség által, s kiket a törvény ama nevezet alatt magában foglal, az országgyűlési költségek eránt javalt törvényczikkelyhez képest fizetendő, mindazonáltal az országgyűlése által meghatározandó méltó ajánlatot teendének ugyan, mindazonáltal csak azon esetben, ha a nemzet az eránti forró óhajtása, mely szerint az országgyűlését a haza közepettén, t. i. Pestben üdvözleni kívánja, betöltetik. Ebbéli megállapodás, szinte pártfogás és előmozdítás végett a többi nemes vármegyékkel közlendő lévően. Végre a követ urak iparkodásaikat oda fordítsák, hogy az elfogadott sorozatban kitűzött munkák a törvényhozó test morális nagy erejéhez képest sebesebb munkálódással elintéztessenek s azzal a hon szeretetét és áldását tovább is megnyerni igyekezzenek.¹⁾

Ugyancsak a szeptember 2-iki közgyűlésen Radványi Miklós másod alispán azon kérdést intézte a rendekhez, hogy nem tartanak-e czélszerűnek a követeknek már idáig is 6000 pengő forintra menő díjait, úgy mint azt az országgyűlési törvényjavaslat is czélozza, egyedül csak a nemességre kivetni; s másodsor nem tartanak-e czélszerűnek e végett a kellő rendelkezéseket már most megtenni. A megyei rendek tökéletesen helyeselték Radványi Miklós intenióját, és elhatározták, hogy Temes megyében az országgyűlési követek költségeit csakis a nemesekre, s azokra, kiket a törvény e nevezet alatt ért, kell kivetni, és pedig nem várva be a törvényjavaslatnak törvényerőre emelkedését; Bedekovits Tamás elnöktele alatt egy bizottságot küldtek ki, melynek feladatává tették a felosztást előkészíteni. Jövöre nézve pedig elvül azt mondották ki, hogy

¹⁾ Temes megye jegyzőkönyve 1833. és 2017. szám. Ez utasítás szerkesztetett az 1833. évi 1044—1049. számok alatt hozott közgyűl. határozatokból.

nem kell addig várni, míg ily nagy összeg halmozódik össze, hanem minden félvényként kell a nemességen a követekapidíjait beszélni.¹⁾

Desewffy Antal követ aug. és szeptember hónapokat választói körében töltvén, azalatt követtársa Császár Sándor egyedül képviselte a vármegyét. Jelentéseket gyakrabban küld ugyan s azokhoz csatolja az országos napló megjelent utolsó íveit is, de a tárgyalások menetéről nagyon soványan emlékezik meg, mit küldői rossz néven is vettek s a szept. 2-iki közgyűlésen, a két utolsó követi jelentésre vonatkozólag határozatként kimondják, hogy

„A Karok és Rendek eléggé érdekeseknek nem találják követ úrnak eme tudósításait, nem lévén azok az országgyűlési tanácskozások felett miként teendő tudósítások iránt folyó esztendei május hónap 20-án tartott közgyűlésben közléssel alkotott határozatokhoz alkalmaztatva, miért is követ urat oda utasítani kívánják, hogy a fennemlített pótlékutastásnak 10-ik pontját jövőre való nézve akkép megtartani kötelességének ösmerje, mely szerint az országos tanácskozások ama határidő alatt említett határozatnak tudósító úr, és ennen visszatérendő követtársa multhatatlanul eleget tegyenek, s olyatén tudósításaikat az országos tanácskozások soraiban, a kerületi szerkesztésekben történendő változásoknak körülményes leírásokkal annál inkább felruhazzák, mivel a Karok és Rendek az ország érdekeit akkép viselik szívökön, minél fogva legkevesebbet sem szándékoznak elmulasztani abból, mit jelen nagytekintetű országgyűlésen tanácskozások alá vétettek és ezentúl vétetni fognak. Újól megahagyván követ uraknak, hogy a kerület és az országgyűlésben is vitatás alá vett tárgyak feletti tanácskozásoknak bárki által is szerkesztetni szokott jegyzékeket a megye költségein megszerezni és azokat teendő utasításaikkal megküldeni iparkodjanak.

Továbbá a KK. és RR. az írkokok felküldése alkalmával ama szempontból, minélfogva követ uraknak részint írásbeli foglalatoságaik sikeresebben eszközölthessenek, részint azon ezélt, mely szerint a gyakorlatban levő ifjakat hasznos polgárokka nevelni igyekeznek, elérhessék — indulván meg, négy írkokokat melléjük rendelni szükségesnek tartották. Azok eránt azt határozzák, hogy minek utánna egy esztendei tapasztalás az ifjak műveltetésükre és pallérozódásukra szép alkalmat nyújthatott, s a megyei, hasonló tapasztalás után szomjúzó ifjúság nagy száma a felváltást egész igazgal várhatná, a most fentlevők, Fischer István, Vukovits Sabbas, tiszt. aljegyzők, Jeszenszky Ferencz, esküdt s nemes Kopauer urak által felváltassanak; ez pedig jövő november hónap első napján sikerésítendő lévén, követ uraknak megahagyják, hogy eme határozásról a fent levő írkokokat eleve tudósítván, őket előbbeni helyheztesők itteni folytatására utasítsák. A most kijelelt írkokok felmenetelők s a fentlévőknek visszatérésök, úti és egyéb költségeik fejenként 50 ezüst forintokban állapítatván meg, megahagyatik a fő adószedő hivatalnak, hogy az e szerint 400 ezüst forintokkal kijáró mennyiséget kinek-kinek nyugtatvány mellett kifizesse s azt kiadásba tegye; a fentlevőket illető somma Desewffy Antal, jelenkép itt levő követ úrnak kézhezszolgáltatás végett hasonlóképp nyugtatvány mellett általadandó lévén.“²⁾

1) Temes várm. jegyzőkönyve 1833-ról, 2021. szám.

2) Temes vmegye jknyve 1833-ról, 2128. szám.

Vattina 1895. évi leleteiről.

Milleker Bódogtól.

Vattina,¹⁾ mely mint lelethely 1893 óta ismeretes, a Délvidéken a legérdekesebb és leggazdagabb hallstadt-korszak-beli telep.

Tavaly négy ízben látogattam meg, ú. m. június 8-án, szeptember 24-én, november 4-én és deczember 31-én: 200-nál több tárgyat szereztvén a verseczi városi muzeum számára. De a temesvári „Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum“ is kapott két szállítmányban érdekes dolgokat. Végre magánkezekbe is került néhány tárgy.

1895. tavasszal Oszuczky József a közvetlenül a vasúti megállóhely mellett elterülő Hazlinger-féle szántóföldet megvásárolván, a homoknyerés az egész év alatt ezen birtokrésznek déli oldalán történt. A múlt évi leletek tehát ott fordultak elő.

Június 8-án, éppen ottlétem alkalmával, érdekes felfedezést tehettem. Az új veremrészlet északkeleti csúcsában a munkás egy helyen egy csomóban vagy 40 drb. 8—12 cm. magas agyagedényre akadt. Látszott, hogy az edényeket szándékosan helyezték volt el, s mivel a legtöbb az edények közül kétfülű s olyan különös alakú, hogy praktikus czélokra nem igen használhatták, azt is föl lehet tenni, hogy a munkás valami áldozatot tárt fel.

Az ott előfordult különös alakú, kétfülű edények leírása a következő: A két, erősen vályuzott fül aránylag magasra emelkedik a száj széle fölé. Az edények egyikének magassága a talptól a nyakig 0.06 m., a száj széleig 0.085 és a fülek csúcsáig 0.11 m. A talp átmérője 0.034 m., a hasé 0.095 és a szájé 0.06 m. A szájszél az edénynek két fül nélküli oldalán

¹⁾ Milleker Bódog: A vattinai őstelep. Arch. Értesítő. U. F., XIV, 1—5. — (Patzner István): Jelentés a vattinai ásításokról. Tört. és rég. Ért., U. F., X, 58—60. — Milleker Bódog: Dél-Magyarország őskori régiségleletei. Pótlék. Tört. és rég. Ért., U. F., XI, 20—29. „Vattina.“

csúcsba szögellik ki. Az edények felülete a legtöbb esetben irlával van simítva s többnyire fekete színű; csak egy-két esetben volt az edény vörösre kiégetve. A kihasasodáson bekarcolt díszítmény van egyenes és görbe vonalakkól. A kihasasodás alsó részén 4 szimetrikusan elhelyezett, lefelé hajló kis csücsök van. Ezeknek ketteje felett, melyek a fül nélküli oldalakon vannak, 2—2 spirál-vonaldísz látható.

Ezen alkalommal megszereztem azokból 2 épet, 13 töredékest és vagy 15-nek egyes darabjait. Később kaptam még ezen leletből Gabányi János, verseczi szolgabíró ajándékából 3 és a Magyar Délkeleti Vasút építési vállalatától 1 ép edényt. Ezen edényalak már 1894-ben előfordult, mert Verseczen 1 ép példány abból az esztendőből őriztetik, valamint egy másiknak töredéke, melyet Buday József, áll. főreáliskolai igazgató úr ajándékozott.

Junius 8-án szereztem a fentebbieken kívül egy kézi malom alsó, vályu alakú részét és egy morzsolókő töredékét, továbbá egy agyagkup alsó részét, letörve a csücs alatti vízszintes lyuknál; végre egy agancs hegyét.

A nyár folyamán előkerült leletek közül a temesvári muzeumba került: 1 urna, 1 a fent leírt kisebb különös alakú kétfülű edények közül, 1 díszített födeles csésze, 1 szarvasagancs, 1 köszörűkő darab és 1 madárkarom.¹⁾ Az urna a legnagyobb példány az eddig talált hasonnemű edények közül. Szájszéle letörött s csonka állapotában is még 0.44 m. magas.

Akkor fordult elő az új gödörreszlet délnyugati sarkában, 1.2 m.-nyi mélységben két emberi csontváz, azonban mellékletek nélkül. A csontvázak guggoló helyzetben, jobb oldalra dőlve, arcczal kelet felé, találtattak.

Szeptember 24-én kaptam a verseczi muzeum számára 3 malomaljat, 1 morzsolókövet kvarcból, 1 agancsból készült baltát, 2 kétfülű edényt (1—1 letörött füllel), 1 füles korsót, és több edénytöredéket.

Október 24-én láttam Csapó Géza, verseczi fősolgabíró birtokában egy öntőmintának felét, mely szintén a nyáron találtatott. Ezen lelettárgy majdnem rendes, négyoldalú lapos hasábot képez, melynek hossza 0.19 m., szélessége 0.075 m. és vastagsága 0.035 m. Anyaga nagyon puha, úgylátszik talgos pala; színe piszkos hamvas-szürke. Súly 0.75 kgr., tehát aránylag

¹⁾ Tört. és rég. Ért., U. F., XI, 131. — Szept. 18. ülés.

könnyű. Az egyik oldalán van egy 0·08 m. hosszú repedés, mely nyilván a használattól ered.

Tárgyunk egyik oldalán egy egyszerű, díszítetlen fokos öntőmintájának fele van meg, mely fokos hossza 0·15 m., miből a pengére 0·107 m. esik. Az egyenes él magassága 0·055 m., a penge töveé 0·025 m., a nyéltok előrészeé 0·038, a nyéltok hátulsó részeé 0·048 m. A penge vastagsága a nyéllyuknál 0·02 m. A nyéllyuk magassága 0·035 m., az egész nyéltok átmérője 0·05 m. — Az él alsó része mellett 0·008 m. átmérőjű lyuk van, mely a két mintalap összekapcsolásánál szereplő szögnek befogadására szolgált.

A másik lapon egy hasonló fokos-példány formája van, csakhogy ennek az alakja és iránya az előbbihez meg van fordítva. Ez hosszabb, de karcsubb is. Hosszúsága 0·164 m., miből a pengének 0·126 m. jut. Az egyenes él magassága 0·05 m., a penge töveé 0·027, a nyéltok előrészeé 0·046, a nyéltok hátulsó részeé 0·057 m. A penge vastagsága a nyéllyuknál 0·044 m. A nyéllyuk magassága 0·042 m., a nyéllyukas rész átmérője 0·044 m.

Mindkét példányon a nyéltok felső és alsó külső szélén dudoros vonal látható, az egyedüli ékítmény mindkét példányon. A nyéltok hátulsó részén lévő taréjalakú nyújtványnak alsó hegye le van metszve.

A vattinai öntőminta fokosformái bronzkorunk egy kedvelt idomát mutatják, melyet fegyvernek használtak. Az idom maga igen régi; már a rézkorban vette eredetét. Hosszú ideig volt használatban, mert a bronzkort is túlélte.¹⁾

Főleg Erdély szolgáltatta nagyobb számban ezen fegyvernemet. A Duna-Tisza-Maros-köz területéről csak egy példány ismeretes. Lelethelye Fibis, Temes vármegye újaradi járásában. Hogy mikor és mily körülmények közt találták, nem tudni. Ormós Zsigmond gyűjteményében volt. 1876-ban ki volt állítva a budapesti ősrégészeti congressuson.²⁾ 1895-ben Ormós hagyatékából a temesvári t. és rég. Muzeumba került.³⁾ Azon körülmény, hogy aranyozási nyomokat visel magán, arra vall, hogy egy elmés atyafi a legújabb korban használhatta.

Hossza 0·14 m. Pengéjének tengelye kissé hajlított, s a nyéltok fölé emelkedik. Nyéllyukának átmérője 0·028 és magassága is 0·028 m. Éle, mely körszelvényt képez, 0·06 m. magas.

¹⁾ Hampel J.: Újabb tanulmányok a rézkorról, 18—20.

²⁾ Catalogue, 112.

³⁾ Tört. es rég. Ért., U. F., XI, 120.

A köpü széle fent hátul és lent elül és hátul csúcsba szögellik és a köpü hátsó falán körszelvényü karima nyulik ki.

Ezen idom öntőmintái eddig csak 2 példány által voltak képviselve. Mindkettő Erdélyből származik s mindkettőnek csak a fele maradt meg. Az egyik Torma Zsófia nándorváltjai kutatásából származik; a másik pedig Csákyáról való.¹⁾ Ez utóbbi szintén kettős és sok tekintetben hasonló a vattinaihoz.

A délvidéki leletek közt ezen vattinainak nagy fontossága van, mert bizonyítja az önálló bronzkulturát, hogy t. i. őslakóink szerszámaikat maguk, itt készítették.

Ugyanakkor láttam Csapónál egy kőbaltát is, melyhez hasonló már Fehértemplomon és Verseczen is előfordult. Hossza 0·11 m., szélessége a nyéllyuknál 0·05 és magassága 0·027 m. Elül és hátul éllel bir. A nyéllyuk átmérője az egyik oldalon 0·02, a másikon 0·016 m.; a nyéllyuk tehát kúpalakú. Az anyag zöldes-barna serpentin. A csiszolás tiszta, a hátulsó él kissé csorbás.

November 4-én ismét kirándulván, a következő dolgokat szereztem a verseczi muzeum számára: 5 kőtárgyat, 7 agyagedényt, 1 agyaggyöngyöt, 1 agancseszközt, több cseréptöredéket és egy emberi koponyát. A kőtárgyak a következők: 2 nagyobb morzsolókö kvarczból, 1 serpentinbaltának éle felőli töredéke, 1 serpentinkepalapács ütőrésze felőli töredéke és egy 0·095 m. hosszú, 0·016 m. széles és 0·015 m. vastag, négyszögü, mindkét végén kielecsített véső. Az agancseszköz 0·18 m. hosszú kés. A penge 0·09 és a nyele is 0·09 m. hosszú. Az agyaggyöngy hengeralakú. A 7, többnyire sérült edény közül megemlítendő 1 csónakalakú tálnak 0·2 m. hosszú töredéke (az eredeti hossza 0·24 m. leletett). Ezen tál szélessége a közepén 0·11 m.; az egyik oldalán kis fül van. Egy másik edény méretei: magassága 0·08, szájnylásának átmérője 0·055 m., 0·05 m. a talp felett domboru vonal fut az edény körül. E felett 2 kis, egymásnak átellenében álló fül.

Ugyanazon hóban jutott a temesvári muzeumba 6 meglehetősen ép, simított felületű kisebb edény, több edénytöredék és több, részben megmunkált agancs és szarv.²⁾

Utoljára deczember 31-én voltam a lelethelyen. Akkor kapott a verseczi muzeum 2 emberi koponyát; 3 agancsbaltatöredéket és pedig 2 nyéllyukas és egy éle felőli töredéket;

¹⁾ Arch. Ért., U. F., VIII, 93.

²⁾ Tört. és rég. Ért., U. F., 132. — Nov. 23. ülés.

1 agancsvéget, mely a megmunkáltatás nyomait mutatja; 3 agyagkúptöredéket; egy csinos urnaalakú agyagedényt (ép, 0·12 m. magas, talpának átmérője 0·05, hasáé 0·09 és szájnnyilásáé 0·08 m.; a nyakon két fül, a has felső részén, a nyakon és a szájszél felső részén bekarczolt czikeczakos vonaldísz van); 5 töredékes edényt és pedig 2 nagyobb kétfülüt, 2 kisebb kétfülüt és 1 egyfülüt; 1 csónakalakú edény töredékét; 1 közepén átfurt edénytalpat; 3 edényfödelet és pedig egy 0·13 m. átmérőjü kereket, egy 0·11 m. átmérőjü négyszögüt és egy 0·07 m. átmérőjü kereket — mind a három, kivált az első, czifrázatos; csak az sajnálandó, hogy mind sérült. Egy helyen 2 kis, 0·05 m. átmérőjü, edényfűl találatott, melyek karimás alsó oldalukkal összeillesztve voltak. Az edénytöredékek közt van aránylag sok kettősedény maradványa. Ezek úgy voltak szerkesztve, hogy két edény a hassal és a szájszéllal összeragasztattak, az összeillesztés helye fölött pedig egy fölfelé álló fűlet alkalmaztak. A kettős edények többnyire 0·15—0·20 m. magasak (a fűl nélkül).

Tavaly fémtárgy nem került elő; a fém egyáltalán ritkaság számba megy ezen lelethelyen. Urna is sokkal kevesebb találatott, mint másutt, például a Szimics-féle földön. Azonban új urnaalakot konstatálhattam. A töredékek közt volt ugyanis néhány mozsáralakú hamvveder maradványa is.

Uj őskori-telep Öregfalu határán.

(Torontál m.)

Délmagyarország praehistoriai emlékekben való gazdagságát élénken illusztrálja az a körülmény, hogy négy tőzsomszéd-helység, nevezetesen: Kécsa, Csenéj, Újvár és Öregfalu határaitól, e községeknek mintegy ősei-képen, rövid idő alatt ma már e közleményben a tudomány előtt ismeretlen negyedik ősemberi telepet van szerencsém elég részletesen bemutatni.

1895. I. 6-án a kapott értesítésre, mely szerint Újvárt egy nagy „Büffelhorn“-t találtak, átmentem oda a sváb-találóhoz s magamhoz vettem a lelt érdekes őskori tárgyakat. Egy nagy őszallati szarvesont és 15 agyag-golyó volt; leírásuk a rendszeres csoportosításba van téve. — Folyó évi III. 25-én kirándultam a Kécsa és Öregfalu közt már elkészített vasúti töltésen a tárgyak lelőhelyének, illetőleg az ottan gyanított őstelepnak felkeresésére. Kécsától Csenén át Újvárig néhány jelentéktelen edény-cserepen kívül misem került napvilágra. Újvártól délnyugotra haladva, a „Cziffra hodaja“ közelében a vasúti töltés kevés hajlással déli-délnyugati irányt vesz föl. Ezen elhajlás és az Öregfalu helység közötti vonalszakasz középső táján a talaj oly nagy mennyiségben volt cserépdarabokkal elszórtan behintve, hogy első pillanatra bizonyos lett a terület őstelep volta. — A vasút a telepet 260—300 lépés hosszúságban metszi. A telep egy alacsony kiemelkedésen feküdt, mivel itt nem töltést raktak, hanem inkább a talajt levágva elhordták a pálya víz-szintes síkjának megtartása végett. — A telep fekvésének közelebbi meghatározása végett följegyezhetni, hogy az őstelep a közeli „Cziffra hodaja“-tól déli-délkeletre fekszik és az ősteleptől nyugat felé elterülő szántóföldeken egy nagy földhalom, tumulus látható, mely a Specialkarte, Zone 23, Col. XXIV (Ótelek und Zsebely) lapján „Gomila“ néven van föltüntetve. E dombtól szakérút jó a vasúthoz, hol épen az őstelepnél vasúti-átjárást is képez. A vidéknek physiographiai jellege egyhangú rónaság; csak az őskori Ó-Bega folyót említhetem észak felé és a jelenleg száraz medrű, de az őskorban mocsaras mellékű, kanyargós Témesic folyócskát délen, mint a melyeknek közelfekvése a legkiválóbb feltétele volt az ősember itteni megtelepedésének.

A vasút kétoldali szántóin kevés ősemberi tárgy van a felületen, minélfogva tehát csakis a vasúti földmunkálatok tárták föl ezen őstelepet a tudományos leírás és ismertetés számára kellőképen. A telep kultur-rétegének alapját sárga agyagüledék képezi vízi-csigahéjakkal (alluvialis). Az agyagra 0.5—1 m. vastag, új-alluviális, fekete, igen termékeny televényföld (humus) települt, melyben helyenként hamuval kevert szürke föld tűnik ki. A tárgyak e kultur-rétegben fordulnak elő s ebből jutnak a felszínre. A telepről nem sok őstárgyat gyűjthettem össze, azonban a telep ősembereinek életviszonyairól ezek is elegendő képet nyújtanak.

Eszközök.

Jellemzőbb, ritkább és tanulságosabb eszközök az őstelepen, mindennapias előjvetelű őrlőköveken kívül, itt nem jutottak felületre. 7 drb. őrlőkő-töredéket jegyezhetek föl, melyek minden tulajdonságaikban meg egyeznek a más őskori telepek őrlőköveivel. Kőzetanyagjaik: gránitos kőzet 2, biotit-amphibol-quarz-andesit 1, basalt 1, amphibol-gneisz 1, quarzitos szürke homokkő 1 és conglomerátos quarz-homokkő 1 drb. — Egyik őrlőkő-darabnak alsó és felső oldala is őrlési sima felületet mutat.

Törökövet csak kettőt találtam. Az egyik vaskos-quarz kavicsból egyszerűen használathá vett, kerekded alakú törökő-töredék, ellenben a másik gránitos-(gneisz)kőzetből készült, eredetileg őrlőfenékkő volt s csak ennek eltörése után lett az egyik 4 oldalú hasáb darabból törökő vagyis őrlő-morzsolókő. Oldalán az őrlés okozta homorúság, keskenyebb végén pedig a zúzás nyomai szépen szemlélhetők. Hossza 1 cm.

Egy basalt darab valamely szabályos alakú csiszolt kőszernek (balta v. véső?) képezheti ívalakú, 5 cm. hosszú kopottas élét.

Tűzkőszilánk csak egy viasz-sárga színű, 16 mm. hosszú, szarúköves változat által van képviselve. — A telep kötőrmelékeinek anyaga: vaskos fehér quarzkavics, quarzit, lukareci (Temes m.) basalt, biotit-amphibol-quarz-andesit, fekete, igen tömör andesit, mállott gránitos kőzetek, muscovit-gneisz, mállott finom sericit-gneisz, mállott biotit-muscovit-gneisz, kristályos pala, 2-féle homokkő és 2 ismeretlen kőzet.

Végül Cervus-agancsból készített csonteszköz (ár) 17 mm. hosszú, végtöredéke feketére égre.

Edények.

E csoportban sem mutathatók elő kiválóbb tárgyakat s ép edények helyett itten is meg kell elégednem — mint általában a legtöbbször — a cserépek typicus tulajdonságainak rövid előadásával. — A cserépek anyaga a bánzági-alföld őskori telepeseinek analog készítéseként homok-

mentes agyagból áll. *) Mind korong nélkül alakítottak, égetettek és feketés-szürke, hamuszínű, téglasárga, ritkábban vörös színűek. A talált edényfajok: nagy tartó edények, fazekak, csuprok, bögrék és tálak. A nagy edények annyira elűtnek minden tulajdonságaikban ez utóbbiaktól, hogy egészen elkülönítve kell végezni a jellegek felsorolását. — A nagy edények durva, vastagfalú anyagába pelyva is volt belekeverve; égetésük elégtelen. Falvastagságuk 15—22 mm. Perem felálló; fogantyújuk leginkább nagy kúpos bütyök, kevésbé szokott lenni környílású hajlított szalagfűl. Fenék vastag, lapos. (Láttam egy 30—35 mm. vastag fenékrészt is.) Díszítésük mondhatni semmi, mivel az edény külső falaira tapasztott kis agyagesomócskákon kívül más dísz soha sem látható. Ürtartalmuk 10—15, sőt 20 liter is lehetett. — A kisebb edények vékonyabbak, jobban iszapoltak, simábbak s azért kiégetésük is tökéletesebb. Rendes falvastagságuk 5—15 mm. között váltakozó; a legvékonyabb cserép 2 mm. Legtöbb az egyenesen felálló perem, de nem hiányzanak a ki- és befelé hajló alakúak sem. Fogantyúk közül előjöttek átfűrt apró csücsökfűlek, 2 díszes kis háromoldalú szalagfűl és 2 körlyukfogantyú a perem szélén (felálló perem). Fenék részint lapos, részint körpárkányos homorú. Ornamentikájuk: vessződísz, 3 bekarozott egyenes, kidomborodó egyenesvonal, czik-czakos, tört egyenes vagyis szögvonallú dísz, lefelé görbítve egymásfelé helyezett ívonalak, peremesücsök, oldalesücsök, zsinegdísz s végül az elsoroltaknak többé-kevésbé együttes alkalmazása. — Két drb., 14 mm. vastag, síma szögletű, lapos eseréptörredék valamely négyszögű, síma, lapos tárgynak képezi részletét s mint ilyen valószínűen „tálca“ volt. — Kigörcbülő széles karimával bíró, urna-formájú edények is kerültek innen elő.

Konyhahulladékok.

Nyers, pörkölt és égetett csontdarabok meg kagylóhéjak teszik e csoport tárgyait. A maradványok között a következő állatfajokat lehet fölismerni:

1. *Bison priscus*, H. v. Mey., szarvesapja.
2. *Bos taurus*, L. szarvesap-törédékei és fogai. Továbbá csuklósont és 8·5 cm. hosszú astragalus-csontja.
3. *Equus caballus*, L. fogai és csuklósont.
4. *Cervus elaphus*, L. 3 agancsdarab.
5. *Cervus capreolus*, L. egy fog?
6. *Ovis aries*, L. fogak.
7. *Sus scrofa*, L. fogai és egy állkapocs.

*) Homokmentesség alatt értendő praehistoriaailag a természettől finoman homokos agyagnak az ősfazekas által mesterségesen még több homokkal való össze nem keverése. Az erdélyi őskori cserepek legnagyobbbrészt dúsan vannak homokkal erősítve.

8. *Canis familiaris*, L. egy állkapocs töredéke.

9. *Unio pictorum*, L. típusos törzsalakjának héjtörmelékei.

Ezen konyhahulladék állatsorozat legérdekesebb tárgya a *Bison prisceus* szarvesontja. Teljes épségben találták a vasúti földmunkások a telep televény-kultur-rétegében 5—8 dcm. mélyen a felszíntől. Közéleben 15 agyag-golyó és más ősemberi tárgyak heverték szerte-szét. Azonban a mit a praehistoricus kor emberei éppen meghagytak az utókor számára tanulságos örökségül, az a találó kíváncsisággal párosult ügyetlenségének esett áldozatául, mert a földből való kiszabadításnál a szarvesont töve megsértve lett, miáltal 4 nagyobb és több kisebb darab töredezett le róla. Az éppen maradt rész 55 cmtr. hosszúságot tesz a hegyéig, a csap külső, tehát legnagyobb domborodásában mérve. Minthogy ezen szarvesap teljes reconstruálásának megfelelő alkalom még el nem érkezett, tehát a csap méreteit és leírását határozott pontossággal nem adhatom, de addig, míg később ezt tehetni fogom, álljanak itt alább a legjellemzőbb adatok:

A csap egész hossza a belső vagyis a homorú oldalán = 55 cm. Alsó és felső két egyenlő oldalán hossza = 70 cm. Domború oldalának vagyis külső legnagyobb kidomborodásának hossza hegyétől a koponyacsontig 75—80 cm. Tövének kerülete 45 cm.-nél alig kevesebb, míg a csap hossza közepének kerülete = 29 cm. A csap hegyétől annak tövéig vont egyenes (húr, chorda) = 39 cm. Ezen egyenesre, mint diameterre állított merőleges sugár (radius) hossza a csap közepéig = 15 cm. A csap ezen méretviszonyaiból kitűnik, hogy a csap görbülete kisebb a félkörnél, vagyis félholdalakúan íves; hegyén spirálszerű igen csekély elcsavardással. A szarvesont alsó részén, hosszában 3 nagyobb, 8—10 mm. széles csatorna mélyed be a csont felületén, s a csap közepe táján teljesen elenyészik. A csont egész felszíne kisebb, hosszúkas mélyedésekkel recézett. Anyaga kemény, erős összetartású, mivel az okker- vagy kávé-barna színű csont szövete már calcinált. Végül megjegyezhető, hogy a csap belső üregében homályos palafekete mocsáriszap és ezzel kevert pernye volt.

Egyéb tárgyak.

A *Bison* szarvesontja közelében találtatott 15 drb. ép, különös agyag-golyó. Anyaguk szürkés-sárga, gyengén égetett, igen sok gabnaszemet, és pelyvát tartalmazó sárga-agyag. Általában mind többé-kevésbé gömbalakú s némelyik tömörsége kőkeménységű. A legnagyobb golyó kerülete 29 cm., a legkisebbé 21 cm. — Három példány közepén átfúrt 1·5 cm. lyukkal; ezekből kettő hosszúkas alakú. H. 7·5—8 cm., kerület 21·5 cm. Mindenkinek felületén számos bemélyedés, homorú pont látható, mi az ősember újj- és köröm-hegyeinek benyomatát mutatja az eredetileg lágy agyagba. Ezen golyók rendeltetését illetőleg, egyebek mint elhajtásra szolgáló

támadó fegyverek alig lehettek. Hálósúlyok bizonyosan nem voltak, mert a lyuk az agyag kiégetése előtt lett befúrva s tehát a többit is mind átfúrták volna e czélra; ellenben a fúratlan hajító-szerek mellett átfúrtakra is volt szükség, mert az ilyeneket zsinegre fűzve a teleptől nagyobb távolságra tett halász-vadász kirándulásokra is könnyen elvihették magukkal.¹⁾

Találtam a felületre hányt tűzpadoktól eredő, majdnem kökeménységűvé égett agyagtöredékeket és téglavörösre égett agyagrögöket, gabna-szemek s gabna-pelyva benyomataival. — Továbbá likacsos szövetű, könnyű, erősen megégett agyagsalak-darabok, néhány 1—2 cm. átm. vörösre égett szabálytalan agyaggolyóeska és számos moesári csiga az ú. n. „Paludina Hungarica“ kékes-fehér színű héjai sorolhatók e csoportba.

Következtetések.

Az „Öregfalui őstelep,“ miként a kécsai „Kurjácska gredai,“²⁾ a „Csenjei“ és az „Újvári Temesié“ őstelepek³⁾, szintén moesaras környékű, folyóvíz-parti őstelep volt a Temesié őskori folyóeska közelében. — A kőszerek közül a basalt-örlőkövet emelem ki, mint a melynek anyagával a délmagyarországi Alföld bánsági részének bronzkorában az őstelepek úgyszólván majdnem elárasztva voltak; éppen azért kiválóan fontosnak tartom a basalt-anyag eredeti, az ú. n. „terméshelyének“ megtudását, a honnan akár a készen előállított örlő-fenek-kövek, akár csak a feldolgozatlan termés-kődarabok lettek eserekereskedési vagy alig hihetően más úton is szerte-szét juttatva. A telepeken előjövő basalt leginkább gyanítható lelhelye a temesmegyei Lukarecz, hol a basaltot malomkövek, stb. számára jelenleg is nagy kőbányákban fejtik.

Az „Öregfalui őstelepek,“ úgyszintén Délmagyarország praehistorikus korának egyik legérdekesebb jelensége a Bison priscus, H. v. Mey., mely ezen alkalommal kétségtelen őskori telepen, mint ősemberi lelet-tárgy fordul elő. Délmagyarországon már többször találták ezen fossil ősemllőst. A temesvári muzeumban látható egy ép, az öregfalúihoz alakra és nagyságra tökéletesen hasonló bölényszarvesap Paráczról (Temes m.), mely ugyanesak ősemberi telepen találtatott.⁴⁾ Milleker Bódog Verseczről is közöl egy ősemllőst „Bos priscus“ név alatt, mely szintén bölénynek tételezhető föl.⁵⁾ — Ó-Becse nagyközség (Bács-Bodrog m.) elüljárósága egy „Bison priscus“ koponyát, s Haviár Lajos, m. kir. mérnök (Békés-

¹⁾ A Délmagy.-orsz. Tört.- és Rég.-Muz.-Társ.-nak 5 ily golyót adtam át, melyek egyike átfúrt.

²⁾ Lásd: Tört. és Rég. Ért. 1894. I. füzet 54. lapján.

³⁾ Lásd: Ugyanott 1895. I. füzet 68. lapján.

⁴⁾ L. Milleker Bódog: Dél-Magyarország őskori régiségleletei, 40. lapon.

⁵⁾ Ugyanott 58. lapon.

Gyulán), „Bison priscus“ maradványokat küldött fel a m. kir. földtani-intézet őslénytani gyűjteményébe.¹⁾ Végül Milleker Bogsánbányáról (Krássó-Szörény m.) is említi a bölényt ősemberi telep leleteként.²⁾

A telep humus-kultur-rétege új-alluvialis lévén, természetesen tehát a *Bison priscus* is ezen időben élt együtt az új-alluvialis ősemberrel. Különböző történelmi följegyzések bizonyítják, hogy a *Bison priscus* még a XVI-ik században is gyakori állat volt hazánkban s csak ennél későbbi időkben következett be végleges kipusztulása.³⁾ Minthogy a nálunk talált bölénymaradványok inkább hasonlítanak az amerikaihoz (*Bonassus americanus*), mint a litvániaihoz (*Bonassus europaeus*, *Bison*, *Visent*, *Bonassus*, *Zsubr*, de nem *Urus*, sem *Auerochs*), ez utóbbtól, mint jelenleg is élő, recens bölénytől való helyes megkülönböztetés végett amazt, mint Magyarországra nézve már fossil-bölényt magyarul inkább „ősbölény“-nek lehet nevezni.⁴⁾

Az „Öregfalui őstelep“-re tett egyszeri tanulmányútam alatt sok mindent összegyűjteni nem volt lehetséges, azért e telep figyelemmel tartása továbbra is ajánlatos. — Diagonális távolsága a kécsai bronzkortelegtől = 8, s az újvári bronzkortelegtől = 2·5—3 Km. — A telepesek főfoglalkozása: vadászat, halászat, állat-tenyésztés meg földművelés volt. — Noha az őstelepeken a legtöbbször nem található bronz-tárgy a felületen, ennek daczára is a keramika és az ornamentika jellege, különösen a csücsökdísz, a zsinédísz, a telep kulturális viszonyainak összessége s a közeli kécsai, újvári és tamásfalvi telepek illetőleg lelőhelyek bronzkora együttesen az öregfalui őstelepet is bronzkorinak mondják.

A történelem előtti őstelepekben és ősembertani leletekben végtelenül gazdag Dél-Magyarország, mondhatni minden helysége határában lehetne egy-egy új, ismeretlen és érdekesnél-érdekesebb tanulmányokat szolgáltatató őstelepet napfényre hozni s ezáltal a szellem kincstárát is gyarapítani. Azonban sajnos! Magyarország e Kánaánjában az anyagi viszonyokban dúsan bővelkedők közt csak kevés akad olyan, a ki e szeméremmiségnek látszó holmik összegyűjtésével és megmentésével törődnek, pedig ezáltal nagy szolgálatot teljesíthetnének mind a hazai, mind az általános tudománynak és művelődésnek.

Kécsa, 1895. V. 20.

Orosz Endre.

¹⁾ Lásd: A Magyar Kir. Földtani-Intézet Évi Jelentése 1893-ról. 23—24. lapon.

²⁾ L. Milleker Bódog: Dél-Magyarország őskori régiségleletei 8. lapján.

³⁾ Lásd: Orv.-Term.-tud.-Értesítő. 1879. évf. III. Népszerű szak. I-ső füzet 15—35. lapon. Dr. Entz Géza egyet. tnr.-tól.

⁴⁾ Halaváts Gyula m. kir. osztály-geolog úrnak kérdéseimre adott legszívesebb felvilágosításaiért nem mulaszthatom el nyilvános őszinte köszönetemet kifejezni.

A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából megvásárolt arany-érmek jegyzéke.

I. Római érmek.

1. Coson $2\frac{3}{8}$ # Junius Brutus Avers. — Brutus Consul két Lictor közt. Revers.

2. Augustus. Avers körirat: Augustus Divi F(ilius). Revers: Trofeumok előtt lovagló császár, felirat fenn: C. Caes., alul August.

3. Cajus Lucius $2\frac{1}{4}$ # Avers: Caesar Augustus Divi F(ilius) Pater Patriae. — Revers: Cajus és Lucius Augustus unokái, köztük paizs és lándzsa, felettük Capeduncula és Litus. Körirat: C(ajus) L(ucius) Caesares Augusti F(ili) Co(nsules) De(signati) Principes Juvent.

4. Nero. Avers: Nero Caesar Augustus. Revers: Jupiter ülve. Körirat: Jupiter Custos. Mionnetben nincs.

5. Nero $2\frac{1}{4}$ # Avers: Imp. Nero Caesar Augustus. Revers: Salus ülve, alatta: Salus.

6. Vespasianus 2 # Avers körirat: Imp. Caesar Vespasianus Aug. Revers: két ifjú Sella Curulison ülve. Körirat: Titus et Domitian Caes. Prin. Juven.

7. Titus. Avers körirat: T(itus) Caesar Imp. Vespasianus. Revers: Cista Mistica felett álló Victoria koszorúval, a cista oldalain kígyók. Körirat: Pontif. Tr. P. Cos IIII (5).

8. Titus $2\frac{1}{4}$ # Avers körirat: Imp. Titus. Caes. Vespasianus Aug. P. M. Revers: Quadriga. Körirat: Tr. P. VIII. Imp. XV. Cos VII P. P.

9. Titus $2\frac{1}{4}$ # Avers körirat: T(itus) Caesar Imp. Vespasian. Revers egy ökör, felette: Cos V. (Consul 6), lyukas.

10. Domitianus 2 # Avers: Caesar Aug(usti) F(ilius) Domitianus. Revers: Bőségszaru kalászzal és gyümölcsökkel, felirat: Cos IIII, Mionnetben hiányzik.

11. Trajan $2\frac{1}{4}$ # Avers: Trajano Aug. Ger. Dac. P. M. Tr. P. Revers: Fénysugaras nő. Körirat: Cos. V P. P. S. P. 2. R. optimo Princ.

12. Heliogabalus $2\frac{1}{4}$ # Avers körirat: Imp. Antoninus Pius Aug. Revers: Heliog. a Sella Curulison hasta purával és félgömbbel, előtte csillag. Körirat: P. M. T. P. III. Cos III P. P.

13. Probus $2\frac{1}{4}$ # Avers: Imp. C. M. Probus Aug. Revers: Császár sugaras fővel, peplonnal, jobb. föltartja, balj. földgömb. Körirat: Conservator Aug. Lyukas.

14. Numerianus $1\frac{10}{16}$ # Avers körirat: Imp. Numerianus P. F. Aug. Revers: Salus ülvé, jobbában pathera, melyből az oltárról emelkedő kigyót eteti. Körirat: Salus Aug. r. r. r. Mionnet 100 franc.

15. Magnia Urbica. Avers körirat: Magniae Urbica Aug. Revers: Venus jobb. peplont, balj. almát tart. Körirat: Veneri Victrici. r. r. r. nem jó példány. Mionnet 150 franc, de hiányos.

16. Diocletianus $1\frac{6}{16}$ # Avers befelé: Diocletianus Aug. Revers: Aequitas áll. Körirat: Cos. IIII. Mionnet szerint 60 franc.

17. Maximianus Herculeus. Avers körirat: Maximianus Augustus. Revers: Császár, jobb. patera. Hátral a mezőnyben \angle alul: S. M. A. (Signata moneta Antiochiae vagy Aquilejae). Körirat: Consul III P. P. Pro Cos. Mionnet szerint 72 franc.

18. Constantinus Magnus. Avers körirat: Constantinus P. F. Aug. Revers: Császár áll, előtte Pax koszorút, Bellona kisdud Victoria-szobrocskát nyújt. Körirat: Pax Aeterna Aug. N(ostri), alul S(ignata) M(oneta) T(reviris).

19. Constantinus Magnus $1\frac{1}{4}$ # Avers körirat: Constantinus P. F. Aug. Revers: ülő két fogoly közt haladó harczosa, balra csillag. Körirat: Virtus exercitus Gall(ici). Lent: P(ercussa) Art. (Arelatae = Arles). Mionnet szerint 48 franc.

20. Constantinus II. Körirat: Fl(avius) Jul(ius) Constantius Perp(etuus) Aug. Revers: szemben ülő két sisakos nő paizst tart, melynek felirata: Vot(a) XXX Mult(iplicata) XXXX. Körirat: Gloria reipublicae. Lent: Sirm(ii). Lyukas.

21. Jovianus. Avers körirat: D. N. Jovianus P. F. Aug. Revers: két császár trónuson paizst tart, melyre bevésve van: Vot V. Mult X. Körirat: Securitas Reipublicae, alul: Ant. E (Antiochiae officina). Mionnet szerint 72 franc.

22. Valentinianus I. Avers: D. N. Valentinianus P. F. Aug. Revers: Valentinianus és fivére Valens ülvé félgömböt tart s e felett Victoria félalakja kiterjesztett szárnyakkal s köztük lent egy ág látható. Körirat: Victoria Augg. Lent TR(eviris) OB (officina secunda). Mionnetben nincs.

23. Valentinianus II. Avers mint az előbbeni $1\frac{5}{16}$ #

24. Valentinianus $1\frac{5}{16}$ # mint az előbbeni.

25. Valentinianus $1\frac{5}{16}$ # mint az előbbeni, de a szél kari-kája csorba.

26. Valentinianus, mint a 22. sz., csakhogy alul TR. O. B. C. (Treviris obsignata Coloniae). $1\frac{5}{16}$ #

27. Valentinianus mint a 26. sz. $1\frac{5}{16}$ # Mionnetben nincs.

28. Valens $1\frac{5}{16}$ # Avers körirat: D. N. Valens, a többi mint 26. sz. alatt.

29. Valens $1\frac{5}{16}$ # mint a 28. sz.

30. Theodosius Magnus $1\frac{5}{16}$ # alul: C O N.

31. Gratianus $1\frac{5}{16}$ # Avers: D. N. Gratianus P. F. Aug. Revers: két császár ülve földgömböt tart, felettük szárnyas fél angyal, lábaik közt ág. Körirat: Victoria Augg. Alul: M D O. B.

32. Gratianus. Alul verő-hely mint 31. sz.

33. Gratianus, mint előbbeni, csak hogy verő-hely alul: A. O. B. (Aquileja officina secunda).

34. Gratianus $1\frac{5}{16}$ # Körirat: D. N. Gratianus P. F. Aug. Revers: Róma jelképe ülve, hasta pura és félgömb kezeiben, sisakos. Körirat: Concordia Augg. E. Alul: C O N O B.

35. Gratianus mint a 31. sz., csakhogy alul verő-hely S. I. R. O. B. Sirmium officina secunda.

36. Gratianus $1\frac{5}{16}$ mint a 31., csakhogy a verő-hely T. R. O. B. T. (Treviris Officina beata tranquillitas).

37. Valentinianus II. junior. Avers körirat: D. N. Valentinianus Jun. P. T. Aug. Revers: mint eddig s alul verő-hely S. I. N. O. B.

38. Valentinianus II. junior, mint a 37. sz. alatti, de más veretű s a Reversen alul T R O B T betűk mint verő-hely.

39. Valentinianus II. junior $1\frac{1}{4}$ # mint a 38. sz. alatti, csakhogy a Revers verő-hely betűi T R O B E. Mionnetben nincs.

40. Valentinianus II. junior $1\frac{1}{4}$ # mint a 39. sz., de más verő-hely T R O. B. S. betűkkel. Mionnetben nincsen.

41. Johannes. Avers körirat: D. N. Johannes P. F. Aug. Revers: Paludamentumos császár előtte fekvő rabszolgát tiporja, jobb. labarum, balj. koszorút tartó Victoria. Bal mezőnyben R, jobbra V. Körirat: Victoria Auggg. sic. Lent: C O N O B. Mionnet 80 franc.

42. Theodosius II. Avers körirat: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: ülő két császár, mindegyike jobb. tekereset, balj. keresztet tart. A bal alak fejsugára felett csillag. Körirat: Salus reipublicae. Alul: C O N O B verő-hely. Mionnet 24 franc.

43. Theodosius II. Avers körirat: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: ülő Róma, jobb. keresztet földgömb, balj. jogar, bal lába számlayon, mely felett csillag; jobb oldalon paizs. Körirat: Imp. XXXXII Cos XXII P. P. Alul: C O N O B.

44. Theodosius II. $1\frac{1}{4}$ # Avers körirat: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: császár szemben állva, jobb. labarum, balj. földgömb, felette keresztel. Bal mezőnyben csillag. Körirat: Glor(ia) Orvis (sic) Terrae. Mionnet szerint 30 franc.

45. Theodosius II. Mint 43. sz. alatt, kicsiny.

46. Theodosius II. Mint 43. sz. $1\frac{1}{16}$ #

47. Theodosius II. Mint 43., csakhogy a Revers köriratában Vot XXX Mult XXXX. — A csillag nem balra a zsámoly felett, hanem balra a mezőnyben, Róma háta megett és a körirat végén egyenes N betű. Mionnet szerint 30 franc.

48. Valentinianus III. Avers: D. N. Pla(cidius) Valentinianus P. F. Aug. Revers: Szemben álló császár, jobb lábával szörnyet tapos, jobb. hosszú kereszt, balj. földgömb felett koszorút nyújtó Victoria. Körirat: Victoria Augg. Mezőny balra R, jobbra V, alól CONOB. Mionnetben hiányzik.

49. Valentinianus. Mint 22. sz., csakhogy alul verő-hely TROBS. Mionnetben nincs.

50. Valentinianus Placidius. Avers körirat: D. N. Valentinianus P. F. Aug. Revers: Császár arcát jobbra fordítva áll, balj. labarum, jobb lábát rabszolga felett tartja, baljában Victoria koszorúval, jobbra mezőnyben két csillag. Körirat: Salus reip. Alul: S M T E S (Signata Moneta Tessalonicae) Mionnetben nincs **r. r. r. r.** szép.

51. Severus III. (Libius). Avers körirat: N. D. Libius Severus P. F. Aug. Revers: Császár szemben áll, jobb lábát sárkány felett tartja, balj. Victoria. Körirat: Victoria Auggg. Mezőnyben R. A. Alul: CONOB.

52. Zeno. Avers körirat: D. N. Zeno PEPR. (sic) AVG. (Aug.) Revers: két ág, közepén kereszt, alul: CONOB (Constantinopolis officina secanda) Quinaire. Mionnet szerint 12 franc.

53. Zeno. Avers körirat: D. N. Zeno Perp. Aug. Revers: Szárnyas Victoria balra áll, kezében tropheum, körirat: Victoria Auggg. Mezőnyben jobbra csillag, alul: CONOB. Mionnetben csak ily Quinaire van.

54. Anastasius. Avers körirat: D. N. Anastasius PP (perpetuus) Aug. Revers: Jobbra álló Victoria hosszú pálczán Krisztus monogramját tartja, mezőnyben csillag, alul: CONOB. Körirat: Victoria Auggg. I. Mionnet szerint 18 franc.

55. Anastasius. Avers: D. N. Anastasius P. F. Aug. Revers: Victoria jobb. koszorú, balj. kereszt, s ez alatt csillag. Körirat: Victoria Augustorum. Alul: CONOB. Triens.

56. Justinus. Avers körirat: D. N. Justinus P. P. Aug. Revers: Victoria keresztet tart. Körirat: Victoria Augustorum, alul: CONOB. Triens.

57. Justinus. Avers: Császár szemben, jobbj. Victoria, mely koronája fölé koszorút nyújt. Körirat: D. N. Justinus P. P. Aug. Revers: ülő császár, jobbj. lándzsa, balj. keresztet földgömb, körirat: Victoria Auggg. B., alul: C O N O B.

58. Justinianus. Avers körirat: D. N. Justinianus P. P. Aug. Revers: Victoria szemben, jobbj. hosszú kereszt, balj. földgömb kereszttel, mezőnyben jobbra csillag. Körirat: Victoria Auggg. E = 5, alól: C O N O B. Mionnetben nincs, lyukas.

59. Justinianus I. Hasonló mint 58. sz. alatt, csakhogy a Victoria revers oldali köriratán Victoria Auggg. után még S. betű van. Mionnetben hiányzik.

60. Justinianus I. Az 58. sz. alatt jegyzetthez hasonló, csakhogy a revers Victoria által tartott kereszt végén a P betű van. Mionnetben nincs.

61. Justinianus I., mint 58. sz., csakhogy az Avers körirata: D. N. Justinianus P. P. A I sic. A revers Victoria keresztje P nélkül. Mionnetben nincs.

62. Justinus I., mint 60. sz., de a revers körirat végén Victoria Auggg. után B. betű.

63. Focas. Avers: szakállas egész arcz koronával s ezen kereszt, jobbj. kereszt, körirat: D. N. Focas perp. Aug. Revers: Victoria jobbra keresztet földgömböt, balra P betűs páleza keresztet tartva. Körirat: Victoria A V S U I (Augusti sic), alól: C O N O B. Mionnetben hiányzik, egészen szép.

64. Focas, mint az előbbeni 63. sz. a., de kettős lyukkal, hiányos.

65. Theodosius III. Adramytenus. Avers körirata: D. N. Theodosiys. Revers: kereszt három lépeső felett, körirat: Victoria Aye, alul: C O N O B.

66. Constans II. et Constantinus Pogonatus vagy Pergonatus. Avers: Szakállas császár süveggel, mellette fia, C. Pogon., fején lapos főveg, felettük három kereszt. Körirat: D. N. Constantino Pi. Revers: Heraclius és Tiberius közt talapzaton kereszt. Körirat: Victoria Aug. E = 5. Lent: C O N O B C. 1½ #

67. Constantinus X. Se(bastos) és II. Romanus Augg. Sabatiér II. köt. 129. pag. No. 14.

68. Constantinus X. Se(bastos) és II. Romanus, mint az előbbeni 67. sz. a.

69. I. Roman és Cristoforus. Avers: az arcok szemben kettős keresztet tartanak. Körirat: Roman et Cristoforus görögül. Revers: Krisztus trónuson ülve. Körirat: † Jes. Rex Regnantium. Sabatiér II. kötet, 46. tábla, 12. sz.

70. Constantinus X. Se(bastos) és Roman II. Mint 67. és 68. sz., csakhogy más veretű, lyukas.

71. Constantinus X. és Roman II. Két császár állva, köztük hosszú keresztet tart. Körirat görög betűkkel. Revers: az ülő Krisztus. Körirat: görög.

72. Niceforus II. és Basil II. Köriratok: görög-görög. Mionnet szerint 120 franc. Sabatiér szerint 75 franc, lyukas.

73. Niceforus II. és Basil II., mint az előbbeni 72. sz. alatti, csakhogy szép példány.

74. Első János Zimisces. Krisztus a hozzá jobbra álló császárnak a fején ennek koronáját érinti. Körirat: Theotos Boethiades (Theotos = istenfélő, Boeth = családnév), Jo(annes) Desp(ota). Revers: Krisztus az evangéliumot tartva. Sabatiér szerint értéke 35 franc.

75. Basil II. és Constantin XI. Avers: † IN SXIS REX REINATINM (m n helyett) Krisztus Jes x is Regs Regnantium). Revers: † B A S I L C O N S T A N T I N .

76. Nicephorus III. Neiphorus Boterniat. Sabatiér szerint 50 franc, Mionnet 30 franc.

77. Manuel I. Comnenus Porphirogenitus Ducas. Avers körirat: Jo(annes) Manuel A feje felett J. C. (Jssus), jobbra X C (Christus). Revers: három alak, közepén kormánypálczával, a kettő keresztet földgömbbel. Körirat: Con(stantin) M H E L, lyukas.

78. Michael VII. cum uxore Maria. Avers körirat olvashatatlan. Revers: Krisztus. Körirat: Jhsus HR(istus) Rex Regnantium. $1\frac{5}{16}$ #

79. Michael VII. et uxor Marïa. Avers: Császár balra áll, balj. tekereset, jobb. jogart tart. Mellette jobbra Mária áll, jobbát a császár fejére áldása jeléül fölemeli; felettük: M. R. (Maria). Revers: Krisztus trónuson fölemelt jobbával. Felirat: I. C. (Isus) X C (Krisztus), súly $1\frac{3}{16}$ #

80. Michael VII. et uxor Maria, súly $1\frac{1}{4}$ # mint az előbbeni 79. sz. alatt, de lyukas.

81. Basilius cum filio Constantino VIII. Avers körirat: † B A S I L C. cohszab r t b a. Revers körirat: † I H S. X I S R E X R E G N A N T I H M. Mionnet 60 franc.

82. Basilius I. cum filio Constantino VIII., mint az előbbeni 81. sz. alatti.

83. Justinus II. Junior, mint 57. sz. alatt.

84. Arkadius. Avers körirat: D. N. Arkadius P. F. Aug. Revers: Császár jobb. labarum, balj. koszorút tartó Victoria. Bal lábát földre terített ellenen tartja. Mezőnyben M. P., alul: C O N O B. Mionnetben nincs. Körirat: Victoria Augg.

85. *Constantinus IV. Pogonatus Quinar.* Avers körirat: D. N. Constantinus P. P. Au. Revers: kettős kereszt golyó felett. Körirat: Victoria AuguS.

86. *Constantinus II.* Avers körirat: Fl. Jul. Constantius Perp. Aug. Revers: Sisakos és falgaszerű fejékesítésű nők szemben ülve paizst tartanak, melyen VOT XX Mult XXX van írva. Körirat: Gloria Reipublicae. Alul: S. M. N. H.

87. *Heraclius II. Constantinus.* Avers: a császár és kised fia Heracleone vagy fia Constans. A mezőnyben köztük †. Körirat (hibásan): D. D. N. N. HERACLIUS. ECONIACO I—I (kettős veret e helyett) HERA. CONSTANT. PP. AUG. Revers: négy lépcső felett kereszt. Körirat: VICTORIA. AUGUNS.

88. *Constantinus Junior Fl. Cl.* Avers körirat: Constantinus Junior Nob. Caes. Revers: Ülő Victoria jobbra paizst tart, melyre írva van: VOT. XX., előtte szárnyas nemtő. Körirat: Victoria Constantini Caesar.

89. *Theodosius II. Arakii filius.* Avers körirat: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: két császár paludamentumban, egyik ül, másik áll a kisebb, mindkettő keresztet tart; fenn: csillag, alul: CONOB. Körirat: Salus Reipublicae.

90. *Theodosius II.* Avers: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: Sisakos nő, jobb. kereszt golyó, balj. lándzsa, mellette paizs. Mezőnyben: csillag, alul: CONOB. Körirat: Imp XXXX. Cos XVII. P. P.

91. *Honorius, Theod. fia.* Avers körirat: D. N. Honorius P. F. Aug. Revers: mint 84. sz., csak hogy a mezőnyben M. D. és a körirat Auggg.

92. *Theodosius II.* Avers körirat: D. N. Theodosius P. F. Aug. Revers: Concordia ül, jobb. lándzsa, balj. Victoria koszorút tartja. Mezőnyben balra csillag; alul: CONOB, lyukas.

93. *Nagy Sándor, Macedoniai.* Avers: Pallas. Revers: Victoria jobb. babékoszorú, balj. vitorlarudat tartva, a mezőnyben görög betűkkel: Alexandros, balra monogramm. $1\frac{1}{4}$ #

94. *Lysimachus arany, súlya $2\frac{9}{16}$ #* Grasse XIX. tábl. I. sz.

95. *Michael I. Közelebbi leírás a gyűjtő saját följegyzésében hiányzik.*

II. Magyar aranyérmek.

96. *Róbert Károly, Rupp 336. sz. r. r. r.*

97. *Nagy Lajos, Rupp XIV. tábla 394. sz.*

98. *Nagy Lajos, Ruppban hiányzik; mint az előbbeni, csak hogy az avers czimerpaizs ornamentációinak szögleteiben a 6. lilium hiányzik.*

A reversen pedig a pénzverő feje balra van és Szt. László a keresztes földgömböt nem mellén, hanem szabadon tartja.

99. Nagy Lajos, Rupp 396. sz.

100. Zsigmond, Rupp 432. sz. leginkább, mert a revers mezőnyben levő I betű Ruppnál nincs.

101. Zsigmond, Rupp XV. tábla 432. szhoz hasonló, csakhogy itt a mezőny reversi részében K(örmöcz) S. betű.

102. Zsigmond, Rupp 432. sz., csakhogy a mezőkben balra K., jobbra S. jegy.

103. Zsigmond, Rupp 432. mint az előbbeni 101. sz.

104. Zsigmond, Rupp 432. leginkább hasonlít, csakhogy itt VK. jegybétük vannak (Milstein Vida és Körmöcz).

105. Zsigmond, Rupp 432. leginkább, csakhogy itt K. jegybétű jobbra (Körmöcz).

106. Zsigmond, mint az előbbeni 104. sz. alatt.

107. Zsigmond, leginkább Rupp 432. sz., csakhogy a revers mezőnyben jobbra egy szívalakú jegy.

108. Zsigmond, leginkább Rupp 432. sz., csakhogy a revers mezőnyeiben K. s egy megdőlt P. betű van.

109. Albert, egészen Rupp XVI. tábla 444. sz. K. P. betűk a mezőnyben.

110. Albert, Rupp XVI. tábla 443. sz.

111. Albert, mint az előbbeni 444. sz. a.

112. I. Ulászló, Rupp XVI. tábla 449. sz.

113. Hunyady János, Rupp 463. sz. ritka benne, hogy az avers köriratában Hungariae után Gu.

114. Hunyady János, Rupp XVI. tábla 463.

115. Hunyady János, Rupp XVI. tábla 463. sz. A revers mezőnyben balra n. jobbra négyszögű paizs.

116. Utánszülető László, leginkább Rupp 472. sz. Lyukas. A hátlapi jegyek közt balra n. jobbra paizsban rózsácska alatt korona.

117. Utánszülető László, leginkább Rupp XVII. tábla 472. sz. Hátlapi mezőnyben K. G, és az utóbbi betű felett egy kereszt.

118. Utánszülető László, mint az előbbeni 116. sz., csakhogy a hátlapi mezőny G. betűje felett a kereszt nincsen.

119. Utánszülető László, mint a 116. számú.

120. Utánszülető László, Rupp XVII. tábla 473. sz. A hátlap mezőnyében N. O. betűk.

121. Utánszülető László, Rupp 473. sz. A hátlapi mezőnyben K. G. betűk.

122. Utánszülető László, Rupp 473. sz. A hátlapi mezőny jegyei: K. R., megrongált.

123. Corvinus Mátyás, leginkább Rupp 506., de a hátlapi mezőny jegyei O. +. Ruppnál nincs.

124. Corvinus Mátyás, mint a megelőző 123. sz. a.

125. Corvinus Mátyás, leginkább Rupp 502. sz. A hátlapi mezőnyben balra N. jobbra paizsban keresztező kalapácsok.

126. Corvinus Mátyás, Avers: Mária a gyermekkel, mellette jobbra öblönyben lilium, alul holló a gyűrűvel, körirat: Mathias D. G. R. Hungariae. Revers: Szt. László s a mezőnyben balra K. jobbra * Rupp 509. sz. Körirat: S. Ladislaus Rex.

127. Corvinus Mátyás, Avers: Mária, leginkább Rupp 511. sz. A hátlapi mezőnyben balra N. és jobbra paizsban gólya.

128. II. Ulászló, Rupp 553. sz. Mária, Szt. László. A hátlapi köriratban 510. évszám, a mezőnyben balra K., jobbra G. betűk, mely utóbbi Ruppnál nincsen, K = Körmöcbánya, G = Gurzó György pénzverő.

129. II. Ulászló, Rupp 552. sz. Avers: Mária, alul szárnyas sas, k körirat. Revers: Szt. László, körirat mezőnyben, balra N. betű, jobbra egyszarvú.

130. Zápolya János, Rupp 597. Avers: Mária körirat. Lent: paizsban oroszlán. Revers: Szt. László, a mezőnyben balra N. betű, jobbra egyszarvú.

131. II. Lajos. Avers: Mária Jézussal, lent: egyfejű sas. Körirat: Ludovicus D. G. R. Hungarie. Revers: Sz. László. Körirat: S. Ladislaus Rex 1521. Mezőnyben K. A.

132. I. Ferdinánd. Avers: Mária a gyermekkel. Körirat: Ferdinand D. G. R. Ungarie. Lent: paizsban XX. Revers: Sz. László körirat és 1536. Mezőnyben K. B.

133. I. Ferdinánd. Mint az előbbeni 130. sz., csakhogy a revers köriratában 1552-ik évszám, s a revers mezőnyben balra $\frac{N}{G}$, jobbrapedig egymást keresztező két kalapács.

134. Miksa. Avers: Mária s a gyermek. Körirat: Max II. D. G. El. Ro. I. S. Au. Ge. Hu. B. R. Lent: paizsban XX. Revers: Sz. László körirattal és 1570. évszámmal. Mezőnyben balra K, jobbra B.

135. Miksa. Avers: Miksa állva. Körirat: Max II. D. G. E. Ro. I. S. Au. G. H. B. Rex. Revers: koronázott paizsban ezimer, keresztben négy pólya, jobbra fenn oroszlán, balra lent sas. Körirat: S. Ladislaus Hun. Rex. 1573.

136. II. Rudolf. Avers: Mária Krisztussal. Körirat: Rudolfus D. G. Ro. I. S. Aug. Ge. Hu. B. Rex. Revers: király állva. Körirat: S. Ladislaus Rex 1591. Mezőny K. B. Lyukas.

137. II. Rudolf. Mint az előbbeni 136. sz., csakhogy az aversen maga Rudolf áll s a mezőnyben N. B. betűk vannak, — a reversen Mária Krisztussal, Patrona Hungariae 1603. körirattal.

138. II. Rudolf. Avers: Rudolf állva, körirattal. Revers: paizs koronázva, az arany-gyapjasrend lánczával övezve, a paizsban keresztezve négy pólya és oroszlánok. Körirat: S. Ladislaus Hun. Rex 1589. Ritka.

139. II. Mátyás. A király állva, körirattal, s a mezőnyben N. B. betűk. Revers: Mária Krisztussal. Körirat: folytatása az avers-köriratnak Ar. Au. Du. Bu. M. Mo. Co. Ty. 1619. Lent: Magyar czimer, ritka, mert 1619 a király haláléve, s a betűk miatt is.

140. II. Mátyás. Avers: A király koronázási jelmezben körirattal s a mezőnyben K. B. Revers: Mária, Krisztussal szent fényben ülve, az avers körirat folytatása, 1609. évszám.

141. II. Ferdinánd. A király állva, körirattal, s a mezőny K. B. betűvel. Revers: Mária Krisztussal fénykörben, körirat folytatása. Lent: Magyar czimer, 1634. évszám.

142. III. Ferdinánd. Revers: Király állva, körirattal, s a mezőnyben K. B. Revers: Mária fényben, körirat folytatás, 1651. évszám. Lent: magyar czimer paizsban.

143. I. Lipót. Király állva, körirattal, s a mezőnyben K. B. Revers: Mária fénysugarban, körirat folytatása. Lent: Magyar czimer paizsban, 1691. évszám.

144. I. Lipót. Mint az előbbeni 141. sz.

145. I. Lipót. Negyed arany, magyar czimer, 1696.

146. I. Lipót. Mint a 142. számú, csakhogy 1664. évszám.

147. I. Lipót. Mint a 142. számú, csakhogy 1703. évszám.

148. I. Lipót. Mint a 142. számú, csakhogy 1681. évszám.

149. I. Lipót. Aranyka, $\frac{1}{6}$, a mezőny két oldalán L. M. Lent: magyar czimer.

150. I. József. Avers: Király állva, körirattal és a mezőnyben K. B. Revers: Mária fénysugarakban, körirat folytatása, 1711. évszám és lent magyar czimer. Ritka az évszám miatt.

151. VI. Károly. Király állva, körirattal és mezőnyben K. B. betűk. Revers: Mária Krisztussal fénysugarakban. Körirat: Patrona Hungariae. 1729. Lent: Magyar czimer.

152. VI. Károly. Avers: Király áll, körirat és a mezőnyben K. B. (Körmöcz Bánya). Revers: Mária Krisztussal fénysugarban, Patrona Hungariae 1729 körirattal és lent magyar czimer.

153. Mária Therézia. Magyar kettős arany. Avers: A királyné koronával díszöltönyben, jobbában jogar, baljában keresztes földgömb. Körirat: M. Ther. D. G. R. I. G. H. B. R. A. A. D. B. C. T.

Mezőnyben K. B. (Körmöcz Bánya), alul: 2. Revers: Mária Krisztussal holdsarló felett ülve felhőkön, fénysugarak közt. Körirat: Patrona Hungariae 1765. Alul: czimer.

154. Mária Therézia. Egészen mint az előbbeni 153. számú.

155. Ferdinánd V. Avers: Király állva. Körirat I. Ferdinándot mutatja. Revers: Mária Krisztussal fénysugárban. Körirat: Maria Mater Dei Patrona Hung. 1842. Lent: Magyar czimer.

156. Ferdinánd. Mint az előbbeni 151. számú, csakhogy a revers-körirat évszáma 1848.

(Vége következik.)

TÁRCZA.

Kivonatós jelentés az 1896. évi január és február hónapokban tartott választmányi ülésekről.

I. Rendes havi választmányi ülés 1896. január 8-án.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: a) Tárgyak: Braun Tivadartól egy patkó (lelhely Temesvár); Dr. Horváth Imre urtól egy golyókból készült tintatartó (emléktárgy). b) Pénzek: Dr. Horváth Imre urtól összesen 103 drb. vegyes rézpenz (újabb). c) Könyvek: Dr. Horváth Imrétől: „Ein Blick auf den Rückblick.“ A „Hunyadmegyei tört. és rég. Társulat“ Évkönyve, és 3 füzet cserepéldány. Összesen 1 kötet, 4 füzet. d) Nyomtatványok: Gaugler M. és Hunyady László uraktól egy-egy drb. e) Boleszny Antaltól Gr. Széchenyi István 6 drb. eredeti levele.

2. Változások a tagok sorában: A rendes tagok közül saját óhajításukra töröltettek: Nikolics Sándor, nyug. főispán (Budapest) és Kelety János, nyug. megyei árvaszéki ülnök (Temesvár). — Benkhardt Vilmos, dohánygyári tiszt, ugyanilyen kérése az alapszabályok értelmében intéztetett el.

3. Folyó ügyek: Temesvár szab. kir. város árvaszéke 1895. nov. 28-án 4322/1895. sz. alatt kelt végzéssel jóváhagyta a néhai id. **Ormós Zsigmond** hagyatékában maradt pénz- és éremgyűjteménynek a társulat részéről 4500 frton történt megvételét. — Az 1896. évre szóló költség-előirányzat 2100 frt. bevétellel és 1860 frt. kiadással, tehát 240 frt. fölösleggel megállapított s végleges jóváhagyás végett a közgyűlés elé terjesztendő. — Az ezredéves ünnep alkalmából a Temesvár szab. kir. város területén levő történeti nevezetességű helyek és emlékeknek kellő tájékoztatást nyújtó felíratos táblákkal való megjelölésére vonatkozólag további intézkedések tétettek.

4. Felolvasás: „Epizódok 1848-ból“, néhai id. **Ormós Zsigmond** hátrahagyott följegyzéseiből.

II. Rendes havi választmányi ülés 1896. február 29-én.

1. Újabb adományok a muzeumi gyűjtemények számára: a) Tárgyak: Dessewffy Sándor, csanádi püspök és társ. védnök úr ő méltóságától egy kulcs az egresi apátság (Torontálm.) területéről. Hammer Samu, murányi lakostól egy mammoth-csont (elhely: Murány, Temesvármegye, homokásás közben 9—10 méter mélységben). b) Könyvek: Temesvármegye közönségétől, a m. tud. akadémiától, a bukaresti román akadémiától, a bács-bodrogh-megyei tört. társulattól és Orosz Endrétől, összesen 16 kötet és 10 füzet. c) Pénzek: Olejovics János és Müller Károly, temesvári főgymn. tanároktól egy német és egy lengyel ezüsttallér. Végre d) Deschán Achill, temesvármegyei alispán, társ. igazgatótól Kis-Beeskerek községnek 1773-ból származó térképe és egy 5 dolláros amerikai Kossuth-bankó.

2. Változások a tagok sorában: Elhunytak: Boleszny Antal, cz. kanonok, orsovai plebános, és Demkó Géza, temesvári birtokos, rendes tagok. — Rendes tagnak fölvétetett: Sternfeld Salamon, birtokos, a temesvár-gyárvárosi izr. hitközség elnöke.

3. Folyó ügyek: A főtitkár indítványára a muzeumi gyűjtemények új leltározása elrendeltetett s az erre szükséges költségek engedélyeztettek. — A muzeumtól régebben megrendelt két szekrény elkészülvén, annak átvételére egy bizottság kiküldetett.

EGYVELEG.

1. **Az ezredéves kiállításra felküldött tárgyak jegyzéke.** A társ. választmány engedélyével az 1896. évi ezredéves orsz. kiállítás történelmi és oktatástörténeti csoportjai részére a következő tárgyak küldettek föl:

A tárgy megnevezése:	Kora, származása, esetleges hiányai.
1. Kulcs, kovácsolt vas, aranyozott. Fülén levelek. (Jel: ezéh-szálló jelvénye).	XVIII. század.
2. Gyertyatartó. Bronz, aranyozás nyomaival. Három pántszerű, vésett cifraságú lábón áll. Román.	
3. Buzogány. Feje tollas, vas, ezüsttel berakott.	XVII. század.
4. Tábla, rajta tizenkilenez különféle formájú vassarkantyú.	
5. Gyűrűk. Jelölve Lo, ezüst; M. szintén ezüst; e) török pecsét gyűrű, K.) ezüst.	
6. Gyűrű ezüst. Jelölve 281. u. a. jel. 1127. sz.	
7. Ezüst csésze 5 drb. Az ernesztházai leletből.	XVIII. század vége.
8. Czégértartó. Kovácsolt vas, olaj-festékkal bemázolt. 2 drb. Az egyik a hajdani Trombitás-szálló jelvénye volt; a másik u. o. a Wimmer-féle házról való.	
9. Fejfa. Fehér márvány, török felirattal. 2 drb., török sirokról. Lelhelyök Lippa.	XVII. század.
10. Tábla. Szürke kő, keleti írásjegyekkel. Lelhelye Temesvár.	
11. Oszlopfő-töredék. Fehér márvány, az egyik oldalon fantasztikus madár, a másikon szárnyas alak. A titeli prépostság romjaiból.	
12. Domborművű lap. Öntött vas, sisakos, jobbra tekintő harezos fejével. Olasz.	XVII. század.

Továbbá könyvek: 1. Stambuch des Joh. Christ. Frisch (XVII. sz.) 2. Stambuch des Ign. Thom. Serzi. Baiern, 1754. 3. Markovits-Skerletz, Praelectiones Juris can. Priv. Pest, 1786—87. (Kézirat). 4. Nitray-Skerletz, Institutiones Juris Hung. Univ. secundum Steph. Verbözt. Pest, 1787. (Kézirat).

2. **Az 1848—49-iki honvédeknek történetéhez.** A verseczi városi muzeum Enzmann Lipót, verseczi lakostól egy érdekes reliquiát kapott a szabadságharc idejéből. Egy levél üres hátlapjára írt fogalmazvány ez, mely az akkori honvédeknek történetéhez becses adalék. Szövege szószerint így hangzik:

„Contract

für die Musikbanda der zwey Banater Honved-Bataillons.

1. Diese Musikbanda besteht aus 1 Kapelmeister und 12 Hoboisten.
2. Der Kapelmeister von derselben Banda bezieht an monatlichen Gehalt 50 fl. C. M. jeder aber der Hoboisten 20 fl. C. M.
3. Der neben Verdienst wird unter dieselben vertheilt, und zwar $\frac{1}{5}$ der Kapelmeister, $\frac{3}{5}$ die übrigen Mitglieder und $\frac{1}{5}$ in die Kassa.
4.

Werschetz, den 7. May.“ (1849).

Hogy mi akart a 4. lenni, nem lehet sejteni.

Közli: Milleker Bódog.

3. **A verseczi városi muzeum múlt évi gyarapodásáról.**

A verseczi városi muzeum, melynek keletkezéséről már az „Értesítő“, X. (U. F.), 113. és 114. ll. szólottunk, a múlt esztendőben is szépen gyarapodott. Az összes gyűjtemények gyarapodtak 1672 drbbal, ú. m. a régiséggyűjtemény 577 tárgygyal, az éremgyűjtemény 834 drbbal, az okmány-, kép- és tervrajzgyűjtemény 68 drbbal és a nyomtatványok gyűjteménye 193 drbbal. Az összegyűjtött tárgyak száma 1894. decz. végén 4868-rá rúgván, a muzeum állománya 1895. decz. 31-én 6540 drb. volt, és pedig 2401 régiség, 3273 érem, 282 okmány, kép és tervrajz és 584 nyomtatvány.

Az őskori, római és népvándorlás-korszaki régiségleletek részletezését a következő táblás kimutatás adja:

	arany	ezüst	réz	bronz	vas	kő	agyag	kagyló	csont, agancs	gyöngy	egyéb
1. Óslény csontok (mammuth stb.) Versecz-, Vattina-, Gerebencz- és Temes-Strázsáról	—	—	—	—	—	—	—	—	43	—	—
Óskori tárgyak, a Verseczről:											
2. A város nyugati szélén volt kőkorszaki telep maradványai	3	1	8	—	—	471	188	4	78	—	—
3. A cservenkai dűlői bronzkori urnatemetőről	—	—	141	—	—	—	9	96	1	—	—
4. Egyéb (elszórta) előfordult óskori leletek	—	1	5	—	—	—	2	1	—	—	1 gra- phit
5. A füzesvölgyi őselep maradványai	—	—	—	—	—	—	12	155	2	—	—
6. A kápolnahegyi őstelep maradványai	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—	—
7. A Meszics-esatorna melletti őstelep maradványai	—	—	—	—	—	—	3	26	—	—	—
8. A lugosi vasúti töltés mellett előfordult leletek	—	—	—	2	—	10	17	—	—	—	—
9. Egy közelebről ismeretlen helyű őstelepről	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—
b. Egyéb helyekről:											
10. A vattinai őstelepről	—	—	—	7	—	16	229	—	50	—	—
11. A varadijai "	—	—	—	—	—	—	42	—	—	—	—
12. A potporányi "	—	—	—	—	—	2	6	—	—	—	—
13. Az izbistyei "	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—
14. Ulmai bronzlelet	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
15. Kis-zsámi bronzöntőműhely maradványai	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—
16. 2 Mesziesi bronzlelet	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
17. Karánsebes-vidéki bronzöntőműhely maradványai	—	—	—	169	—	—	—	—	—	—	—
18. Zichyfalvai bronzbuzogány-fő	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
19. Ó-Budai bronzbuzogány-fő	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
20. Végszendrői bronzszobrocska	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
21. 2 Nagy-szredistyei rézlelet	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Bezsányi rézlelet	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Bodentavi óskori leletek	—	—	—	1	—	20	—	—	1	—	—
24. Aegyptomi szobrok	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—
Római korszakbeli leletek:											
25. Verseczről	7	2	—	17	11	7	29	—	—	27	—
26. Nagy-Szredistyéről	—	1	—	11	—	—	2	—	—	—	—
27. Vattináról	—	—	—	—	—	—	2	—	—	90	—
28. Károlyfalváról	—	—	—	1	1	2	5	—	—	120	—
29. Alibunárról	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
30. Varadiáról	—	—	—	—	—	1	8	—	—	—	—
31. Ó-Budáról	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
32. Végszendrőről	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
25. Népvándorláskorszaki leletek Verseczről	—	—	—	11	3	4	28	—	—	10	—

1896. január 26-án megnyílt a muzeum a közönség számára, mely azt minden vasárnap d. e. 10—12 óráig ingyen megtekintheti. Hogy minő érdeklődéssel viseltetik a lakosság Versecz városa ezen új kulturintézete iránt, legszebben mutatja az a körülmény, hogy az első 10 vasárnapon a muzeumnak 2051 látogatója volt.

Közli: Milleker Bódog.

TARTALOM.

Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében: III. Az 1832/36. évi országgyűlés. — Közli: <i>dr. Berkeszi István</i>	1
Vattina 1895. évi leleteiről. — <i>Milleker Bódogtól</i>	36
Uj őskori telep Öregfalu határán. (Torontál m.) — <i>Orosz Endrétől</i>	41
A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából megvásárolt arany-érmek jegyzéke. — Közli: <i>Patzner István</i>	47
<i>Tárca:</i>	
Kivonatós jelentés az 1896. évi január és február hónapokban tartott választmányi ülésekről	58
<i>Egyveleg:</i>	
Az ezredéves országos kiállításra felküldött tárgyak jegyzéke	60
Az 1848-49-iki honvédekarcok történetéhez — Közli: <i>Milleker Bódog</i>	61
A verseczi városi muzeum múlt évi gyarapodásáról. — Közli: <i>Milleker Bódog</i>	61

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

A

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESSÍTŐ

1896-İK ÉVI FOLYAMÁRA.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat alapító s évdijas tagjai az „Értesítő“-t tagilletményül kapják. A társulat tagja lehet minden történetkedvelő honfi vagy honleány, 200 frt. alapítványal egyszer-mindenkorra, vagy 5 frt évi tagdíj-illetéssel, ha belépési szándékukat kijelentik a társulati elnöknel, vagy a főtítkárnál; a tagkötelezettség 3 évre terjed; de továbbra is fennmarad, ha a kilépési szándék kellő időben (három hónappal a 3. év lejártá előtt, és pedig írásban) be nem jelentetik. Az „Értesítő“-t nem tagok is megszerezhetik évi 4 frt. lefizetése mellett.

Kelt Temesvárott, 1896. márczius 31-én.

Patzner István,
főtítkár.

Az „Értesítő“-be szánt mindennemű közlemények, reklamációk, továbbá a történelmi és régészeti társulat részére felajánlott adományok s a társulatot érdeklő megke-
resések Patzner István, főtítkárhoz (Temesvár, seminarium) intézendők. Kéz-
iratokat vissza nem adunk.

A történelmi és régészeti muzeumtársulat temesvári s vidéki tagjait tisztelettel
fölkérjük, hogy időközben esetleg változó lakásukat a főtítkári hivatalban (Temesvárott), a
füzetek pontos kihordása és szétküldése tekintetéből, bejelenteni szíve-kedjenek, különben
a régi lakhelyekre megküldött s kézhez nem vett füzeteket nem fogjuk pótolni.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat főtítkári hivatalánál
megrendelhetők:

1. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1877. III. évfolyam II. III. IV. füzet.
2. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1878. IV. évfolyam III. IV. füzet.
3. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1879. V. évfolyam III. IV. füzet.
4. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1880. VI. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
5. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1881. VII. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
6. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1882. VIII. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
7. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1883. IX. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
8. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1884. X. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
9. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1885. I. új évfolyam II. III. IV. füzet.
10. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1886. II. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
11. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1887. III. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
12. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1888. IV. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
13. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1889. V. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
14. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1890. VI. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
15. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1891. VII. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
16. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1892. VIII. új évfolyam I. II. III. IV. füzet.
17. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1893. IX. új évfolyam I. II. füzet.
18. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1894. X. új évfolyam I. IV. füzet.
19. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1895. XI. új évfolyam I. IV. füzet.
20. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1895. XII. új évfolyam I. füzet.

„Az Értesítő“ megjelen évnegyedenként márcz., jun., szept. és decz. hónapokban.

Külön kapható: **Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez.** A tár-
sulat megbízásából szerkeszti dr. Baróti Lajos. I. rész. **Udvári leiratok.** (1717—1754.)
1—127 lap. Ára 1 frt. — II. rész. **Admin. körözüvények.** (1718—1753.) 129—296. lap.
Ára 1 frt. — III. rész. **Becskereki, pancsovai és temesvári kerületi tisztartóságok.**
(1717—1753.) 297—443 lap. Ára 1 frt. — Megjelent az 1893., 1894. és 1895. évi
„Értesítő“ két-két füzeté helyett.

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT

KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

PATZNER ISTVÁN,

FŐTTKÁR.

KIADJA A DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
MUZEUMTÁRSULAT.

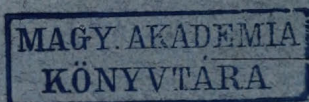
XII. (ÚJ) ÉVFOLYAM. — IV. FÜZET.

TEMESVÁROTT, 1896.

NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSAJTÓN.

TARTALOM.

Versecz vidéke a középkorban. — Irta: <i>Milleker Bódog</i>	65
A dettai ékszerek. — Irta <i>Kárász Leó</i>	87
Tervezet a Temesvár szab. kir. város területén levő történeti nevezetességű helyek, épületek stb. emlékezetes megjelölésére vonatkozólag — <i>Patzner Istvántól</i>	96
A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékától megvásárolt arany-érmek jegyzéke. (Vége.) — Közli: <i>Patzner István</i>	104
<i>Tárcza:</i>	
A „Délmagyarországi tört. és rég. Múzeum-Társulat“ XII. évi rendes közgyűlése. — Közli a <i>főtktár</i>	110
Kivonatós jelentés az 1896. évi május, október és november hónapokban tartott választmányi ülésekről. — Közli a <i>főtktár</i>	117
<i>Egyveleg:</i>	
Dr. Szalay — Dr. Baróti, A magyar nemzet története. II. köt. — n.	119
A társulat igazgatósága és tagjai az 1896. év végén	121

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

XII. (ÚJ) ÉVFOLYAM

1896.

IV. FÜZET.

Versecz vidéke a középkorban.

Irta: *Milleker Bódog.*

Versecz vidéke, mely 1778-tól 1872-ig Temes vármegye déli csúcsát képezte, 1872 óta pedig, midőn a volt magyar határőrvidéket az anyaországhoz visszacsatolták, annak majdnem közepében fekszik, a középkorban más törvényhatóság kötelékébe tartozott.

Temes vármegye, mely akkor igen tekintélyes szerepet játszott, lévén az a délvidéki vármegyék között az első, csak a Berzáva folyóig hatolt le, s csak Versecztől északnyugatra tolta lejjebb is határát.

A török korszak viharai elpusztítottak sok emléket, mely Versecz vidékének középkorára fényt vethetne. Nehéz feladat tehát az elszórt adatokat összeegyeztetni, hogy azon vidék sorsát a mohácsi vész előtti időkben csak némileg megvilágíthassuk. Pesty,¹⁾ Ortvay²⁾ és Csánky³⁾ alapvető munkáit használván forrásul, helyi adatokkal bővítve és helyreigazítva, igyekezem a vidék helytörténeti, politikai, egyházi és nemzetiségi viszonyait a lehetőség szerint ecsetelni.

Vidékünkre csak a XIII. századból eredő oklevelek vetik az első fénysugarakat. E századból bírjuk az első híreket a verseczvidéki helységekről, de ezek igen szűkszavúak.

¹⁾ Krassó vármegye története, 1884.

²⁾ Magyarország egyházi földleírása a XIV. században, 1891.

³⁾ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, II., 1894.

III. Honorius pápa 1223-ban Margitot, a konstantinápolyi császárnőt, Elyad, királyi praedium, birtokában megerősítette. Ezen Elyad a mai Illadia falú, mely Oraviczától délre fekszik.

1230-ban II. András király belenyugszik Béla király azon intézkedésébe, mely szerint az Ugrin érsek testvérének, Miklós-nak birtokában lévő várföldek visszavétessenek, mégis némelyek nála meghagyassanak. Az utóbbiak közé tartozik a Woyla nevű föld Krassó vármegyében (in Comitata Crassu). Ha Woyla várföld volt, akkor világos, hogy Krassó vár is létezett, melyhez e föld azelőtt tartozott.

Krassó vár, illetőleg Krassófő vára, a mai Krassovától mintegy félórai távolságban, a Karas folyó balpartján létezett. Vojla holfekvését nem tudjuk.

1270-ben V. István király a szentágostoni remetéket, kiknek a Berzava folyón egy malmot ajándékoz, a Comes de Mező-Somlyó hatósága alól kiveszi. A comes itt megyei alispánt jelent, s Mező-Somlyó, mely Nagy-Semlak helyén feküdt, csakugyan egy kis megye központja volt, mely Krassó vármegyének egy részére terjedt ki.

A XIII. század végére esik végre Ér-Somlyó első említése is, mely helység sokáig ezen vidék legtekintélyesebb helysége volt. László király e tájon járt, és egy levele kelt Erd-Sumlióban Szt.-Gál napján, azaz október 16-án. A levél nem említi a keltezés esztendejét, s így azt csak sejtethetőleg 1290-re tehetjük, mert ezen év elején járt Mező-Somlyón és Karánsebesen.

Ér-Somlyó a varadiai Kilia dombon volt.

Csak ezen négy helységről maradt fenn emlék a XIV. század előtti időkből. Vidékünk többi helységeiről mélyen hallgatnak még az oklevelek.

Érdekes, hogy mind a négy helység egyszersmind vidékünknek legtekintélyesebb helysége volt egészen a törökök uralmáig, mely itt 1551-ben kezdődött.

Ilyéd már 1333-ban város volt; várral már 1325-ben birt. 1342-ben említetik mint a hasonnevű districtus főhelye.

Krassófőnek, mint láttuk, már 1230-ban volt vára. 1550-ben

oppidum, azaz mezőváros. Krassófő az ér-somlyói vár tartozandósága volt. A krassófői kerület 1457-ben említettik először, de a hatóságához tartozó helységek nem a krassófői kerület helységeiként említetnek, hanem mint Ér-Somlyó várához tartozók hozatnak fel.

Mező-Somlyó 1270-ben várral bírt; 1343-ban civitasnak, azaz városnak czímeztek.

Ér-Somlyó vára már 1335-ben említettik. A krassófői kerület főhelye volt.

Mind a négy hely Krassó vármegyében feküdt, ebben vidéki góczpontokat képezvén. Mező-Somlyó már a XIV. század közepén szerepel mint Krassó vármegye törvénykezési helye és idővel a vármegye székhelyévé fejlődött.

Ér-Somlyó és Ilyéd pedig egy-egy kiváltságolt oláh kerületnek székhelye volt.

Ezek mellett tűnik fel mint vár 1404-ben Kis-Somlyó, mely Kis-Semlagnak felel meg, és Versecz, mely öreg tornyának építészeti stíljéből következtetve, 1400 körül épülhetett, míg Gerebench váráról már 1390-ben van említés téve.

A XIV. és XV. században a mai nap ismeretes községek nagyobbára már mind megvoltak.¹⁾ — —

Versecz vidéke politikailag Krassó vármegye területéhez tartozott. De volt idő, midőn a Versecztől délnyugatra fekvő Paulis és a Versecztől északra lévő Moravicza és Sztamora Temes vármegye hatósága alá tartozott.

Különben a Versecztől északnyugati irányban fekvő helységek is Krassóhoz számíttatnak. Így Bélszeg vagy Bélszék, mely okleveleinkben 1427- és 1428-ban fordul elő. Ez a mai Bioszeg puszta Torontálban, Zichyfalvától északra.²⁾ Továbbá Ráros-Sziget, mely 1421- és 1427-ben említettik, s úgy látszik a Zichyfalvától északnyugatra eső Ráros pusztának felel meg.³⁾ Végre figyelembe veendő, hogy Dend (Denta) és Ded (Delta) szintén Krassó vármegyében feküdtek.

¹⁾ Pesty Fr.: Krassó, II, 1—2.

²⁾ Csánky: Magyarorsz. tört. földrajza, II, 98.

³⁾ U. o., 106.

Csánky Krassó vármegye északi határát Dobricza és Kanak vidékétől kezdve északkeleti—déli délnyugati félkörben, részben a Berzáva folyó mentén, vonja,¹⁾ mi azt magyarázza, hogy Paulis és Moravicza is Krassó vármegyéhez tartozott; s lehetséges is, hogy e két helység csak időnkint volt Temes vármegye tartozandósága.

És most nézzük az egyes helységeket:

Versecz, a vidék mai központja, akkor alig lehetett tekintélyes helység. Csak egyszer, 1439-ben, egy orodi káptalani kanonok nevében említetik.²⁾

Csánky véleménye szerint Krassó vármegye tartozéka.³⁾

Temes-Paulis, Paulys alakjában, 1492-ben temesvármegyei nemes nevében fordul elő, s így hihetőleg Temes vármegyében feküdt.⁴⁾

Temes-Moravicza is, mely már a pápai tizedlajstromban előfordul, a XV. század végén szerepel. 1492-ben Jobbágyi Mathkó Mátyás fia, Miklós, Magyarmura és Tothmura nevű temesvármegyei birtokrészeit Csáky Mihálynak elzálogosította.⁵⁾

Egy 1492. évi okmány arról tudósít, hogy az orodi káptalan Ulászló király parancsára Csáky Mihályt zálog ezímen Magyarmwra és Tothmwra birtokokban statuálta.⁶⁾

1497-ben II. Ulászló újból meghagyja az orodi káptalannak, miszerint Csáky Mihályt Magarmwra és Tothmwra praediumok zálogos birtokába iktassa.⁷⁾

Ortvay azt véli, hogy mivel Német-Sztamora és Moravicza közvetlenül egymás mellett fekszenek, nem valószínűtlen, hogy a régi Magyar- és Tót-Mura helységek ma Német-Sztamora és Temes-Moravicza helységeiben folytatják életüket.⁸⁾

Csánky tört. földrajzában egy Sztamora meg van említve

¹⁾ Csánky; 93.

²⁾ Pesty: Krassó, III, 280. sz. — Milleker B.: Versecz története, I.

³⁾ Csánky, i. h. 109.

⁴⁾ U. o., 56.

⁵⁾ Adattár, II., 260.

⁶⁾ U. o., 260, 261.

⁷⁾ U. o., 261.

⁸⁾ Ortvay: Magyarország egyh. földrajza, I, 466.

ugyan, de az úgylátszik a ma Temesvártól délkeletre fekvő Román-Sztamorá-nak felel meg.¹⁾

Vattina. Az első említést róla a pápai tizedlajstromban találjuk, melyből azt olvassuk, hogy 1333-ban Wodad falu a krassói főesperességben feküdt és papja, kit Miklósnak hívtak, 4 garast fizetett. Mint szomszéd községek Hermen (German) és Dend (Denta) említettnek.²⁾

1370. évben László nádor és opuliai herczeg Krassó vármegyében törvényszéket tartott, és többi közt Ordas Andrásnak jobbágját, Donk fiát, Radint, Vodad faluból mint tolvajt elítélte.³⁾

1411-ben Krassó vármegye által Himfy István kérelmére Joachim de Badad küldetett ki vizsgálatra gyertyánosi (gertyenyesi) Csép Jakab ellen.⁴⁾

1414. évben Balogdy Mátyás (dictus) de Wadach és fia Imre fordulnak elő, kik életmódjukkal még a régi rablólovagokra emlékeztetnek. Ugyanis Gyertyánosi Csép Jakab, András és Miklós arról vádolták Wadachi Balogdyt és fiát, Imrét, hogy a vádlók Nyék és Csokal nevű falvaikban lakó jobbágyainak nyájait már több ízben elhajtották és megtartották, miért is ezen helységek már jobbára elpusztultak. Zsigmond király ennél fogva 1414-ben az orodi káptalannak meghagyja, hogy a sérelmet vizsgálja meg. A káptalan a panaszt igazoltnak találta.⁵⁾

A helynevet Pesty Frigyes és Csánky Dezső Vadad-nak olvassák.⁶⁾

A XV. században átalakuláson ment keresztül a Vadad név. Vát lőn belőle. Épügy mint Sagadból Ság lett.⁷⁾

1421-ben Nagylaki János, Miklós fia, birta Wath-ot és még több környékbeli falút. Ez a váradi káptalan előtt Csáky Miklós erdélyi vajdával és testvérével, György volt székely

¹⁾ Csánky i. h., II, 65.

²⁾ Mon. Vat. I, I, 153.

³⁾ Pesty Fr.: Magyarország helynevei, 407.

⁴⁾ Pesty: Krassó, III, 188. sz.

⁵⁾ Pesty: Krassó, II—2, 71, 260, 261; III, 191. sz.

⁶⁾ Pesty: Krassó. II—2, 260; Csánky földrajza, II. 108.

⁷⁾ Ortway: Magyarország egyh. földrajza, I, 481.

gróffal, u. a. évi ápril 28-án kölcsönös osztályos atyafivá fogadtatási szerződést kötött, melynek értelmében egyebek közt Wath, ha Nagylaki János férfigagzat nélkül meghalna, Csáky Miklósrá és Györgyre szálljon.¹⁾

De noha Nagylaki János, Jánk fia, magtalan meghalt, ezen jószágok mégis a királyra szálltak, és Zsigmond király 1427-ben azok legnagyobb részét — köztük Vaath-ot is — Nagymihályi Albert vránai perjelnek adományozta. A csanádi káptalan még az évben beigtatta Nagymihályit. 1428-ban pedig Zsigmond király mind saját igtatási parancsát, mind a csanádi káptalan igtatási jelentését az 1427. évről átírja, megerősíti és új adománykép kiváltság alakjában kiadja.²⁾

Vattina sokáig marad a Nagymihályiak kezén, kiknek birtoka nagy területet foglalt el, s Delta és Szent-Györgytől egészen Jám-, Mercsina- és Ruszováig terjedt.

Később úgylátszik Petrovics Péter és Fráter György, kincstárnok, meg akarták szerezni a birtokjogot több Krassó vármegyei falúra, köztük Vaath helységre is, mi ellen a birtokosok, Nagymihályi Sándrin és testvére Gábor, a garam-szt.-benedekrendi convent előtt 1550. évi január 10-én protestáltak.³⁾

A Vát helynév mint családnév is előfordul.

1446-ban kapták Hunyady János kormányzótól Sárvány Oszvát és testvérei Zsigmond és Ambrus, továbbá atyafiai Péter, László és Dezső, valamint Wathi Mihály együttesen a temesvármegyei Magyar-Partas, Rákos és Bolyobar, Péterlaka és Ivánd részeit, melyekbe a csanádi káptalan 1447. májusban be is iktatta őket.⁴⁾

Azonban Partasi Simon és Pál, bár a káptalan ellenmondásukkal nem törődve végezte az iktatást, nem nyugodtak s perrel támadták meg az új adományosokat. 1448. márczius 18-án Sárvári Oszvát mester mint csanádvármegyei főispán, nem várva be a per kimenetelét, atyafiságos szeretetből, melylyel Wathi

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 205. sz.

²⁾ U. o., III, 223. sz. és 226. sz.

³⁾ U. o., IV, 405. sz.

⁴⁾ Csányk D.: Magyarország földrajza, II, 91; Borovszky S.: Csanád vm. tört., I, 334, 335.

Mihály iránt viseltetett, a per alatt lévő temesvármegyei Rákos, Partas, Bolyobar és Ivánd, valamint Péterlaka helységekben reá jutott részbirtokról a csanádi káptalan előtt lemondott.¹⁾

1473. június 28-án átírja a gyulafehérvári káptalan az orodi káptalannak egy jelentését 1411. évről Kopacz (máskor Kopaz) de Wad és Macskási János részére.²⁾

1478-ban vádi Kopasz (nobilis Kopaz de Wad) nemes ember, a szörényi al-bánok előtt arról vádolja bizerei Gámán Györgyöt, László fiát, hogy nevezett György még apja életében, valamely molnárával felkerekedvén, Kopasznak egy malmát a Bizere folyón törökmódra felgyújtotta és elhamvasztotta. Gámán György a bűnt tagadván, a szörényi al-bánok arra ítélték, hogy tizenketted magával az oláh kerületek régi és helyeselt törvénye szerint esküt tegyen le arra, hogy mind abban ártatlan, a mit a vád ellene felhoz. A közbenjárók azonban kieszközölték, hogy Kopasz Gámán Györgynek megengedte, miszerint csak másodmagával tegyen le esküt, ez a másik egy Kopasz által választandó nemes legyen, ki Gámán Györggyel együtt esküdjék. Kopasz Bizerei Miklóst választotta és ez 1478. nov. 3-án Gámán György büntetlenségére meg is esküdött.³⁾

Többször Vattinával nem találkozunk.

Jenő. 1370. évben Tamás, Kozma de Jeneu fia, krassói nemes említették.⁴⁾

1371-ben Mihály, István de Jenő (Jeneu) fia nádori embernek volt kijelölve a Krassó vármegyei Félegyházán történendő beigtatásra.⁵⁾

Miklós, krassói alispán, 1396. évi levelében Jenői Jakab (de ieno) mint megyei megbizott megidézi Himfy Istvánt.⁶⁾

1433-ban nemes László, Jenei (de Jenew) Lukács fia, mint vármegyei kiküldött szerepel a borzafői kenézek Himfy

¹⁾ Borovszky S.: Csanád, I, 335.

²⁾ Pesty Frigyes: Krassó, III, 328. sz.

³⁾ Pesty Fr.: A szörényi oláh kerületek, 25, 82.

⁴⁾ Pesty: Krassó, III, 71. sz.

⁵⁾ U. o., 76. sz.

⁶⁾ U. o., 144. sz.

Frank elleni pörében. Hasonló módon említették János, Jenei György fia.¹⁾

Vége 1435. évben Jenei Bertalan (de Jenev) Hymfy László által Krassó vármegye előtt vallott ügyvéd.²⁾

Jenő holfekvését Pesty a Berzáva folyó azon táján, a hol a Himfy család jószágainak csoportja volt,³⁾ keresi, mit Csánky is elfogad.⁴⁾

Jenő Deschanfalva helyén virágzott. A mult század vége felé Deschan, akkori temesvári kincstári administrator és földesúr, oláh és szerb lakosokat Moraviczáról Jenova nevű pusztájára telepített, mely telepítvény azóta Deschanfalvának nevezetik.⁵⁾ Deschanfalva nyugati részén van egy inagaslat, melyet a szerb nép még ma is „czrkveniste“-nek (templomtér) nevez, melyen a hagyomány szerint a hajdani „Jenova“, magyar falú, templa állott.⁶⁾

Radafalva. A Himfy család 1389-ben országbírói ítélet következtében birtokosztályra lépett, mely alkalommal Radafalva az ott lakó 15 jobbágygyal Himfy Margitnak, Miklós hajadon leányának, hagyatott.⁷⁾

Sem Pesty, sem Csánky nem koczkáztatnak véleményt ezen hely holfekvéséről. Alig fogunk csalódní, ha ezen helységet Jenő szomszédságában keressük. Deschanfalva határában, a germáni úton, a „radovánzi“ puszta terül el, melyen még a mult században „Rádovánz“ községe állott.⁸⁾ És ez lehetett a régi Radafalva.

Nagy- és Kis-Ermen. Ermen, Krassó vármegyei falú, és ugyanazonos a mai German vagy Gyerman falúval, mely Verseczhez északra fekszik. Ermennek igen érdekes és változatos multja van. A XIV. és XV. századból meglehetősen sok tudósítás vet világot ezen helységre.

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 247. sz.

²⁾ U. o., 254. sz.

³⁾ U. o., II—1, 236.

⁴⁾ Csánky: Magyarország t. földrajza, II, 103.

⁵⁾ Adattár, IV, 171.

⁶⁾ U. o., IV, 174.

⁷⁾ Pesty: Krassó, III, 125. sz.

⁸⁾ Adattár, IV, 173, 174.

Már 1323-ban említetik s Róbert Károly világosan mondja, hogy Nagy- és Kis-Ermen (Noghermen és Kyusermen) Krassó vármegyében fekszenek. Mivel a ghimesi castellanus, Magyar Pál, e falvakat magának adományoztatni kérte, meghagyta a csanádi káptalannak, hogy e jószágok határait leírja és szükség esetén kiigazítsa. A káptalan jelentéséből kitűnik, hogy a két Ermen nevű falú határos volt Keresztes, Galmar, Bodorfalva és Vorosd falvakkal, és a Kopoyoch és Bokarand nevű folyók mellett feküdt. Említetnek a határjárásában egy nagy földhasadék és egy tövises hely: Tyveskerekek. E jelentés után a király még ugyanazon évben Nagy- és Kis-Erment Pál mesternek, ghimesi várnagynak és örököseinek adományozta.¹⁾

A pápai tizedlajstrom szerint Mihály de Hermen plébános 1333. évben négy garast fizetett.²⁾

1334-ben ghimesi Magyar Pál várnagy birtokát, Nagy- és Kis-Erment Krassó vármegyében fekvő Kétkunfalú, Füzestó, Lászlóháza, Czunlaka és Zaydrugháza nevű falvakat Tamás testvére fiainak: István, Miklós és Jánosnak adományozta.³⁾

1371. évben Magyar István de Ermen visszaköveteli Félegyház krassómegyei és Módos kevegyei birtokát. László nádor és opuliai herczeg el is rendeli az ő beigtatását.⁴⁾

Ugyanazon évben Nagy Lajos király Istvánt de Ermen mint egyik királyi embert jelöli ki a Beregszói Domokos elleni vizsgálatra.⁵⁾

1371-ben István, Ermeni István fia, birói halasztást nyer a nádortól Barla és Reech falú ügyében.⁶⁾

Ez időtől fogva mind világosabban a Himfyek tűnnek fel, mint a falú birtokosai.

1382. évben említetik Himfy István, néhai Ermeni Péter bán fia.⁷⁾

¹⁾ Pesty Fr.: Krassó, III, 10. sz.

²⁾ Pápai tizedlajstr., 153. l.

³⁾ Pesty: Krassó, II—2, 331. l.

⁴⁾ Pesty: Krassó, III, 76. sz.

⁵⁾ U. o., II, 144.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o., III, 100. sz.

Erzsébet királyné 1384-ben meghagyja a titeli káptalannak, hogy az egerszegi Himfy Miklós jogait Ermen nevű birtokára kitüntető okleveleket, melyek az ottani sekrestyében őriztetnek, azzal átiratban közölje.¹⁾

A Himfyek 1385. évben Nagy-Ermen (Noyoermin) birtokából Helimbay Erzsébetnek, Röth János leányának, Baladi Tamás feleségének hozományát kifizették, és pedig 200 forintot. Mi módon függött össze a Himfy család a vele kiegyező felekkel, az aradi káptalan leveléből nem tűnik ki.²⁾

Himfy Miklós özvegye 1387-ben a törvényszék küldöttjeinek kijelenti, hogy az Ermen és Akasztó birtokjogát igazoló okleveleket Himfy Istvánnak, Péter fiának kiszolgáltatta.

Ugyanez évben megintette a csanádi káptalan Himfy Istvánt, Péter fiát, hogy Benedek özvegyének a neki átadott, Ermen és Akasztó birtokára adott okleveleket származtassa át.³⁾

A Himfy család 1389. évben, országbírói ítélet folytán, birtokosztályra lépett, mely alkalommal Ermen, Himfy Miklós, Pál fiának részbirtoka Himfy Vazul, Miklós fia és Himfy István, Péter fia közt felosztott. E részek Mező-Somlyó (Semlak) oldalán feküdtek. Ugyanakkor kapja Himfy István Kysermen birtokát is.

Ez évben nevezett Himfy Vazul Ermen falúbeli részbirtokán a csanádi káptalan és a királyi ember által megtalálattván, törvény elé idéztetett.⁴⁾

1391. évben egerszegi Himfy Miklós özvegye, Ilona, Himfy Istvánnak visszaadta a Székás, Voja, Kövesd, Ermen, Akasztó és Bácsövise birtokára vonatkozó okleveleket.⁵⁾

1404-ben Heem, Ermeni Miklós fia, Himfy Istvánnal a Gyertyános (értsd Gertenyes) és Remete közt fekvő földekre vonatkozó ügyükben abban megegyeznek, hogy mindkét fél választott bírósághoz folyamodjék.⁶⁾

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 106. sz.

²⁾ U. o., 109. sz.

³⁾ U. o. 114. sz.

⁴⁾ U. o., 125. sz.

⁵⁾ U. o. Krassó, III, 134. sz.

⁶⁾ U. o., 158. sz.

Himfy István 1411. évben Krassó vármegye előtt tiltakozik keresztesi Sáfár és más szomszédjai ellen, nehogy Kisermenben lévő részbirtokát elfoglalhassák, terményeit és jövedelmeit használhassák. Ebből kitetszik, hogy Ermen és Keresztes falú határosak voltak.¹⁾

1418. évben Ermen remetei Himfy István birtoka volt; de ugyanakkor említettnek Csáky György itteni jobbágysai is, kinek tehát itt részbirtokának kellett lenni.²⁾

A birtokviszályok akkor vidékünkön napirenden voltak. A Himfyak birtoka sem volt háborítatlan. Ezen viszályok között megtörténhetett, hogy a Himfy család birtokigazoló levelei elvesztek, mert Himfy Istvánnak fiai: Imre, László, Miklós és Frank kérelme folytán Zsigmond király 1422. évben utasította a csanádi káptalant, hogy sekrestyéjében keresse meg azon irományokat, melyek e. k. Ermen birtokjogát kitüntetik.³⁾

Krassó vármegye 1424-ben remetei Himfy László és Imre azon panaszára, mely szerint Szerdahelyi Imre krassói alispán emberei, Geresgáli Jakab és Kövy Miklós, a panaszlók Ermen nevű falújukba betörték és azt elpusztították, vizsgálatot rendel.⁴⁾

A csanádi káptalan 1434. évben bizonyítja, hogy debrentei Himfy (Hym fia) Imre és testvérei Tamás, Balás, László és János három birtokukat, u. m. Kisermen és Gergelyfalva Krassó vármegyei és Baska Temes vármegyei falút 70 aranyforintért 3 évre elzálogosítják remetei Himfy Imre özvegyének, Annának, az elzálogosítók nővérének. Itt is mondatik világosan, hogy Kisermen Krassó vármegyében fekszik.⁵⁾

Ermeni bíró 1435. évben volt Kilián, kit Himfy László Krassó vármegye előtt ügyvédjének vallott.⁶⁾

1436-ban Himfy Imre özvegye egy Ermenben lakó jobbágysáért per alá kerülván, az egész falú eskütársul neveztetett ki az ő ügyében.⁷⁾

¹⁾ Pesty: 182. sz.

²⁾ U. o., 200. sz.

³⁾ U. o., III, 308. sz.

⁴⁾ U. o., 216. sz.

⁵⁾ U. o. Krassó, III, 249. sz.

⁶⁾ U. o., 252. sz.

⁷⁾ U. o., 258. sz.

Itt megszűnik Ermen története, mely ismeretlen korban a German (Gyerman) nevet vette föl.

Csánky a helynevet „Ermény“-nek olvassa.¹⁾ Pesty egyszer Gyerman-nak mondja,²⁾ de ez Csánky szerint nem felel meg a mai German-nak.³⁾

Keresztes. 1323-ban a Keresztes nevű föld (Kereztes terra) Nagy- és Kis-Ermen Krassó vármegyei falvakkal határos volt.⁴⁾

1363. évben Miklós és Andreas de Kerestes fia, királyi ember volt, midőn a csanádi káptalan Himfy Benedek pozsonyi főispánt, Kövespataka, Székáspataka, Vaja és Bächtövisse Krassó vármegyei falvak birtokába igtatta.⁵⁾

Nagy Lajos király 1369. évben a csanádi káptalannak meghagyja, hogy Egerszeg határait bejárja és mint királyi embert kiküldi arra Miklóst, Andreas de Kereztus fiát.⁶⁾

Ugyanez a Miklós és Andrásnak a második fia, András, 1371-ben Nagy Lajos által mint királyi emberek kiküldetnek Beregszói Domokos ellen.⁷⁾

A nádor is ez évben Domokost, Stephanus de Kereztus fiát, kijelöli ermeni Magyar István beigtatására Félegyháza birtokába.⁸⁾

Csákán Lukács de Kereztus 1392. évben királyi ember volt bizonyos erőszakoskodások megvizsgálására, melyek Vaja és más Himfy István-féle jószágokban történtek Gerebenchi Szemere stb. által.⁹⁾

Krassó vármegye 1411. évben bizonyítja, hogy Sáfár János és Bálint de Kereztus, gyertyánosi Csép Jakabot, nevezett Bálint elfogatásáért és minden kárért, melyet tőle és szolgálaitól szenvedtek, felmentetik.¹⁰⁾

¹⁾ Csánky; Magyarorsz. tört. földrajza, II, 101.

²⁾ Pesty: Eltűnt régi vármegyék, I, 376.

³⁾ Csánky, i. h.

⁴⁾ Pesty: Krassó, III, 10. sz.

⁵⁾ U. o., 39. sz.

⁶⁾ Pesty: Krassó, III, 67. sz.

⁷⁾ U. o., II, 268. l.

⁸⁾ U. o., III, 76. sz.

⁹⁾ U. o., II, 269. l.

¹⁰⁾ U. o., II, 269. l.

Ez évben Himfy István Krassó vármegyénél eltiltja kereztesi Sáfár Jánost és szomszédjait Kis-Ermenben lévő részbirto-
kának erőszakos elfoglalásától.¹⁾

Csákán Mihály de Kerezthes 1418-ban királyi ember, midőn Remetei István Benke Pétert vádolja, hogy Krassó vármegyei Bächtövis falúból 9 ökröt elhajtott.²⁾

Az orodi káptalan 1428. évi levele szerint nemes Sáfár Simon de Kerezthesy bizonyos pusztai részeket Ozyagh határában és Chernolch vidékén szolgáljának, Hench Lászlónak de Belenus, adományozott.³⁾

Ugyanez évben Zsigmond király egy levele Sáfár István jelentésére állíttatik ki. Sáfár itt de Berench melléknevet visel.⁴⁾

Még 1433. évben említetik nemes Kereztez-i Péter mester, ki a szentlászlóvári kapitány várnagya volt Borzafőn.⁵⁾

Pesty Frigyes nézete szerint Keresztes valószínűleg Semlak táján feküdt.⁶⁾ Valószínűbb azonban, hogy a Keresztes helynév a Nagy-Szredistye vagy Kis-Zsám határában, German irányában elterülő, „Krusticza“ dülők nevében lappang. Krusticza=Krsz-tiste=Kereszthely=Keresztes. A dülők helyfekvése (a kis-zsámi határos Germánnal, melynek ősével — Ermennel — Keresztes is határos volt) valamint a név meglehetősen biztossággal engedik ezt következtetni.

Bodorfalva. Említetik a csanádi káptalan 1323. évi jelentésében, „villa Bodurfolwa“ név alatt. Nagy- és Kis-Ermen-
nel volt határos, a Bokarand patak közelében terült el és Krassó vármegyéhez tartozott.⁷⁾

1488-ban előfordul egy oklevélben egy „Bodor“ nevű helység. Csánky azt véli, hogy talán Bodorfalvát kell érteni ezen név alatt.⁸⁾

Többször nem fordul elő. Közelebbi helyfekvését nem tudjuk megállapítani.

¹⁾ Pesty: III, 182. sz.

²⁾ U. o., II, 269. l.

³⁾ Krassó, III, 228. sz.

⁴⁾ U. o., II, 269. l.

⁵⁾ U. o., III, 246. sz.

⁶⁾ U. o., II, 269. l.

⁷⁾ Pesty: Krassó, III, 10. sz.

⁸⁾ Csánky tört. földrajza, II, 99.

Varasd. „Possessio Worosd“ Bodorfalvával együtt említetik 1323-ban. Krassó vármegyében feküdt és a két Ermen falúval volt határos.¹⁾

Ma ezen név vidékünkön ismeretlen.

G y a l m á r. 1323-ban „villa Galmar“ határos volt Keresztes és a két Ermen falúval.²⁾

1383. évben említetik mint királyi ember Gergely de Galmar Domokos fia, egy Vaja faluban történt hatalmaskodás ügyében.³⁾

1400-ban Miklós, Simon de Gialmar fia, egyik kiküldött krassóvármegyei ember a Raffnán történt erőszak megvizsgálására.⁴⁾

1427. évben Galmar Simon Krassó vármegye által vizsgálati kiküldetéssel bízatik meg.⁵⁾

Bodorfalva, Varasd és Gyalmár helységek közelebbi helyekvésését nem tudom meghatározni.

S á m a. 1370-ben Soma nevű falú Ér-Somlyó várához tartozott.⁶⁾

1406. évben előfordul de Sama János, László fia.⁷⁾

1410-ben említetik ismét Johannes filius ladislei de Sama, midőn Zsigmond király őt egy Sasdon (Sósdian) történt erőszakoskodás ügyében Fodor Jánossal és Sarudi Jakabbal együtt kir. emberül jelöli ki.⁸⁾

1418-ban Sama ismét Krassó vármegyei köznemes nevében fordul elő.⁹⁾

Már „Varadia története“ című dolgozatomban kerestem Sámát Nagy-Zsám-ban, mely Versecztől északkeletre fekszik.¹⁰⁾

Vajjon azonban az 1428-ban, a vármegye megjelölése nélkül megemlített „Saan“ — Csánky olvasása szerint „Zsán“ — alatt is a mai Zsám értendő-e,¹¹⁾ bajos eldönteni.

¹⁾ Pesty: Krassó, III, 10. sz.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o., II, 174. — Az oklevélben (III, 106. sz.) „Salmar“-nak van írva.

⁴⁾ U. o., III, 151. sz.

⁵⁾ U. o., 220. sz.

⁶⁾ U. o. Krassó, III, 71. sz.

⁷⁾ U. o., 172. sz.

⁸⁾ U. o., 180. sz.

⁹⁾ Csánky, II, 107.

¹⁰⁾ Milleker Bódog: Varadia története, 21.

¹¹⁾ Csánky, II, 109.

Kutrecz. 1358-ban Miklós, Kuthres-i Pál fia, mint királyi ember kiküldetik, hogy a csanádi káptalan emberével Székáspatak (a mai Székas) határait bejárja, és a nevezett jószágba Bessenyő János somlyói várnagyot beigtassa.¹⁾

1362. évben a krassói alispán azt bizonyítja, hogy István, Főteleki Domokos fia, Miklóst, Kutrecz-i Miklós fiát, és annak fiait, Jánost, Istvánt és Lukácsot, Főteleknek használatától eltiltotta.²⁾

Az itt megnevezett Miklós ugyanazon évben de Főtelek néven is említették.³⁾

Ugyanazon évből még egy tudósításunk van, mely szintén a Kutreczi és Főteleki családok viszálykodásaira vonatkozik. A krassói alispán és szolgabírák embere 1362-ben jelentést tesz, hogy Miklós, Kutrecz-i Miklós fia, Főteleki Istvánnak három jobbágját elcsapta.⁴⁾

Ma Temes-Kutas, mely még a közelmúltban a „Kudricz“ nevet viselte.

Főtelek. Kutrecz alatt említettem Fevtelec helység birtokosait. Midőn 1362-ben Főteleki István Kutreczi Miklóst és fiait fevtelec keletre eső harmadrészének haszonélvezetétől eltiltja, a krassói alispán a maga emberét, Bajla Lászlót, fevtelec faluba kiküldötte, hogy ezen eltiltást érvényesítse.⁵⁾

Midőn Ozorai Pipó, temesi főispán, 1408-ban Bay, Krassó vármegyei falút nyerte adományul, Zsigmond király a beigtatásra Thomas de Fythelek nevű egyik szomszédot királyi embernek jelölte ki.⁶⁾

Ezen falú ugylátszik Kutrecz-czel volt határos.⁷⁾

Márkteleke. Csernóczi János, Gergely deák fia, 1362. évben a tituli káptalan előtt elzalogosította 101 márkáért Markteleke és Farkad nevű részbirtokait és Szent-András falúnak felét Krassó vármegyében Omori László mesternek.⁸⁾

1) Pesty: Krassó, III, 29. sz.

2) U. o. Krassó, III, 36. sz.

3) U. o., 37. sz.

4) U. o., 35. sz.

5) U. o., 36. sz.

6) U. o., II-1, 169.

7) U. o.

8) U. o. Krassó, II-2, 23 és II-1, 158.

1390-ben Márkteleket Katalin, Omori László leánya kezén látjuk.¹⁾

Pesty azt véli, hogy Markteleke a Temes vármegyei Márkováczra emlékeztet,²⁾ mit Csánky is hajlandó elfogadni.³⁾

Ér-Somlyó vára. A verseczi vidék gőczpontja és legtekintélyesebb helysége a középkorban, ezen folyóiratnak már más helyén tárgyalatván, a szíves olvasót arra utalom.⁴⁾

Ér-Somlyó. Falú. A XIV. században Ér-Somlyón parochia virágzott. Ez kitetszik a pápai tizedlajstomból. Ennek tanúsága szerint 1334-ben a krassói főesperességhez tartozó Michael de Somlov, plébános, 12 banalist fizetett. Ortway a Somlov alatt Ér-Somlyót tartja értendőnek.⁵⁾

Ha ez áll, a min kételkedni alig lehet, akkor ezen Ér-Somlyó alatt valószínűleg egy Ér-Somlyó vára közvetlen szomszédságában létezett falút kell érteni, melyet okleveleink 1390-ben és 1392-ben külön is említenek, mint az érsomlyói vár tartozékát.⁶⁾

Varadia. 1390. szeptember 12-én Zsigmond király Mitroviczban kelt levelével új adományt ad Perényi Miklós szörényi bánnak Ér-Somlyó váráról és több hozzá tartozott falúról — ezek közt „Varadia“-ról is —, meghagyván a csanádi káptalannak, hogy őt beigtassa.⁷⁾

1392. július 12-én kelt levelével azonban Zsigmond visszaszerzi adományát — s így „Waradya“ falút is —, Perényinek Zemplén vármegyében más jószágokat adván érte cserében.⁸⁾

Csernócz. Cherneuch és Chernech név alatt ugyanakkor említetik. Varadia szomszédságában feküdt. Pesty ugyan a Berzáva közelében keresi,⁹⁾ nem valószínűtlen, hogy a Csernovecz patak, mely Doklen határában ered és közvetlen Varadia mellett szakad a Karasba, Csernócz nevére emlékeztet.¹⁰⁾

¹⁾ Pesty: III, 128. sz.

²⁾ U. o., II—2, 23.

³⁾ Csánky i. h., 104.

⁴⁾ Varadia története, II. rész. Tört. és rég. Értesítő, U. F., V., 141—152.

⁵⁾ Ortway T.: Magyarország egyházi földrajza, I, 488, 489.

⁶⁾ Pesty: Krassó, III, 130. és 137. sz.

⁷⁾ U. o., III, 130. sz.

⁸⁾ U. o., III, 137. sz.

⁹⁾ U. o., II—1, 103.

¹⁰⁾ Milleker B.: Varadia története, 21, 1).

Jabolnok. 1390-ben és 1392-ben mint Er-Somlyó tartozandósága hozatik fel. Pesty szerint valószínűleg a mai Jabuka, Versecztől délkeletre.¹⁾

Köveres. Versecztől délnyugatra félórányira létezett még a mult században egy Keveris nevű falú, melynek szerb lakosait 1799-ben Paulis-ra telepítették át. Ezen helység is mindenesetre a XVI. század előtt létezett, mert következtetve neve magyar hangzásából (Keveris=Köveres=Kövérés) — a magyarok lehettek alapítói és első lakosai.²⁾ Okleveleink mélyen hallgatnak róla.

Végre emlékeztet még a magyar középkorra két dülönév is Versecz határában. Egyik Ludos, eredetileg „Ludas“ a Kis-Rét északi szélén, a másik „Fizes“, eredetileg „Füzes“, egy völgy neve, mely völgy a Kápolnahegy déli lejtőjén lévén, a hasonló nevű patak által öntöztetik. Vajjon elpusztult helységek nevei ezek, mint a helyi szerb hagyomány regéli, adatok hiányában bajosan eldönthető. A vidékünkre vonatkozó oklevelekben nem találunk erre támpontokat. A Füzesvölgyben a szerb hagyomány szerint egy még a középkorban alapított szerb zárda is létezett, mely a török világban elpusztult volna. Tényleg találtak ott alapfalakat és tárgyakat, melyek a XV—XVII. századból származhatnak.³⁾

Vidékünk lakosságának vallási és egyházi viszonyairól a XIV. század előtti időkből semmit sem tudunk. A XIV. századból azonban már annyi az adatunk, hogy azokat egészen tisztán és részletesen előadhatjuk.

Két vallásfelekezet uralkodott itt, a római katolikus és az óhitű, vagyis görög keleti.

A római katolikus vallás vidékünk északi és keleti részeiben konstatálható; az óhitű vallás a déli és nyugati részekben volt túlsúlyban. Az 1332—1337-ből fenmaradt pápai tizedlajstromok a római katolikus egyházi adminisztrációra érdekes világot vetnek. Ezekből tudjuk, hogy akkor Versecztől északra Moraviczán, Perkoszován, Dentán, Germánon és Vattinán paro-

¹⁾ Pesty: Krassó, II—1, 233.

²⁾ Milleker B.: Egy eltűnt verseczvidéki helység. Tört. és rég. Ért., VIII, 53—55.

³⁾ Egy-két darab közülök a verseczi városi muzeumban őrzetik.

chiák léteztek, és hogy olyannal a keletre fekvő Ér-Somlyó is bírt.

Az első két parochia a temesi főesperességnek a „Temes és Berzáva közti alesperesi kerületé“-ben feküdt, mely a Temes és a Berzáva folyók közt terjedt el, délen a Moraviczapatakig lenyúlván.

Moravicza „Mura“ és „Mora“ név alatt említetik. Plébánosa Mihály volt, kiről föl van jegyezve, hogy 1333-ban „solvit medium feronem“, 1334-ben egyszer 4 garast, másszor pedig 14 banalist, s végre 1335-ben 7 banalist fizetett.¹⁾

A többi négy parochia a krassói főesperességhez tartozott. Ez a Berzavától, illetve a Moraviczapataktól a Dunáig húzódott és mai Temes vármegye déli és Krassó-Szörény vármegyének délnyugati részeit foglalta magában. A krassói főesperesség megfelelt az akkori Krassó vármegye területének.

Mind a négy plébánia az 1334. feljegyzésekben fordul elő:

„Item Petrus de Dend solvit 4 grossos et 3 parvos.

Item Nikolaus de Wodad solvit 4 grossos.

Item Michael de Hermen solvit 4 grossos.“²⁾

Az ér-somlyói plébános, Michael de Somlov, 12 banalist fizetett.³⁾

Délre és Délnyugatra az óhitűek voltak túlsúlyban. Itt csak Haram-ban (Palánkon) volt katolikus plébánia. Az itteni óhitűekhez eleintén csak szlávok, névleg szerbek, tartoztak, mivel a románok vidékünkön csak a XIV. század második felében tűnnek fel. Ezekről sokkal kevesebbet tudunk, mint a katolikusokról. Nagy Lajos király hittérítési buzgalmában 1366-ban meghagyja Keve és Krassó vármegyéknek, melyeknek legnagyobb részét épen a Versecztől a Dunáig terjedő vidék képezte, hogy az ezen vármegyékben levő szláv óhitű papokat nejeikkel és gyermekeikkel együtt, valamint egész holmijokkal, azonban minden károsítás nélkül, vitessék Himfy Benedek, Keve és Krassó vármegye főispánjához.⁴⁾

¹⁾ Mon. Vat., I. I, 152, 157, 159.

²⁾ Pápai tizedlajstr. 153.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Fejér, IX. 3. kt., 543. l.

Megemlítenő még, hogy a hagyomány szerint a meszicsi óhitű zárdát 1235-ben Szent Sebők alapította volna.

Verseczen akkor valószínűleg mind a két vallásfelekezet bírt hívekkel. Katholikus parochiát itt ugyan nem találunk megemlítve, de azt tudjuk, hogy 1439-ben az orodi káptalan egyik tagja „Dominicus de Vershecz“ volt,¹⁾ miből azt következtethetjük, hogy Verseczen katolikusok is voltak az óhitű szerbek mellett, kik, mint ezt a helynév szláv eredete (Vrhsác) bizonyítja, a helység alapítói voltak.

Három nemzetiséghez tartozott Versecz vidékének lakossága. Voltak itt szlávok, (szerbek), magyarok és románok. A szlávok, úgylátszik, a legrégebbi nemzetiség köztük; a román pedig legutoljára lép fel.

Fekete Izvor (Fekete izwar; izvor = forrás), mely 1343-ban említetik először és Ér-Somlyó vára tartozéka volt, határozottan szláv eredetű, s magyar jelzőjét csak később kapta. És ha az áll, a mit Csánky gyanít, hogy az 1390-ben 1392-ben előforduló Vizuar (Vizvár) a fentinek megfelelné,²⁾ akkor a később jött magyarok átalakítását a helynéven még szembeűnőbben látjuk. A később települő nép, mely a maga nyelvéből nem eredt helynevet talál, a helynevet saját nyelvjárása szerint átídomítja belső értelmének elejtésével.³⁾

Szláv származású a Csernócz helynév is. Ennek gyöke „crna“, mely valamennyi szláv nyelvben „feketét“ jelent. Az „ócz“ rag gyakran fordul elő oly szláv helyneveknél, melyeket a magyarok nyelvükhöz átídomítani igyekeztek. A XVI. században Vlajkovác neve „Vlajkócz“ (Vlajk-ócz) volt.

Radafalva gyöke „Rada“ Radoszláv személynévre vezethető vissza.

Moravicza nevét némelyek a román nyelvből származtatják; de helytelenül. Vaskő határában, melynek régi neve Moravicza-Eisenstein, fakadt a Moravicza-patak, mely Temes-Moravicza mellett folyik és Vaskőnél sok fekete bogyrón keresztül hatol.

1) Ploty: Krassó, III, 280. sz.

2) Csánky, i. k. 109.

3) Pesty: A helynevek, 54.

Ezen fekete bogyónak román neve: mure; ez magyarázza, Pesty szerint, Moravicza-Vaskő helynevének értelmét is.¹⁾

Sokkal valószínűbb azonban, hogy a Moravicza név a szláv nyelvből való; mert „mura“ a szerb nyelvben annyi mint „agyag“ (Lehm). Azonkívül előfordul a Moravicza helynév szlávok lakta vidéken, hol románok soha sem tartózkodtak. Így van Kamarai-Moravicza és Brod-Moravicza Horvátországban és Ó-Moravicza a Bácskában.

Versecz neve is szláv eredetű. Eredetileg „vrhsác“ volt. A gyöke „vrh“ annyit jelent mint hegy, domb vagy magaslat, s a „sác“ szótag, úgylátszik, szláv helynévképző, mivel más szláv helynevekben is előfordul, u. m. Oresác, a fehértemplomi járásban fekvő falu-nevében.

Legérdekesebb azonban, hogy a lakosok közül többet névleg is megnevezhetünk, és ezek szerbek. 1389-ben találkozunk a következő ermeni jobbágyok neveivel: Juko, Hynach, Glav (vagy Slav) és Neguja.²⁾ 1362-ben fordulnak elő a Kutrecz (a mai Temes-Kutas) mellett létezett Főtelek faluban a következő jobbágyok nevei: druguzlav, Miloch és vezlin.³⁾ 1370-ben pedig Radin vodadi jobbágy említettik.⁴⁾

A tiszta magyar eredetű helynevek közül legrégebbi Ér-Somlyó; 1290-ben említettik először erd sumlio néven. Az Ér-Somlyó név a som közismeretes gyümölcsétől vette eredetét, úgy mint a többi magyarországi Somlyó, Somogy, Somodor, Somos, Somosd, Sompács és Somsály helynév.⁵⁾ Az „Ér“ jelző valószínűleg az alatta elhaladott Csernovecz patakra vonatkozik s megkülönböztetésül használtatott a semlaki dombon állott Mező-Somlyó várától.

Tiszta magyar származású továbbá Keresztes, Főtelek és Váradia. Ez utóbbi helységnek eredeti neve „Várad“ volt, mely ősi névalak azt mutatja, hogy ezen helység egy várral állott vonatkozásban. Ezen vár pedig Ér-Somlyó volt, mely a mai

¹⁾ Pesty: Krassó, II—2, 47.

²⁾ Pesty: Krassó, III, 125. sz.

³⁾ U. o. 35. sz.

⁴⁾ Pesty: Magyarország helynevei, 407.

⁵⁾ Czuczor és Fogarassy: A magyar nyelv szótára, V, 876. hasáb.

Váradia határában feküdt, közvetlenül a helység fölött, s melynek tartozéka Váradia hajdan volt.¹⁾

Dél-Magyarországon a románok a XIV. században jelentek meg.²⁾ Ezek szállták meg Váradot is, mely talán a török berohanások folytán eredeti lakosai által pusztán hagyatott. A XIV. század vége felé elrománosodott nevével találkozunk. „Várad“-ból „Varadia“ lett. A románok ugyanis a helyneveket, midőn a képzővel végződtek, az ia vagy a betűvel szerették kibővíteni, és lett ilyen módon Sasd ill. Sósod helynevből Sosdia, Váradból Varadia.³⁾

Az eddig még megmagyarázhatlan helynevek közé Ermen és Dend tartozik. Az egyiket Pesty Ermen-nek, Csánky pedig Ermény-nek olvassa.⁴⁾ Ez Örmény-re emlékeztet, miből azt lehetne következtetni, hogy alapítói örmények lehettek. Ortway valószínűnek is tartja, hogy Örmény-nek ejtetett a név.⁵⁾ De Pesty azt írja, hogy a mi az Ermen helynevet illeti, Knauz monumentái II. kötetében az Esztergom vármegyei Örmény falu ugyan következetesen Ermen-nek van írva, de semmi adat sincs rá, hogy a verseczvidéki Ermen hajdan Örmény-nek ejtetett volna.⁶⁾

Dend-ből a XIV. században Dente, később Denta lett. Ha Edelspacher szófejtése helyes, akkor Denta, Zenta, Detta (Denta helyett) a dentek-re vihető vissza.⁷⁾ —

Már 1396-ban, a nikápolyi csata után, megkezdették a törökök becsapásaikat a déli vidékre, ennek részeit többször lángba borítván. Marczali Miklós, temesi főispán, egyszer Csáková mellett vert meg egy rablócsapatot. Később, egy 1417. évi oklevél szerint, egy másik csapatot Somlyó város (Nagy-Semlak) — tehát a mi vidékünkön — és azután a Nyárad folyó mellett tett tönkre.⁸⁾ Természetes, hogy Versecz vidéke is

¹⁾ V. ö. Milleker B.: Varadia története.

²⁾ Hunfalvy Pál: Magyarország Ethnographiája. 477—514.

³⁾ Pesty i. h., II—2, 325.

⁴⁾ Csánky i. h., 109.

⁵⁾ Magyarország egyh. földleírása, I, 487.

⁶⁾ Pesty i. h. II—1, 146.

⁷⁾ Ortway i. h., I, 485, 486. Edelspacher: Dentek és magyarok, 14 után.

⁸⁾ Ortway T.: Magyarország egyh. földleir.. I., 477.

sokat szenvedett ezen a XV. században meg-megújuló betörések által.

Végre 1551-ben került a vidék teljesen a török járom alá. Ugyanis még mielőtt a török vész Temesvárt megingatta volna, számos kisebb vár esett Mehemet beglerbég hatalmába; köztük 1551-ben Ilyéd és Somlyó. Az előbbit Palatics János, ki Fráter György lovas vezére volt, vesztette el a törökök ellen.¹⁾ A másik Kis-Somlyó volt.²⁾

„Rémültek magyarok az sok apro várban,
Sokan kiszökének, hagyák pusztaságban,
Csak Temesvár álla az nagy bátorságban,“

énekli Tinódi Sebestyén.³⁾ Valószínűleg akkor esett el Ér-Somlyó és Versecz vára is. —

¹⁾ Pesty: Krassó, II—1, 226. — Bethlen Farkas, I, 498, és Istvánffy, libro 17 után.

²⁾ Régi magyar költők, III, 38.

³⁾ U. o.

A dettai ékszerek.¹⁾

Dettán (Temes m.) 1882-ben régi sírokra akadtak az új temető megkezdésénél a munkások s ezúttal sokféle tárgy került elé, de legtöbbje elkallódott. Csak egy részét mentette meg Timár Imre dettai földbirtokos, ő tőle kapta Ormós Zsigmond, a ki viszont a délmagyarországi muzeumnak ajándékozta. E muzeum választmányának engedélyéből és főt. Patzner István úr szívésségéből közölhetjük itt az egész sorozatot. Ő tőle tudtuk meg a megelőző adatokat, melyeken kívül az egész emléksorozat előfordulásának részleteiről nem lehetett egyéb hírt szerezni.

A tárgyak megítélésében tehát teljesen arra vagyunk utalva, a mit az ékszerek stílusából és más rokon emlékekkel való összevetéséből kisebb-nagyobb valószínűséggel megállapíthatunk.

A közelebbi vizsgálat eredménye, hogy a 28 dbnyi sorozatból azon husz, melynek korát megközelítőleg tisztázhatjuk, legalább is két csoportra osztható, egyike az ú. n. régebbi, másika a későbbi középkorból való; nyolcz darab iránt egyelőre nem vagyunk eléggé tájékozva.

E hármas csoportosítás szerint mutatjuk tehát be a szerény ékszereket.

A. Csoport. Ékszerek a régibb középkorból.

1. Fülönfüggő bronzból, nagyjából félhold idomú, egyik oldala lapos, másika laposan domborodó, felső széle közepén fölemelkedő csúcsos nyújtványnyal; a lemez közepén háromágú mélyedés, részben szabálytalan áttöréssel, mely talán hiányos öntés következménye; a széle s a mélyedés közt, kétfelől a külső körvonalak irányát követő zöld zománczos sáv.

¹⁾ Az „Archaeologiai Értesítő“-ből. Uj folyam. XVI. kötet. 3. sz. (1896. június.) A szerkesztőségnek az átvétel szíves megengedéseért itt is őszinte köszönetet mondunk.

2. Korongos bronzfibula. Fölületén kidomborodik egy lapos gyűrűtag, melyből négy irányban keresztben álló, laposan kidomborodó keretű egy-egy háromszög nyúlik a korong széle felé. A középső körben csakúgy, mint a négy háromszögben és a közbeeső mezőknek a domború sávok közvetlenségében vonuló részein zöld zománcz nyomai maradtak. A korong alján apró fül és kampós lemezke a tű erősítésére szolgáltak.

3. Zománczos korong bronzból, a vésett aljú mezők közeit stilizált növényidom képezi; közös törzsből két felé inda hajlik és végződik gumós idommal, rövidebb hajtást bocsájtván a korong széle felé, és ugyancsak a gumós végek táján a középszárral párhuzamos hajtás éri a szélét; a középszárból háromtagú levélféle emelkedik egyenesen s tőle jobbra-balra félkörben hajló inda vonúl, két rövid hajtása a korong külső szélét éri, a szár tengelyében a hármas levél fölött összeér és arra kétfelől reá hajolván, hármas hajtásából egyet a fölfelé hajló ágakba bocsájt. Ez idomok közt tizenkét elkülönített mélyedésben megközelítőleg jobbra-balra egyenlő elhelyezésben vérvörös, sötétkék, világos kék, tengerzöld és fűzöld zománcz borítja a mezőket.

Az elkülönítő fémes sávok laposak, némelyeknek közepén sekély rések vonulnak, melyekben zöld zománcz nyoma maradt.

A korong alsó széléből karima áll ki, melyen köröskörül fogdász domborodik. Egy helyütt a korong át van lyukasztva és két ellentétes helyen a karimán behajlás látszik, e helyeken a korongot valószínűleg reá erősítették valamely alapra.

4. Fülönfüggő bronzból, alsó töredéke gyöngyöket példázó gumós domborulatokkal.

5. Pityke szürkés fémből; nagyjából szívídomú, felületét laposan kidomborodó stilizált levél-idomok díszítik, melyek a külső szél tagozását követik; alján három szögecs.

6. Csüngős pityké bronzból, zöldes vagy szürkés patinával; egy példány épségben maradt, van azonkívül öt pityke és négy lógós lemezke; ezek nagyjából szívídomuak, rovátkolt karimával, melynek közepén madárfejhez (?) hasonló

idom domborodik ki, hegyes végén apró bütykös toldás, felső végén gyűrűs lyuk; a pityke körded, középső dudorral, szélét fogsoros díszű gyűrűs keret szegélyzi; az aljukon van fölvarrásra két fül.

7. G ö m b ö s c s ü n g ő bronzból, felületét zöld patina borítja, a gömb alsó felét ferdén futó hornyolatok ékítik, felül gyűrűs fül áll ki.

8. G ö m b ö s c s ü n g ő bronzból, felülete patinás, idoma félgömbű, nyulánk fülel.

9. G o m b f é l é n e k talán fele része, bronzból, alul sima gyűrűs karimája volt, kihajló felületét ferdén futó hornyolatok ékítik, a domborulat felül hegyes peczekben végződik.

10. G ö m b s z e l v é n y ű gombféle, szürkés fémből, alját pléh borítja, legcsúcsán körded mélyedés, közepén apró lyukkal, ebben talán gyöngy volt erősítve; a mélyedés szélén épúgy mint a gomb alsó szélén sodrott fonál; a felső körtől az alsó felé egyforma távolságban öt gömböcsös sor vonul, a közbeeső mezőkben mindig sodrott fonalu kettős körben három-három gömböcs.

11. H a l á n t é k g y ű r ű (?) két dbja, a végső S idomú kihajlásnak csak kezdő darabja van meg.

12. K é t b r o n z k o r o n g o c s k a, közepén és szélén rovatkolt gyűrűtag; két-két lyuk szolgált az erősítésére, aljuk sima.

13. G y ű r ű bronzból, közelzáró végekkel, felülete egyik oldalon hosszában futó lapokra tagozott.

B. C s o p o r t. A XIII.—XV. századi időszakba látszanak tartozni a következő ékszerek:

14. M e l l e s a t t. Sárga fémből, áll lapos gyűrűből, melynek szélén sugárszerűen tizenkét ág áll ki; mindegyik hármaskarélylyal végződött, most már csak kilencz teljes; minden ágon bevéselt háromszögű vonaldísz van, két vonalas kör és hasonló kör ékíti a három karélyt; mindegyik karély közepén s a középgyűrűn minden második sugár tövén van egy átjáró lyuk, mely erősítésre szolgált. A gyűrű belső szélén van egy négyszögű kis áttörés s az áttörés előtt a megszakított körszéleket

összekötő peczek, mely a csat tuskéjének csuklólól szolgálhatott. A sárga fém felülete az idők folyamában teljesen megbarnult.

15. Négyágú keresztke sárga fémből, alsó ága csonka, fölül füllel és bal ágán átjáró apró lyukkal. Az ágak csúcsán domború keretes körídomok, benne kidomborodó petty, az ágak széleit keretek szegélyzik és a kereszt középterét keretes kör ékíti, melyből a kereszt négy tengelye irányában egyenes, kidomborodó vonaldísz indul ki.

A négy ágból a felső és alsó valamivel hosszabb mint a két oldalsó.

16. Áttört művű korongoeska sárga fémből, közepett keretelt körrel, melyből sugárszerűen pálczatagok vonulnak a keret felé, minden pálczácska végét gömböcs jelzi és a keret külső széle csipkézett, a korong alja sima. Nyilván fölvarrásra szolgáló ékítmény volt.

17. Áttört művű csillagoeska sárga fémből, közepén keretes körfoglalvány, talán zománcz vagy gyöngy befogadására, kilencz ágából megvan nyolcz, minden ág tövén lyuk, az ág csúcsán hármás gömböcsdísz.

18. Áttört művű virágoeska sárga fémből, közepett körfoglalványú keret, csipkézett szirmain nyolcz lyuk.

19. Kapocsrész (nőstény) sárga fémből, tojásdad lemeze kötél díszű kerettel, két lyukkal s egy kidomborodó gömböcsdíszszel; karikája, melyben a másik kapocs kampója járt, lapos és sima.

20. Kapocsrész (nőstény) sárga fémből, áttört mű kidomborodó levélidomokból, hat lyukkal, a gyűrű oldala, melybe a megfelelő hímkapocs szöge belényult, hornyolatokkal díszes; a lemez alján fül nyoma.

C. Csoport. Határozatlan, valószínűleg különböző korszakokból származó ékszerek.

21. Keresztke, ólmos színű fémből készült, egyenszárú, a kereszt közepén harántosan futó átlók kötik össze mint kidomborodó vonalak a kereszt négy sarkát s az átlók találkozásán kidomborodó petty, minden ágon négyszögű domború keret,

1.

3.

10.

9.

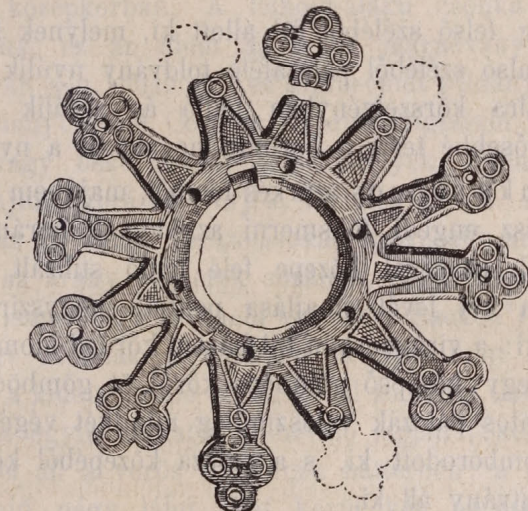
5.

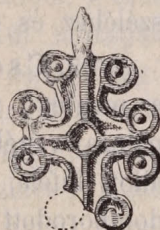
17.

4.

14.

15.

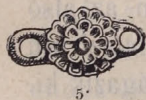
11.

13.

26.

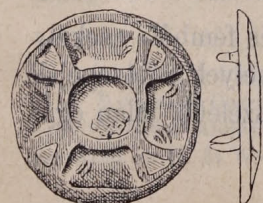
5.

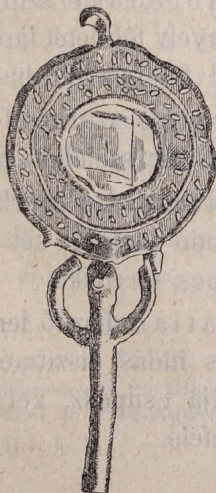
3.

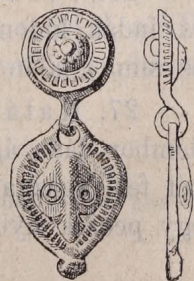
27.

2.

22.

6.

A dettai ékszerek.

közepén kidomborodó pontdíz; alja sima; egyik sarkán lyuk, mely talán megerősítésére szolgált.

22. Tükör. Ólomszerű anyagból készült korongból áll, melynek közepe körídomra áttört, a körben üveglemez s a nyílást alul féMLEMEZ borítja, mely az üveg alatt a fény visszavetését lehetővé tette. Most az alsó lemez felülete, valamint maga az üvegtábla belső lapja is, oxydatio által elváltozott.

Az üvegtáblát körítő lapos keret külső s belső szélén, valamint közepén vonalas keret domborodik és ferdén álló domború vonalkák élénkítik a közbeeső tért.

A korong felső széléből fül állott ki, melynek fele letört, s a korong alsó széléből pálczaféle toldvány nyúlik ki, melyből jobbra-balra körszelvényben hajló ág nyúlik a korong széléhez és erősebbé teszi a korong megállását a nyélen.

23. Csönka kapocs szürkés fémből, majdnem fele letört, a meglévő rész engedő fölsímnél az idomát, harántosan álló pálcza végéből, szárával közepe felé hajló stilizált dús levél állott kifelé, a két levél elhajlása pontján négyszirmú virág domborodott ki: a virágocskán túl három körded idom, melynek mindegyikén egy középső gömböcs körül öt gömböcs csoportosul. A harántos pálczák valószínűleg mindkét végén egy-egy virágocskára domborodott ki, s a pálcza közepéből két egymás felé hajló nyujtvány áll ki.

24. Kapocs töredéke szürkés fémből, melyen az alsó visszahajló kampós nyelv fölületét laposan kidomborodó hatszirmú virág ékíti; melyből fölül és alul három-három szírom ágazik ki.

25. Apró dísztag szürkés fémből, közepett egymásfölött kidomborodó rozetta, két széléből kiálló gyűrűvel.

26. Csönka lemezke szürkés fémből, felületén levelek és indák kidomborodó idomai, két helyen lyukkal; alja lapos és sima; talán kapocs töredéke.

27. Határozatlan díszítő lemez szürkés fémből, csekély domborodású ágas s indás díszítményekkel, melyek a közepéből két felé ágaznak, alja csupasz, két keskeny széléből talán egy-egy peczek nyúlt lefelé.

28. Gyűrűtag csonka töredéke szürkés fémből; oldalán kettésével és hármásával rakott gömböcsök.

29. Határozatlan tárgy szürkés fémből, félkörídomulag kihajló részén három sorban domborodó levéldísz.

A röviden leírt három csoportból ezúttal csak az elsőre terjed különösebben figyelmünk, a másik két csoport később fog alkalmat adni behatóbb tárgyalásra.

A sorozat élére helyeztünk három zománczos ékszert, mely érdekes módon egészíti ki ismereteinket a zománcz-technikáról a régibb középkorban. A félhold-alakú csonka függő idomát jól ismerjük, ez az idom az ó-kor maradványa. Két arany példányt bír a n. muzeum¹⁾ és a muzeumi példányokhoz hasonló arany példányt közöl Cesnola Cyprus szigetéről Daliból,²⁾ ezek bizanci vagy öskeresztény készítmények, ilyenekül mutatják őket a rajtuk ábrázolt fürjek, illetőleg pávák. A dettai függő nélküli az ily állati ábrázolásokat, szorosabb analogiát nem is keresünk az arany ékszerek sorában, de a bronz függők közt. Ilyeneket ismerünk a kettlachi sírokból; Sacken³⁾ színes rajzban közli, mert azoknak a felületén is úgy mint a dettai függő előlapján, a kidomborodó ábrák körül zománcz borítja a mélyebb tereket. Az egyik kettlachi fülbevaló lapján (Sacken IV. t. 80.) kettős levél áll a vörös zománczú háttérben; a másikon hátraforduló fejű négy lábú állat körül kék és más határozatlan színű zománcz borítja a mélyedéseket (u. o. IV. t. 81.). Ez utóbbi idoma miatt közelebb áll a dettai formához, mert mindkettőn a felső hajlás közepéből hegyes csúcs áll ki, a kettlachin a körben hajló ág is megvan, melyen az ékszer lógott. Így kell a dettai függőt is kiegészítve gondolni.

Sacken és Tischler, a kik a kettlachi zománczokról értekeztek, azon a nézeten voltak, hogy a kettlachi sírmező a VII. századokból származhatik és ebben megegyezik velök Kondakow

¹⁾ A régibb középkor eml. Magyarhonban XXXV. 3. és 4. sz.

²⁾ Cesnola, Cyprus I. tábla, Goldornaments from Dali.

³⁾ Ueber Ansiedlungen und Funde in Niederösterreich. Sitzgb. d. ph. hist. Cl. der Akad. d. W. in Wien LXXIV. 574. s. k. ll.

is,¹⁾ a ki a bizanczi zománczról közzétett díszmunkájában ez ékszerformának történetét kezdetétől a mai napig előadja.

Ugyanazon kettlachi sírmezőn korongos fibulák és egyéb czélu zománczos díszkorongok fordultak elő. Dettáról is ösmerkedtünk (2. sz.) egy zománczos fibulával és egy zománczos díszkoronggal. A fibulát díszítő sávok és szögletes motívumok a legegyszerűbbek és primitív voltakban a római császárságban a barbároknál kedvelt zománczos fibulák legszerényebb idomai-
val is alig mérkőznek, a zöldes zománcz is, mely fölületét élénkíté, a technika alautas fokát jelzi.

Jóval nagyobb igénynyel készült a 3. sz. korong. Két többágú lombos indadísz világosan mutatja, hogy készítője bizanczi(?) levélmustrát iparkodott utánozni s az ötféle zománcz is, melylyel a mélyebb köröket tarkította, a technika magasabb fokáról tesz tanúságot. A technikai mozzanat a jelen esetben annál fontosabb, mert a mélyített aljú zománczot a régibb középkor gyéren és rendszerint kevés színben alkalmazza. A bizanczi művészet még a XI. században is, az akkor virágzó korát élő rekeszes zománcz mellett csak mellékesen alkalmazza és a nyugati román ötvösségben is csak a XII. századtól kezdve érvényesül szélesebb körben. Ez az (egykor) díszes korong tehát a champleve zománcz gyakorlatának történetében annál fontosabb szerepre van hivatva, mert egy homályos átmeneti kornak a műgyakorlatára újabb fényes világosságot vet.

A gyöngyöket példázó gumókkal díszített fülbevaló töredéket (4.), a pityke (5.), a csüngős pitykék (6.) s a gömbös csüngők (7. és 8.), valamint a gömbszelvényű gomb (10.), valamint a halánték-karika és egyéb apró ékszerek (11—13.) analógiáit ismerjük a hazai leletekből, melyek a honfoglalási kort jellemzik,²⁾ koruk iránt általában alig lehet kétségünk és csak az képezheti vita tárgyát, hogy egyik-másik idomnak hol keressük az eredetét és némelykor kétséges, hogy a hazát akkoriban bíró mely népek használták. Vannak köztük olyanok,

¹⁾ Geschichte und Denkmäler des byz. Emails 1892. 341. s. k. II.

²⁾ Vsd. ö. A honfoglalási kor hazai emlékei. (Különlenyomat az Akadémia millenniumi kiadványából.)

p. o. az ú. n. halántékgyűrű és a gyöngyidomú fülbevaló (4.), melyek már a magyarok bejövetelét megelőző korban divatoztak hazánkban, a miért is méltán nevezhették szláv ékszereknek.

Ellenben p. o. a szürkés fémű szívidomú pityke (5.) eredete más körre vall, és ez ékszerek divatja csak a honfoglalók lovas sírjaitól kezdve nyomozható.

Kárász Leó.

TERVEZET

a Temesvár szab. kir. város területén levő történelmi nevezetességű helyek, épületek stb. emlékezetes megjelölésére vonatkozólag.

(A „Délmagyarországi történelmi és régészeti Muzeum-Társulat“ megbízásából. Felolvasatott ugyanazon társulat választmányi ülésén 1896. május 16-án.)

Tisztelt Választmány!

A Temesvár szab. kir. város területén lefolyt történelmi jelentőségű események színhelye részben a régi, részben az új Temesvár volt, miért is jelen tervezetemnek mindkettőre ki kell terjeszkednie. Javaslatomat tehát a következőkben bátorodom előterjeszteni:

I. A régi Temesvár.

Ebben mindenekelőtt megjelölendők: 1) A régi (ősi) vár. 2) A kastélyerőd. 3) A Kis-Palánk. 4) A Nagy-Palánk. Névleg ezek fekvési helye s azonkívül mindegyikben az emlékezetes pontok. A régi Temesvár e négy alkotórésze mindegyikében alkalmas helyen egy-egy kő-obeliszket helyezünk el, megfelelő magyar emlékirattal, a területükön lévő emlékezetes pontokon pedig szintén emlékirattal ellátott ércztáblákat.

1. A régi (ősi) vár.

A régi várban felállítandó obeliszk legalkalmasabb helyétl kínálkozik a belvárosi Szt.-György-tér. — Az obeliszk egyik oldalára a régi Temesvár leghitelesebb geographikus alaprajza vésetnék rövid magyarázattal. Többi lapjaira pedig chronologiai rendben azok az események, melyek különösen a régi (ősi) várban történtek. Nevezetesen a következő felírat:

„Temesvár régi vára már Róbert Károly idejében állott, ki azt „1316-ban megerősítetté s benne több évig tartózkodott. Itt temetteté el „nejét, Mária királynét. Innen hívatott egybe 1318. Rákosra az országgyűlés. 1385. Erzsébetet, Nagy Lajos király özvegyét, 1397. Zsigmond „királyt látták falai. 1441-től a Hunyadyak kedvelt tartózkodási helye. „1463. először, 1476. másodszer támadt reá a török Ali bég, de előbb „Pongrácz, majd meg Nifor, Chepely, Nagy Béla és Ambrus visszaverték. „1492. újra megerősítetté Ulászló, s innen vívta győzelmeit Kinizsy. 1514.

„Dózsa ellen védelmezték Báthory István és Szapolyai János. 1551.
„Mohammed Sokoli 80.000 emberrel ostromolta hiába; Losonczy István
„védelmezé. 1552. Achmet beglerbég támadta 160.000 törökkel, Losonczy
„őrizte 2210 magyar és spanyol vitézzel. 1552. július 30. Losonczy halála
„után török kézre került. Első török parancsnoka Kassim basa lett.
„1596. Báthory Zsigmond, 1597. kancellárja, Jósika István, akarták
„visszavenni, siker nélkül. 1602- és 1607-ben Bethlen Gábornak nyújtott
„menedéket. 1689. a császáriak keríték be s tartották 3 évig zárva,
„eredménytelenül. 1696. Frigyes Ágost vette ostrom alá. 1697. II. Mustafa
„szultán látogatta meg. 1716 október 13. Savoyai Jenő herceg, a török
„járom 164. évében, 48 napi heves ostrom után dicsőségesen visszafoglalá.“

Ugyanezen obeliszkre vésetnének a temesvári török kormányzók,
magyar parancsnokok, és a temesi grófoknak nevei, a mennyire hitelesen
megállapíthatók.

A régi vár emlékezetes pontjai, melyek feliratos táblákkal megjelölendők :

a) Az „Erdélyi kaszárnya.“

A felírás szövege: „E kaszárnyát III. Károly építteté 1719—1729.
„a régi vár délkeleti bástyái felett. Az épület szegletes alaprajza a hajdani
„török vár ez oldali falainak alaprajzát tünteti elénk. — 1723 ápril 25-én,
„a régi vár falai lehordatván, Mercy Claudius Ferencz gróf tartomány-
„főnök e tájon tette le a jelenlegi várfalak alapkövét.“

b) A „seminariumi templom.“

Felírás: „Itt állott Temesvárnak Szt.-Györgyről címzett ősi róm.
„kath. plebániatemploma. A török hódoltság korszakában a törökök fő
„moscheája váltotta fel. A visszafoglalás után III. Károly 1717. a polgárság
„kérésére a Jézus-társaságnak engedte át a mellette lévő telekkel, melyen
„négy török épület állott. E telken épült 1730. a jezsuiták missio-háza,
„kik a lelkipásztorkodás mellett e város köznevelésének megújítói s a
„gymnasium megalapítói voltak. Templomuk, melynek kriptájába a város
„kitünőbb egyénei is temetkeztek, „Ad S. Mariam Serenam“ nevet viselt
„s a dóm fölépítése előtt püspöki székesegyháznak használtott. A jezsuita-
„atyák 1754. e mostani templom építésébe fogtak, de költséghiány miatt
„1769. félbehagyták.“

c) A kegyesrendiek temploma.

Felírás: „E templomot Bosznia-tartománybeli Ferenczesek építék
„1736-ban, a kegyesrendiek birtokába jutott 1788-ban.“

d) A belvárosi plebániatemplom és plebános-lak.

Felírás: „E templom és plebános-lak helyén 1755-ig, midőn a
„bolgár-tartománybeli szerzetesek e templomot fölépíték, egy malom állott
„a régi vár, a kastélyerőd és a Kis-Palánk között. — Egyúttal a Bega

„régí medre, mely a színház felől jöven a régí vár falait szabálytalan „folyással öntözte, erre haladt.“

e) A belvárosi Eröd-utczába egy tábla illesztendő ezen felírással:

„Ez az út vezetett egy hidon s az ú. n. ‚Belgrádi kapun‘ át a „kastélyerödbe.“

f) A régí várkapuk:

Az erdélyi kapu helyére felíratos tábla: „Itt volt a régí vár „Lugosi kapuja,‘ később ‚Erdélyi kapu.‘ Lebontatott 1891-ben.“

A bécsi kapu helyére: „Itt volt régen a ‚Mortorosi,‘ „később ‚Aradi,‘ majd ‚Bécsi kapu.‘ Lebontatott 1891-ben.“

A belvárosi Jenő-herczeg-utczai 2. számú házra: „Itt állott a „régí vár ‚Forforosi,‘ később ‚Jenő-herczegkapuja,‘ mert „a savoyai hős erre tartá bevonulását. Lebontatott 1817-ben.“

A jözsefvárosi kapu helyére: „Itt állott a régí ‚Péter- „váradí,‘ később ‚Jözsefvárosi‘ kapu. Lebontatott 1891-ben.“

2. A kastély-eröd,

a jelenlegi cs. és kir. fegyvertár és tüzérkaszárnya helyén.

Táblán, esetleg obeliszken a következő felírás:

„Itt állott a régí kastély-eröd. Építetté I. Károly király 1316 körül. „Benne a Hunyady-kastélyt 1441—46 között Hunyady János, temesi gróf, „s 1447-ben innen küldé Csupor Pétert Moldova ellen. 1449—51. innen „támadta Szerbiát. 1456. V. László itt látogatta meg a Hunyady-családot „s november 23-án, a kastély keleti szárnyarsarkán volt kápolnában esküdött „meg az evangéliumra, hogy Cillei halálát a Hunyadyakon meg nem „bosszulja. 1458 novemberben Corvin Mátyás, már mint Magyarország „királya vonult be a családi házba s innen hirdette ki még ugyanazon „hóban a szegedi országgyűlést. Losonczy 1552. a török által szorongatva, „e várkastélyban vonta meg magát, s átadási határozata után itt fogadta „Achmet esküzenetét és fermánját. Tinódi szerént innen szökteté ki „török mezben Földváry István deákját feleségéhez, Pekry Annához, s „uradalmainak tisztartóihoz segítséggyűjtés végett. 1552, 1716 és végre „1849-ben a kastély falai annyira összetörettek, hogy az osztrák kormány „kevésell utóbb végleg leromboltatta, s helyén fegyvermühelyeket és kaszár- „nyákat építettett.“

3. A Kis-Palánk.

Ott, a hol most a várból a Jözsefvárosba vezető úttól balra a Bega mentén a katonai lovagló-tér sorompói vannak elhelyezve, egy kisebb obeliszk állítandó a következő felírással:

„Innen terjedt északnak, a várfalak felé a régí Temesvár legkisebb „külvárosa, a Kis-Palánk. A városrész közepén a török időkben egy mecses

„magaslott, mely a visszafoglalás után kath. templommá alakíttatván, a „Ferenczes barátok birtokába jutott, kik még 1723-ban is e templomban „fogadták a várból jövő processiót. A Hunyady-kastély és a Kis-Palánk „között három sáncz-váracz volt, melyek a városrészszel együtt az új „védőművek épülése alkalmával (1719—1729) pusztultak el.“

4. A Nagy-Palánk.

Az 1891-iki kiállítás helyén, körülbelül a hol az iparesarnok állott, obeliszk emelendő; felírása:

„Innen terjedt a régi vár körül, majdnem a volt bécsi kapuig, a mai „aradi országútig a Nagy-Palánk külváros. Egykorú volt a régi várral. „A városrészt téglafallal bélelt mély sánczok környezék; benne négy tem- „plom volt, egy pedig a városon kívül Mehála felé. Savoyai Jenő herczeg „1716 augusztus 29-én elfoglalta e külső moscheát, október 1-én négy „órai véres harc és erős bombázás után a Nagy-Palánkot. Ugyanekkor „2000 lakház lőn a lángok martaléka. 1738-ban a pestis e városrészben „dühöngött leginkább; a holttesteket, nagy tömegük miatt máglyán kellett „elégetni. A Nagy-Palánk a pestis idejében még egyszer leégett, s ekkor „lakosai elszéledvén, az ősi lakóhelyet pusztán hagyták.“

A várból a Gyárvárosba vezető úton, a vasuti átjárónál már meglévő obeliszkre a következő felíráttal ellátott tábla teendő:

„A nagy-palánki Ferenczes barátok hajdani kolostorának és a Szt.- „Katalin-templomnak helye, mely a Nagy-Palánkban dühöngő második „tűzvész után fenmaradt, körülötte lévő néhány házzal később „Katalin- „városkának neveztetett. 1757-ben lebontatott a Katalin-templom és a „szomszédos épületek. A szerzetesek már egy évvel előbb belvárosi „zárdájukat, a mostani plebánia-házat foglalták el. Az ősi templom helyén „áll ezen obeliszk, mely 1763-ban emeltetett.“

*

A régi Temesvárnak ezeken kívül még megjelölendő helyei:

a) A Balázs-torony. Körülbelül a nemrég lebontott Erdélyi kapu belső csarnok-nyílása helyén állott, ide illesztendő egy emléktábla (esetleg kis obeliszk) a következő felírással:

„Itt állott a város és a kastély-erőd összeköttetésének biztosítására „épített torony, melyet 1552 július 25-én romba döntött Achmet tüzelése. „Itt ejté el Kubádot a pattantyús Balázs, a torony hősi védelmezője, „kiről méltán nevezhető „Balázs-tornyának.“ A torony bevétele 3000 török „életébe került.“

b) A B a s a - k ú t. A kis-beckerekí úton levő úgy nevezett Praesidens- kert belső vagy külső épületére illesztendő egy tábla, esetleg a kert feltűnő helyére egy kisebb obeliszk ezen felírással:

„Basa-kút. A temesvári török helytartók nyaralójának helye. A „savoyai herezeg seregeinek első zsákmánya. 1778-tól a temesvári kir. „kormányzók elnökeinek nyaralója, azért „Praesidens-kert.“

c) A Dózsa-hely. A várból a Józsefvárosba vezető főút mellett, a mai Löwinger-féle faraktár közelében most is fentartott Mária-szobor, illetőleg kiseded kápolna falára egy tábla teendő. Felírása:

„A néphit szerint itt végezték ki 1514-ben Dózsa Györgyöt, a „pórlázadás vezérét. A mennyei királyné kegyképével, emberemlékezetet „meghaladó idők óta, állandó imádság helye, hogy Isten óvja hasonló „véstől a hazát és nemzetet.“

d) Losonczy kimulásának helye. Egy obelisztk állítandó a mai vásártéren, a gyárvárosi „Pacsirta-mező (Lerchenfeld) egyenes vonalában a vár felé, a keleti védőművek sánczárkaitól mintegy 100 lépésnyire. Felírás:

„Itt halt hősi halált, a régi „Praykói-kapu“ előtt, „Losonczy István és bajnoktársai, 1552. július 30-án.“

II. Az új Temesvár.

Megjelölendő helyek, épületek stb.

1. Mindenekelőtt a Mercy-utczába, illetőleg avármegye házára helyeztessék egy feliratos tábla Mercey Cl. Florimund gróf emlékezetére.

Felírás: „Mercey Claudius Florimund gróf emlékének, ki 1716—1733., „a Temesi Bánság kormányzójaként, áldásos működésével e város és vidék „újjáteremtője lön.“

2) A volt „Bécsi kapu“ helyén emléktáblán visszaállítandó a régi latin chronosticon felirat, melyet közöl Preyer (Monographie der königl. Freistadt. Temesvár), s az, hogy e tábla 1732-ben állíttatott.

3) Az 1734-ben felépült Jenő-bástyán, a volt „Bécsi“ és „Péteváradí“ kapuk közt, szintén volt egy emléktábla, mely ugyancsak visszaállítandó alkalmas helyen, keletkezése idejével és feliratával. (L. Preyer.)

4) A fogadalmi Szt.-Rozália-kápolnán megjelölendő, hogy a Temesvár-városi hatóság által újraépíttetett 1740-ben s a latin feliratok magyar nyelven is kiteendő.

5) A városi tanácsház falára egy emléktábla illesztendő ezen felírással:

„E helyen török fürdő-épület állott. Ez épület 1718-ban az első „temesvári magistratusé lett, mely 1731—34. építé helyén a városházát. „1782-ben itt installáltatott Temesvár ünnepélyesen szabad királyi várossá. „A városháza kapuja mellett kívül befalazott, még a török fürdőből való „kölap moslim feliratának értelme: „A felállítás éve a győtrelem ideje „Ibrahim Khán alatt (1053. Hedsra).“

6) A vármegyeházára felírás: „Épült 1754-ben. Azelőtt a „temésvári kir. kormánysház épülete. 1767-ben II. József császár, 1872-ben „I. Ferenc József, apostoli király, időzött falai közt.“

7) Az irgalmasság kórháza. Felírás: „Eredetileg Nep. „szt.-János-kórház. Alapított 1735-ben, befejeztetett 1744-ben.“

8) Templomok:

a) Székesegyház. Tábla, felírás: „Alapköve letétele 1736-ban, „befejeztetett 1757-ben.“

A szentély boltozatán szintén volt felirat, melynek visszaállítására felkérendő a ft. káptalan.

b) A szerb püspöki templom: „Épült 1748-ban, helyreállít- „tatott 1791-ben.“

c) Józsefvárosi plebánia-templom; „Épült 1774-ben.“

d) Gyárvárosi plebánia-templom: „Épült 1765-ben.“

e) Gyárvárosi gör. kath. plebánia-templom: „Épült „1774-ben.“

f) Egyesült evangélikus templom: „Alapköve letétele „1831-ben.“

9) Emlékszobrok:

a) Mária-szobor az „Erdélyi kapu“ előtt a várban. Tábla, felírás:

„Az 1738/9-iki pestis megszűntének emlékére a Nep. szt. Jánosról „nev. testvérület emeltette 1753—56. Eredetileg a mostani Jenő-herceg- „téren állott. Ide helyeztetett 1852-ben.“

b) A Losonczy-téren levő Szt.-Háromság-szobor. Tábla, felírás:

„Jámbor fogadásból emelte de Jean de Hansen, a tartományi „administratio tanácsosa. Alapköve ünnepélyesen letétele 1740. november „21-én.“

10) Külvárosok:

a) A Majorokban alkalmas helyen emléktábla. Felírás: „E „városrész 1727-ben már fennállott. Hivatalosan külön városrésznek elis- „mertetett 1744-ben. Korábbi neve „Majorok.“ 1896-tól Erzsébet királyné „nevével „Erzsébetváros.“

b) A Gyárváros alkalmas helyén, táblán: „E városrész épülni „kezdett 1727 táján a Mercy gróf, tartományi kormányzó által alapított „selyem- és egyéb gyárakkal. Azért „Gyárváros.“ Külön városrésznek „hivatalosan elismertetett 1744-ben.“

c) A Józsefvárosban alkalmas helyen: „E városrész „Új német „Majorok“ névvel alapított 1744-ben. — 1773-tól II. József császár „második látogatása emlékére „Józsefváros.“

11) Volt Temesvár városának egy vízvezetéki gépe is a Gyárvárosban, melyet Mercy gróf építtetett 1732-ben; külön épületbe helyeztetett 1774-ben, s volt rajta egy márványtábla is felírással. (L. Preyer, i. m. 65. 89. ll.)

12) Megvalósítandóknak ajánlom továbbá Szentkláray Jenő dr., csanádi kanonok, akkoron e társulat titkáranak, a kinek egyik tanulmánya szolgált e tervezet alapjául, már 1872-ben e társulat elé terjesztett következő indítványait:

a) A városháza tanácstermében helyeztessenek el a polgárnagyok s a városi országgyűlési képviselők névtáblái;

b) a vármegyeház tanácstermében a temesi grófok, fő- és alispánok, a civil-praesidensek és országgyűlési követek külön-külön márványtáblái, kormányzásuk illetőleg küldetésük idejének kitételével;

c) a kormányzó-tábornoki épületben a temes-bánsági és szerb-vajdasági extrem-állapotok főnökeinek, a temesvári katonai helytartók- és tartománykormányzóknak névlajstroma;

d) a püspöki palotában alkalmas helyen Csanádegyházmegye eddigi püspökeinek névsora;

e) az egyes tanintézetekben pedig keletkezésük és fejlődésük történetét feltüntető táblák, a hol nincsenek.

Nézetem szerint e megjelöléseket maguk az illető hatóságok is hajlandók lesznek eszközölni, ha ez iránt megkerestetnek.

13) Végül a Bega-csatorna Hunyady-hídjára is illesztendő egy tábla a következő felírással: „A Bega azelőtt három szabálytalan mederben folyt: kettő a Nagy-Palánk városrészen keresztül a mai „gyárvárosi út irányában, egy a mai Belváros plebánia-utcáján keresztül. „Szabályozni kezdték 1728-ban, beleszorítván a folyót a Facsettól Nagy-„Becskekeregig terjedő új csatorna-mederbe. Ezen munkálat befejezetett „1760-ban.“

*

Tisztelt Választmány! Szerény vélekedésem szerint ezen helyek, illetőleg épületeknek stb. az említett módokon való megjelölésével tüntetnők fel lehetőleg teljesen a régi Temesvár képét és azt is, miképen fejlődött abból a mai Temesvár.

Temesvár város tek. tanácsa 1895. június 7-én 10.065. sz. alatt hozzánk intézett átiratában kifejezte hajlandóságát arra, hogy ezredéves nemzeti létünk ünnepének egyik emlékeül e munkálatot végrehajtatja, s a szükséges költségekre már akkor 100 frtot meg is szavazott.

Mint hogy azonban a jelen tervezetben ajánlott körülbelül 6 kisebb-nagyobb kő-obeliszknak és 31 ércztáblának elkészíttetése és felállítása előreláthatólag is nagyobb összeget fog igényelni, indítványozni bátorkodom:

Kérje meg a társulati választmány a tekintetes városi tanácsot, hogy e vele közlendő tervezet alapján a fölmerülendő összes költségek fedezését elvállalván, bizza meg a muzeum-társulatot e költségek előzetes megállapításával, s ez előirányzat szerint eszközöltessék azután alkalmas módon a terv megvalósítása.

Temesvár, 1896. május 16-án.

Patzner István,
főtítkár.

A néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából megvásárolt arany-érmek jegyzéke.

(Vége.)

III. Erdélyi arany-érmek.

157. Zápolya János Zsigmond. Avers: ezímer. Körirat: Io. secu. D. G. Ele. Rex Ün. 1567. Revers: Mária Krisztussal. Körirat: Patrona Hungariae. Lent: Két kalapács keresztben. Ruppban nincs. Széchényi-katalogus 2-ik rész, 1-ső tábla 5. sz. r. r.

158. Báthori István. Avers: Fejedelem állva. Körirat: Mon. Transil. S. B. D. S. A mezőny két oldalán 15—75. Revers: Mária Krisztussal, ülve. Körirat: Patrona Hungariae. Lent: Két kalapács keresztben.

159. Báthori Zsigmond. 1581. évszámmal, melyhez hasonló, de 1593. évszámmal Erdynél IV. tábla, 4. sz.

160. Báthori Zsigmond. 1593. évszámmal.

161. Boeskay István. Avers körirattal. Mezőnyök C. V. Reverskörirat: Siculorum Comes 1606. Gyűrűt képező gyík által környezett, hátulsó lábaira ereszkedő oroszlán. Lent: Falga kapuval.

162. Báthori Gábor. Avers: Mezőnyben N. B. Revers köriratában 1610. évszám.

163. Bethlen Gábor. Avers: Fejedelem nagy fejvel. Körirat: D. G. P. T. G. A. BET. Revers: Kört képező gyík, közepén nyakán nyilazott két hattyú. Körirat: PA. RE. HÜN. DO. E. T. SILO CO.

164. Bethlen Gábor. Avers körirattal: GAB. D. G. SA. RO. IM ET TRAN PRIN. Revers: Mária fénysugarakban Krisztussal. PAR HUN. DO. SI. CO. OP. RATDUX 1629.

165. Első Rákóczy György. Reversen kardot tartó sas alatt Aquilla felirattal, s a köriratban 1633. évszámmal. Ritka.

166. II. Rákóczy György. Avers körirattal. Revers körirat folytatása és 1657. évszám. Mezőnyben: Mária, oldalain N. B. betűk.

167. II. Rákóczy György, mint a 162. számú, a revers köriratában 1657. évszám. Szép.

168. Apafi Mihály 10 # ritka. Avers: A fejedelem félalakja. Körirat: Mich. Apafi. D. G. P. T. Revers: Czimere körül körirat PAR. REG. HUN. DE SIC. CO. 1675.

169. Apafi. Avers és körirat: D. G. P. TRAN. MICH. APAFI. Revers: Koronás czímer. Körirat: PAR. REG. HUNGA. DO et SICV. CO. 1687.

170. Rákóczy Ferencz. Avers: Magyar czímer koronázva. Körirat: MON. NOV. AUR. R. HUNG. Revers: Holdszarló s felhő felett Mária Krisztussal. Körirat: Patrona Hung. 1704. Mezőnyben: K. B.

171. Rákóczy Ferencz, mint az előbbeni 170. számú, de más veretű az avers mezőny szerint N. B. betűk s a revers köriratban 1705. évszám.

172. Károly, erdélyi hódolati arany. Avers: Felhők által környezett földgolyó. Körirat: Constanter continet orbem. Revers: Erdély koronás czimere alól $\frac{1}{4}$ (#).

173. Maria Therezia. Avers körirat. Revers: Kétféjű sas, közepén Erdély czimere koronázva. Körirat után 1771. évszám. A mezőnyben: N. C. alól 2 (#).

174. Maria Therezia $\frac{1}{2}$ # mint az előbbi, 1759. évszámmal, lyukas.

175. Maria Therezia, mint 173. szám alatt, csakhogy egy arany és 1760. évszám.

176. Maria Therezia, 1749. évszám $\frac{1}{4}$ #.

177. Maria Therezia, hasonló $\frac{1}{4}$ arany, 1780. évszámmal.

178. Maria Therezia $\frac{1}{16}$ arany. Szebenben veretett 1778. évben. Revers oldalon $\frac{1}{16}$ 1778 és H. S. Herman Stadt.

IV. Vegyes arany-érmek.

179. Frigyes német király. Avers: Golyó felett kereszt. Körirat: Fridericus Ro. Nor. Rx. Revers: Szt. Péter Apostol a kulcsesal. Körirat: Moneta Nova R... Burg 1314—1330. év.

180. Joannes Ja. Ar. Ep. Salz. Avers: Érseki pálezat tartó érsek, öltönyén négy mezőnyre osztott czímer. Körirat: JOA. JA. D. G. AR. EPS. SALZ. APO. S. L. 1571. A mezőnyben: S. R. Revers: Kétféjű sas, fejek közt kereszt, e felett korona. Körirat: MAXIMILIA IMPE. AU. GUS. PE. DEC. Lyukas. 2 #.

181. Báthori István lengyel király. Avers körirat: Stephanus D. G. Rex Pol. D. Prus. Revers, czímer körül körirat: Mone. No. Aur. Civi. Gedanensis 86. évszámmal vagyis 1586. év.

182. Belga Confederatio aranya 1597. évszám.

183. Hamburg város aranya. Avers: Mária Krisztussal

Mandorlátában, alul a város címere. Körirat: Moneta NO. Hamburg. Revers: Mária Krisztussal Mandorlátában. Körirat: Ave Plena Gratia 1663.

184. XVI. Lajos francia király. Avers körirat, alul lilium. A király nyaktörzse alján alig kivehetőleg, Duviv, a metsző neve. Revers: Kettős címér koronával. Körirat: Chrs. Regn. Vinc. Imper † 1787 2 $\frac{1}{4}$ #.

185. II. Rudolf. Avers: Álló király. Körirat: Rudol. II. D. G. RI. Sa. C. B. REX. Revers: Koronás címér. Körirat: Archid. Aus. Dux Bur. MA. MO. 1585.

186. III. Ferdinand. Avers körirat: Ferdinandus III. D. G. R. I. S. AU. G. H. BQ. REX. Alul gólya lábával gömböt tart. Revers: Címér koronával kétfejű sasban. Körirat: ARCHID. AUS. DUX. BUR. CO. TYR. 1645, alul paizsban címér. Neve Wiener Portugaleser, súlya 10 #.

187. Maria Therezia. Avers körirat. Revers: Brabanti címér körirat 1 $\frac{1}{2}$ # évszám 1750. év.

188. Maria Therezia, hasonló 1766. évről, de súlya 3 $\frac{1}{4}$ arany.

189. II. József. Avers: A császár félarcza. Körirat: Jos. II. D. G. R. I. S. A. Alul B. Revers: Kétfejű sas koronával. Körirat: Virtute et exemplo. 1777. Mezőnyben: két oldalon H. G.

190. Spanyol arany, 1596. évszámmal, a címéres paizs jobb oldalán 2 # Spanyol Matt.

191. Carolus IV. Spanyol. Avers: A király mellképe. Körirat: Carolus IV. D. G. Hisp. et Ind. R. Alul 1798. Revers: Címér. Körirat: In utroq. Felix A. D. Súly 1 #.

192. Carolus IV. Spanyol. Avers mint az előbbeni, alul 1799. évszám. Revers mint előbb, de a körirat: Auspice Deo in utroq. Felix M. F. M. Súly 7 $\frac{3}{4}$ #.

193. Av. Ferdinandus VI. D. G. Revers: Hispaniarum Rex. S. B. $\frac{1}{2}$ # 1756.

194. Enrico Dandolo doge aranya, ki 1192. évben 41. doge volt. Avers: A doge szent Márk előtt térdelve, mindketten hosszú póznán keresztet tartanak, melynek oldalán Dux felírás olvasható. Körirat balra: S. Marc. Venet., jobbra: Enrico Dan. Revers: A Megváltó Mandorlátában csillagok közt. Körirat: Sit expediatque regis iste Duca.

195. Enrico Dandolo, egészen mint az előbbeni.

196. Francesco Foscari doge, ki 1423. évben a 65. doge volt. Avers mint az előbbeni, de jobbra a körirat: Franc. Foscari. Revers mint az előbbeni, lyukas.

197. Aloysi Mocenigo, doge, 1570. évben 85. doge. Avers

mint előbb, csak hogy a körirat jobbra: Aloy. Moc. Revers mint előbb. Körirat: Ego sum Dux. Mun. $\frac{1}{2}$ #.

198. Carlo Contarini, 1655. évben 100. doge. Avers mint előbbi. Körirat jobbra: Carol. Cont. Revers: Megváltó Mandorlátában. Körirat: Sit. expeditaque Regis iste Duc. Lyukas.

199. Dominicus Contarini, 1659. évben 104. doge. Az avers köriratán: Domin. Cont., különben mint az előbbieik.

200. Dominicus Contarini, mint az előbbeni.

201. Dominicus Contarini, ugyanolyan.

202. Aloysius Contarini, 1676. évben 106. doge. Az avers köriratán jobbra: Aloysi Cont., különben mint az előbbeni.

203. Aloysius Contarini, 1676. évben 106. doge, mint az előbbeni.

204. Francesco Morosini, 1694. évben volt 108. doge, mint az előbbieik, csak hogy az avers köriratában Fran. Mauroc. van írva.

205. Ludovicus Manin, 1789. évben 120. doge volt. Körirat: Ludov. Manin.

206. Ludovicus Manin, mint az előbbeni, lyukas.

207. Ludovicus Manin, mint az előbbeni.

208. III. Pál pápa. Avers: Czímer lilimokkal. Körirat: Paulus III. Pont. Max., a Farnese család címere felett pápai tiara és kulcsok. Revers: Szt. Pál állva. Körirat: S. Paulus Camerini, alul jobbra czímer paizsban s felette kereszt. Pápa 1534—1549. évig volt.

209. VI. Pius. Avers: Czímer s felette a pápai jelvények. Körirat: Pius VI. Pont. M. A. II. Revers: Felhökön trónoló Mária, jobbra kulcsot tart, a háttérben jobbra Szt. Péter temploma. Körirat: Auxilium de Sancto 1776.

210. Első Ferencz, esztei. Avers: Vértezett herceg áll, mezőnyökben 16—49. Körirat: Franc. I. Mut(inensis) Reg. E. C. Du. V. Revers: Sas szétterjesztett szárnyakkal, s mellén czímerrel. Lyukas.

211. Négyszögletű kised arany $\frac{1}{4}$. egyik oldalán kétfejű sas koronával, másik oldalán pápai szent Péter-kulcsok keresztben.

212. Japáni hosszukás négyszeg arany, egyik oldalán japán irással, másikon ezfráság, $\frac{7}{8}$ arany.

213. Ugyanolyan japáni arany.

214. számtól kezdve inclusive 220. számig összesen 7 drb. török arany. Ezen török aranyok az Eszterházy-féle 95. szekrényben voltak elhelyezve.

V. Emlékpénzek aranyból.

221. Temesvár visszafoglalására vonatkozó emlék-pénz, mely esemény 1716. évben Jenő szabaudiai herceg vezénylete

alatt történt. Súlya 3 # igen ritka. Avers: Károly király marschall-pálczával állva Quadrigában, jobbra halad a letiport török ellen felett. Utána repülő Victoria őt koszorúzza. Körirat: Ad Sav. Caesar Turcas Prosternit. Alul: D. V. Aug. Revers: Temesvár akkori látképe. Körirat: Eugenio Principe Temesvária Caesari redit. D. XII. Oct.

222. VI. Károly emlékpénze. Avers: A császár mellképe. Körirat: Carol VI. D. G. Rom. Imp. S. A., balra B. Revers: Balra Neptun a tricepsszel, jobbra pedig Bécs jelképe vizöntő állványra támaszkodva ülnek. Körirat: Augusta Vindelici., alul 1738.

223. Ferencz és neje Maria Therezia 1751. évben tett bányai látogatásaira vert emlékpénz. Avers: A császár és királyné fél arczai szemben, koronával. Körirat: Franc. Imp. Aug. M. Theres. Hung. Rex. Revers: Az ülő Pannonia jobbában levő bőség-szaruból arany kincs hull alá, s előtte Mercur jobbjá a Thyrsust fölmutatja, baljával pedig Pannoniának érmet nyújt. Körirat: Fortunae reduci, alul Adv. Aug. in Fod. Nr. 1 — 1751. 2 #

224. II. József regensburgi látogatása emlékpénze. Avers: Kétféjű sas koronával. Körirat: Josep. II. D. G. R. I. S. A. Revers: A nap Regensburg felett. Körirat: Prospicu. . te Deo. Alul: Ratisbona. $\frac{1}{4}$ #.

225. Emlékpénz 1700. évre, négyszögletű. Avers: Három czímerpaizs egymásban virágokkal, felül repülni készülő sas; a paizsok mindegyikében sas. Körirat: Seculum novum celebrat Resp. Norinbergens. Revers: Földgolyó felett bárány lobogóval, melyre Pax van fölírva. Körirat: TeM.pora nostra Pater Donata PaCe Corona.

226. VI. Károly idejében vert csehországi emlékpénz. Avers: A császár egész alakja ornatusban, baljában kereszties földgolyót, jobbában jogart tart, alul balra paizsban császári czímer. Körirat: Car. VI. D. G. R. G. S. A. G. H. H. B. R. A. D. A. Revers alul: Sziklás vidéken tárna targonezát toló bányamunkással. Fenn: Feszületet tartó Nepomuki szt. János felhőkön. Körirat: Hoc patrocinio Restauratur, alul 1722. Arany füllel $5\frac{1}{4}$ # súlya.

227. Ferencz és neje Carolina Augusta koronázási emlékpénze. Két ág felett kereszties földgömb, Pie ut Clementer körirattal. Másik oldalon: Carolina Augusta Francisci Aust. Imp. Hung. Boh. Regis. Coronata Hung. Reg. Posonii XXV. Sept. 1825. felirattal.

228. Szent György érem. Avers: Szt. György lovon, alatta a sárkány. Körirat: S. Georg equitum P. T. R. N. Revers: Hajó a tengeren. Körirat: In tempestate securitas. Súly $\frac{1}{2}$ arany.

229. Dávid-Jonathan emlékpénz. Avers: Fa tövében két paizs, jobbra Dávid, balra Jonathan felirással. Háttérben vitorlás hajó.

Körirat: Was Du und Ich geredt haben. Isak 20. V. 25. Revers: A gondviselés sugarai alatt egymásba fogódzó két kéz. Körirat: Vergiss Deines Freundes nicht. Sir. 37. V. 6.

230. Keresztelési emlék. Avers: A jászolban fekvő kised Megváltó felett Mária és József kezét nyújtva oszlopos csarnokban. Alul: 1546. Revers felirat: Isai, Ca. Parvulus. Natus. Est. Nobis. Et. Filius. Datus. Deus. Fortis. Pater. Futuris E. CVII. Princeps Pacis In. Aet. 2 $\frac{1}{8}$ # négyszeg alakú, füles.

231. 232. Két drb. Péterfillér.

233. Egy emlékpénz, az angyal hírhozzátalát ábrázolva.

234. Erzsébet orosz czárné kis érme.

235. Meghatározhatatlan byzanci arany.

T Á R C Z A.

A „Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum-Társulat“ XII. évi rendes közgyűlése.

Jegyzőkönyv,

mely fölvétetett Temesvárott, a „Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum-Társulat“-nak saját helyiségében megtartott XII. évi rendes közgyűlésén, 1896 december hó 13-án.

Jelen voltak :

Deschán Achill, Temesvármegye alispánja, társ. igazgató, mint elnök, Patzner István, főtitkár, Dr. Berkeszi Árpád, titkár, Dr. Niamessny Gyula, társ. ügyész, Bergmann Ágost, Dr. Bleyer Izsó, Dobó László, Kovácsics Gyula, Krausz Sándor, Dr. Laky Mátyás, Lendvai Miklós, Dr. Parlaghy Márton, Popescu Aurél, Steiner Ferencz, Troszt József, Véber Antal, Vimmer József, választmányi és rendes tagok, Bán Aladár, Ferch Mátyás, Popini Albert, Schummer Rezső, Walaskievicz Rezső és számosan vendégek.

1. Deschán Achill, társ. igazgató, mint elnök, szívesen üdvözlöi a szép számmal egybegyült társ. tagokat és vendégeket, s az alapszabályok értelmében a tárgysorozat megkezdése előtt Patzner István főtitkárt a jegyzőkönyv vezetésére fölkérvén, a közgyűlést megnyitja.

2. A főtitkár a tárgysorozat első pontja szerint felolvassa a társulat beléletében az utolsó év folyamán nyilvánult szellemi működésről és a muzeum számára ugyanazon idő alatt befolyt adományokról szóló következő jelentését :

Nagyságos Elnök Úr!

Mélyen t. Társulati Tagok és Vendégek!

Még nem zárult be ünnepi évünk: örökre emlékezetes éve a magyarnak, midőn nemzeti tudománya és művészete, ipara és kereskedelme, s mindezek megalkotója és éltetője: nemzeti lelkesedése, ezeréves dicsősége csodálására készíté a népeket, melyek egykoron idegenül fogadták körükbe, s ma büszkén vallják méltó társuknak.

A jelen ez ünnepre fölidézte közénk a kincses multat mesés ragyogásával, kápráztató emlékeivel, hogy kezét fogva mutassanak biztatón megnyiló utat a jövőnek.

Hatványozott volt ez évben a magyar nemzeti büszkeség, melyhez egyik jeles történetírónk mondása szerént csak annak van joga, „ki

erkölcsi önbecsét érzi, ki lelkében tisztában van az iránt, hogy az igazság, emberség és becsület törvényeit szentül követte, s kötelelességeit lelkiismeretesen teljesítette.“ (Szabó Károly.)

Nekünk jogunk van ilyen büszkeséghez. Mert lehet-e az igazság, emberség és becsület törvényeit szentebbül követni s kötelelességet lelkiismeretesebben teljesíteni, mint követte és teljesítette a maroknyi magyar nép, midőn nehéz küzdelmek árán, alig hogy megelé honyját e hazában, szíve vérével szerzett összes javait ismét feláldozta, hogy a kereszténységet és a Nyugat civilizációját megóvja a Kelet viharos vészei ellen?

Soká tartott a küzdés. Nemzetünk addig másoknak élt. Pedig minden magyar elme megérté, minden magyar szív mélyen érzé, hogy a legdicsőbb erény, földi czélt tekintve, a hazának élni.

És mihelyt megjött a pihenés, a béke ideje, éltünk a hazának.

Miként azelőtt a harezi babérért, most versenyre keltünk föld-részünk népeivel a kéz és ész munkájának dicsőségeért.

Magasztos volt e verseny! Előttünk példaképen a művelődés minden terén immár megizmosodott népek, államok, és mi, — eltűnt fényes multunk romjain, mindent újra kezdők.

Ám a mindenható, a magyar népet szeretettel őrző Isten, ki megsegített nagy harcainkban, szörnyű vészeinkben: áldó kegyelmét adta ránk, és felvirult, nagy, szép, dicső lett édes hazánk.

Sok gyász is érte a hont, s mégis gyönyörűség visszatekinténünk a multra. Legyen meg ez a gyönyörűsége a nyomunkba lépő nemzedékeknek is. Ezt azonban csak e haza minden gyermekének egy akarata, vállvetett munkája biztosítja. Tegyük tehát ezredéves ünnepünk alkonyán Isten előtt szent fogadást, hogy dicsőséges sírban porladozó őseink példájára, szívünk minden dobbanása, elménk minden gondolata mindig egy, csak ez egy leend: a hazának élni!

Fényes, tanulságos multunk legyen kalauzunk a jelenben, tanító-mesterünk a jövőre. Minden honpolgárnak kötelessége, nemzete letűnt korait fürkészn. Szépen és igazsággal mondja a VI. századbéli Cassiodorus Senator: „Éjjel-nappal újítsd meg atyáid emlékét, kutasd föl nemzetednek ősi telepeit, történetét, emlékeit, mert gáncsolásra méltó, a ki idegen saját hazájában.“

Nekünk, mint e társulat tagjainak, még e második ezimén is kötelességünk e kutatás, mely fáradságos ugyan, de jutalmazó. Ime, egyesültünk munkásai — rövid két évtized lefolyása alatt — bár egyenként csak porszemeket hordtak együvé, — s ma büszkén mutathatjuk meg bárkinek, a mit alkottak.

A mi feladatunk tovább fejleszteni megkezdett munkájukat, s ebbeli törekvésünkről időnkint számot adni. — Egy évi újabb szorgos munkál-

kodás után ismét elérkezett e számadás ideje, melyet a következőkben terjesztek elő.

I. Társulatunk működése első sorban egyes tagjainak azon igyeke-
vésében nyilvánult, hogy Délvidékünk történetét minél teljesebben kiemeljék
a mult homályából s a maga valóságában lerajzolják előttünk. Tették
pedig ezt azon felolvasásokban, melyeket a rendes havi választmányi
üléseken tartottak, és azon tanulmányokban, melyeket „Értesítőnk“ számára
rendelkezésünkre adtak. Ezek közül csak a főbbeket említem, melyek:

Adatok a reformkorszak történetéhez Temesme-
gyében: Az 1833/6-iki országgyűlés. Dr. Berkeszi Istvántól.
E tanulmány folytatása a mai közgyűlésre kijelölt felolvasás tárgya.

Vattina 1895. évi leleteiről. Milleker Bódogtól.

Uj őskori telep Öregfalu határán. Orosz Endrétől.

Epizódok 1848/9-ből. Néhai id. Ormós Zsigmond hátra-
hagyott irataiból közölte a főtítkár.

Tervezet a Temesvár szab. kir. város területén levő
tört. nevezetességű helyek, épületek, szobrok stb. emlé-
kezetes megjelölésére vonatkozólag. Egybeállította a főtítkár.

Dacia legrégibb feliratos emlékköveiről s azok
történet-helyrajzi jelentőségéről. Téglás Gábortól.

Az „Értesítő“ füzetein kívül folytatólag kiadtuk az „Adattár
Délmagyarország XVIII. századi történetéhez“ című nagyobb
szabású mű IV. füzetét, melylyel az I. kötetet befejezzük. Rendkívül sok
érdekes adatot tartalmaz e könyv s használhatóságát nagyban emeli a
kötet végére csatolt, ritka részletességgel egybeállított tárgy- és névmutató.
A kiadvány eredetileg csak egy kötetre volt tervezve, de annyi mellöz-
hetetlen anyag gyűlt egybe, hogy a választmány egy második kötet
kiadásának szükségességét belátván, a művet, némi megszakítással ugyan,
folytatni fogja. Időközben pedig kiadja a Délvidék teljes lelethely-
repertoriumát és ehhez egy pontos lelethely-térképet,
a mivel ismét megszerzi a kezdeményezés dicsőségét az összes rokon-
irányú vidéki társulatok között.

Említem-e még ezenkívül a „Temesvármegye nemesi csa-
ládjainak könyvét“, melynek egyaránt díszes és tartalmas I. kötete,
millenniumi emlékkönyv gyanánt immár közkezen forog, s kezdeményező-
jének, társulatunk igazgatójának, valamint szerkesztőjének, társulatunk egyik
buzgó tagjának érdemét a szaklapok elismerésében országszerte hirdeti.

Résztvett társulatunk számos történeti becsű tárggyal és könyvvel
a f. évi ezredéves országos kiállításon is, a miért jutalma kiállítási érem lett.
És szives készséggel adott át számos könyvet és térképet, valamint iratokat
a Temes- és Torontálvármegyei millenniumi mezőgazdasági helyi bizott-
ságoknak, alkalmi kiadványaik szerkesztéséhez.

Téglás Gábor, dévai főreáliskolai igazgatónak és a m. tud. akadémia levelező tagjának, ki a Temesvármegyén végig húzódó római sánczok helyszíni kutatásával és megállapításával fáradozott, egyrészt erőihez mért anyagi segílyt szavazott meg a társulat s azonkívül kieszkö-zölte számára Temes- és Torontálvármegyék hathatós támogatását.

A Temesvár szab. kir. város területén levő tört. nevezetességű helyek, épületek, szobrok stb. emlékezetes megjelölésére nézve részletes tervezetet nyújtott be a nevezett város hazafias közönségéhez, mely ha megvalósulást ér, áhitattal fog megállni utcáinkon és tereinken az idegen, hogy a fényben-borúban változatos multon elmerengjen.

II. Muzeumi gyűjteményeinket nagylelkű adományozók utolsó köz-gyűlésünk óta ismét jelentékenyen gazdagították. Ugyanis gyarapodott:

a) Régibb és újabb műtárgyaink tára 84 darabbal, beleértvén a t.-kutsi aranyelet 3 darabját, melyeket társulatunk 190 frt 56 kron vásárolt meg;

b) érem- és bankógyűjteményünk ajándék utján 212 darabbal; vétel útján néhai id. Ormós Zsigmond pénz- és éremgyűjteményével (235 drb arany és 9000-nél több ezüst, bronz és réz), melyet múlt évi október 7-én tartott közgyűlésünk 10. sz. határozata értelmében 4500 frton vett meg társulatunk;

c) kép-, rajz- és metszéggyűjteményünk 110 darabbal, mind néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából;

d) könyvtárunk 135 művel (69 kötet, illetőleg 66 füzettel);

e) okmány, nyomtatvány- és kéziratgyűjteményünk 71 drbbal; végre

f) térkép-gyűjteményünk 37 drbbal.

Mélyen t. Közgyűlés! Az elmondottakban számot adván társulatunknak az utolsó évben kifejtett szellemi működéséről és anyagi gyarapodásáról, mielőtt jelentésemet folytatnám, engedtessek meg indítványoznom, hogy mind az elsorolt tanulmányok és értekezések szer-zőinek, mind egyéb törekvéseinkben szíves támoga-tóinknak, mind pedig azoknak, kik gyűjteményeinket nagylelkű adományaikkal gyarapították, a választmányi ülési jegyzőkönyvekben kifejezett köszöneten kívül jelen közgyűlésünk jegyzőkönyvében is — maradandó föl-jegyzéssel — legőszintébb hálánkat nyilvánítsuk.

III. A társulati tagok sorában történt változásokat a következőkben összegezhetem:

Utolsó közgyűlésünk óta társulati tagjaink sorából kiléptek, illetőleg töröltettek négyen, új rendes tagokkul jelentkeztek és fölvétettek ketten, névleg Sternthal Salamon, birtokos helyben, és Gräf János, ipariskolai tanár helyben.

Elhúnytak: **Wodiáner Béla**, alapító tag, Boleszny Antal, Demkó Géza, Dorogi Ignác, Novák Péter, Patzner Lajos és Schopf Antal rendes tagok. A választmány minden egyes haláleset alkalmából kegyeletesen jegyzőkönyvbe iktatta őszinte részvétét, melynek közgyűlési jegyzőkönyvünkben való újólagos megörökítését szintén indítványozni bátorodom.

Mélyen t. Közgyűlés! Tudatában annak, hogy társulatunk minden egyes tagja mennyire szíven hordja muzeumunk minél teljesebb felvirágozását, mennyire óhajtja, hogy ne elégedjünk meg az eddig elért sikerekkel, hanem még többre, szebbre és nagyobbra törekedjünk: nyílt lélekkel tesztek egy őszinte — bár nem örvendetes — vallomást, és terjesztek elő annak kapcsán egy őszinte kérést. E tekintetben sem akarom magamra venni a mulasztásnak nem vádját, de még látszatát sem. Mi, a társulat tagjai és munkásai segíthetünk azon, a min segítenünk kell, csak akarjuk, — s azért itt van a helye, most az ideje, hogy szóljak.

A mily mértékben fejlődött, gyarapodott az utóbbi években muzeumunk, sajnos, részint elhalálozás, részint kilépés, részint lakhelyváltogatás miatt ugyanolyan arányban megfogyatkozott rendes tagjaink száma.

A társulat eddig is szép és nagy feladatok megoldására vállalkozott, határozottan sokat tett, anyagi és szellemi erőit, a lehetőség határáig, érvényesíté és értékesíté. De még sokkal több az, a mit tennünk lehetne és kellene, hogy mindegyre haladván, a megállapodás, a maradás sorvasztó veszedelmét elkerüljük.

Ehhez azonban nem csupán elismerésre van szükségünk, hanem cselekvő, tevékeny támogatásra. Szent, jó ügyünk, hazai kulturánk fejlesztése érdekében kérjük tehát lelkünk mélyéből összes tagtársainkat, ajánlják egyesületünket barátaik, ismerőseik, a szépért, nemesért buzgó nagy közönség figyelmébe: nyerjék meg őket annak tagjaiul. Önérzetesen, eredményes multra hivatkozva tehetik ezt, s csekély fáradsággal az eddiginél sokkal nagyobbra, fényesebbre növelhetik, a mit lelkes áldozatkészséggel létesítettek, aggódó gonddal ezideig fentartottak és a jövőre, meg vagyunk győződve róla, rendíthetetlen kitartással megőrizni készek. Legyünk mindnyájan egyek ebben a törekvésben, ebben az akaratban: s rövid idő alatt tízszeres lesz örvendezésünk hazafias alkotásunkban.

Ismétlem, lelkem mélyéből fakadt e kérés, melyet, valamint jelentem többi pontjait is a mélyen t. társulati tagok oly gyakran tapasztalt s a társulat tisztviselőit őszinte hálára kötelező szíves figyelmébe és jóindulatába ajánlani bátorodom.

Patzner István,
társ. főtitkár.

A közgyűlés a jelentést meglelégedéssel tudomásul veszi és elhatározza, hogy az a társ. „Értesítő“-ben egész terjedelmében közöltessék. Továbbá a jelentésben foglalt indítványokat, hogy t. i. az egyes választmányi ülésekben felolvasott dolgozatok szerzőinek s a muzeumi gyűjtemények megajándékozónak a közgyűlési jegyzőkönyvben újólág köszönet szavazzassék, valamint hogy az időközben elhunyt tagok elvesztése fölött érzett részvét ugyanazon jegyzőkönyvben szintén megörökíttessék, — egyhangulag elfogadja. Végül Deschán Achill, elnökli igazgató javaslatára határozatképen kimondja, hogy e jelentés, az újabb taggyűjtésre buzdító felhívása miatt, kivételesen külön is kinyomatandó és minden egyes tagnak megküldendő, a társulati vezetőség azon meleg kérésével, hogy e jelentés alapján a társulat buzgó és sikeres működését, a kultura előmozdításában fáradhatatlan törekvését szélesebb körökben megismertetvén, számára új pártoló és működő tagokat nyerni szívesen törekedjenek.

Miről Patzner István, főtitkár, s általa az összes társulati tagok értesítetnek.

3. Deschán Achill, társ. igazgató, a főtitkári jelentés kapesán indítványozza, hogy Patzner István főtitkárnak a társulat érdekében kifejtett buzgó és sikeres tevékenységeért jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék.

A közgyűlés az indítványt készségeesen elfogadja.

Miről a főtitkár végzésileg értesítetik.

4. Deschán Achill, társ. igazgató, indítványozza, hogy több társ. tag kívánására most a tárgysorozat 5. pontja vétessék elő, mit a közgyűlés elfogadván, Dr. Berkeszi István, társ. titkár, felolvassa ily című tanulmányát: „Az 1832/6-iki országgyűlés második része, és Temesmegye.“

A közgyűlés állandó figyelemmel hallgatta a nagy szorgalommal és rendkívüli érdekességgel szerkesztett tanulmányt, s annak közlését a társ. „Értesítő“ egyik legközelebbi füzetében egyhangulag elhatározza. Egyben szívesen elfogadja Deschán Achill, társ. igazgató azon javaslatát, hogy Dr. Berkeszi István, társ. titkárnak úgy ezen felolvassásért, valamint a társulat érdekében mindenkor tanusított lelkes buzgólkodásáért, jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék.

Miről a főtitkár s általa Dr. Berkeszi István, társ. titkár, végzésileg értesítetnek.

5. Rövid szünet után következik, a tárgysorozat 2. pontja értelmében, Hilt Lajos, társ. pénztárnok jelentése a pénztár jelenlegi állapotáról. Minthogy a társ. pénztárnok személyesen meg nem jelenhetett, Vimmer József, vál. tag terjeszti elő a jelentést, mely szerint a kezelése alatt álló társulati vagyon összes értéke ezidőszerint 35.256 frt 43 kr. (azaz Harminczötezerkétszázötvenhat frt 43 kr.)

A közgyűlés a jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi s határozatképen kimondja, hogy az az „Értesítő“-ben közöltessék.

Miről a főtitkár s általa Hilt Lajos, társ. pénztárnok végzésileg értesítetnek.

6. A tárgysorozat 3. pontja értelmében fölvetetett az 1895. évi pénztári számadások megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, melynek nevében Vimmer József vál. tag, tekintettel arra, hogy úgy a könyvvitel, valamint a pénzkezelés és a vagyon-állapot kifogástalanul rendben találtatott, indítványozza, hogy a közgyűlés az 1895. évi pénztári számadást a kimutatott eredményhez képest jóváhagyni és erre nézve Hilt Lajos, társ. pénztárnok részére, a szokásos óvás fentartása mellett, a fölmentvényt megadni szíveskedjék. Ugyancsak a bizottság nevében indítványozza, hogy a közgyűlés a társ. pénztárnoknak, ki nagy fáradsággal és felelősséggel járó ezen tisztét a lehető leggondosabban kezeli, köszönete nyilvánításán kívül, mint eddig, úgy most is 100, azaz Egyszáz frtnyi tiszteletdíjat szintén megszavazni szíveskedjék.

A közgyűlés a pénztári számadást vizsgáló bizottság jelentését tudomásul veszi s elhatározza, hogy az a társ. „Értesítő“-ben közöltessék; továbbá, hogy Hilt Lajos,

társ. pénztárnoknak az 1895. évi pénztári kezelésre nézve a fölmentvény a szokásos óvások fentartásával megadassék, valamint részére, önzetlen és lelkiismeretes fáradozásának jutalmaképen, névleg a múlt évi közgyűlés 6. számú határozata értelmében is, 100 frtnyi tiszteletdíj megszavaztassék. Egyben a társ. igazgatót ezen összeg kiutalványozására felhatalmazza.

Miről a főtitkár, s általa Deschán Achill, társ. igazgató, és Hilt Lajos, társ. pénztárnok, végzésileg értesítettek.

7. A főtitkár a tárgysorozat 4. pontja értelmében előterjeszti a választmánynak 52/1896. jkvi számú határozatával az 1897. évre megállapított költségelőirányzatot, mely szerint a társulat bevételei a jelzett évre 1940 frtban, kiadásai pedig 1860 frtban irányoztatván elő, marad kitüntetett többlet 80 frt. Megjegyezvén, hogy a társulat vezetősége, tekintettel az elmúlt évben történt jelentékenyebb kiadásokkal járó beruházásokra, kötelességének tudja még az engedélyezett tételekre nézve is, a mennyire csak lehetséges, takarékoskodni, ajánlja a költségelőirányzat jóváhagyását.

A közgyűlés a bemutatott költségelőirányzat egész terjedelmében jóváhagyja.

Miről a főtitkár, általa Deschán Achill, társ. igazgató, Hilt Lajos, társ. pénztárnok, s a választmány végzésileg értesítettek.

8. A főtitkár a tárgysorozat 6. pontja értelmében előterjeszti a társulati választmánynak 1894. november 20-án, néhai id. Ormós Zsigmond, életfogytiglani társulati elnök halála alkalmából tartott rendkívüli ülésén hozott határozatát, melylyel kimondta, „hogy gyásza és fájdalma kifejezéseül az elnöki tisztelet a legközelebbi közgyűléstől számítandó egy évig be nem tölti, hanem ez időre az elnöki teendőket a társ. igazgatót megbízza.“ Minthogy e kijelölt év a legközelebbi elmúlt októberben letelt, kéri a közgyűlést, hogy új elnök választása iránt intézkedni szíveskedjék. — Ezen előterjesztéshez Dr. Niamessny Gyula, vál. tag, a következő indítványt fűzi: Meg van győződve róla, hogy az összes társ. tagok óhaját tolmácsolja, midőn új elnökül azt a férfit ajánlja, ki tényleg már 6 év óta vezeti a társulat ügyeit oly szakavatottsággal, fáradhatatlan buzgósággal és odaadással, hogy munkásságának szembeötlő eredményei eddig is hálára kötelezték iránta az egyesületet, s a ki mint e vármegye első tisztviselője, ezen hatáskörében is mindenkor hathatós támogatója és segítője volt a társulat törekvéseinek, magasan lobogtatván az összes tagok előtt példaadásul azt a zászlót, melyre e kulturális intézmény alapítói annak céljait irták. E férfiú Deschán Achill, Temesvármegye alispánja, a társulat jelenlegi igazgatója: őt ajánlja ismételtén a társulat elnökének, kéri e tiszt elfogadására s egyzersmind arra, hogy az igazgatói állás alkalmas betöltéseig az azzal járó teendőket is végezni szíveskedjék.

A közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadja az indítványt s Deschán Achill, társ. igazgatót, a társulat elnökének egyhangulag megválasztja. Az elnöklő igazgató meghatóttan köszöni meg a közgyűlésnek egy értelemmel személye iránt nyilvánuló bizalmát, s kijelenti, hogy bár tudja, mily nehéz lesz nagynevű előde nyomdokán haladnia, mégis elfogadja az elnöki tisztelet azzal az őszinte akarattal, hogy megtesz mindent, a mit tehet, s minden körülmények között szívén fogja hordani a társulat érdekeit. Hajlandónak nyilatkozik az igazgatói teendők további végzésére is mindaddig, míg a társulat ez állást külön be nem tölti.

A közgyűlés őszinte hálával s ismételt lelkes éljenzéssel fogadta e kijelentést.

9. Következvén a tárgysorozat 7. pontja, a főtitkár előterjeszti Dr. Baróti Lajos, társ. tag indítványát a Bánságban-fennállott kincstári jószágigazgatóságok vagy tisztartóságok, továbbá a temesvári törvényszék irattárainak átkutatására vonatkozólag.

A közgyűlés az indítvány benyújtójának köszönetet mond s az indítványt alkalmas elintézés végett a társ. választmányhoz teszi át.

Miről a főtítkár, általa Dr. Baróti Lajos, társ. tag, s a választmány végzésileg értesítettnek.

10. Több tárgy nem lévén, Deschán Achill, társ. elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. Parlaghy Márton és Véber Antal, társ. tagokat kérvén meg, a társ. tagoknak megjelenésükért szíves köszönetet mond s őket az újév alkalmából is üdvözlí, mire a közgyűlés az új elnök éljenzésével feloszlik.

K. m. f.

Látta:		Jegyzette és kiadta:	
Deschán Achill,	Dr. Parlaghy Márton,	Véber Antal,	Patzner István,
elnök.	vál. tag.	vál. tag.	főtítkár.

Kivonatos jelentés az 1896. évi május, október és november hónapokban tartott választmányi ülésekről.

I. Rendes havi választmányi ülés 1896. május 16-án.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: a) Tárgyak: Dimitrievics J. Kristóftól egy XVIII. századi selyemhímzés a Csokorlán-család czímerével; Kalitovics Lőrincztől 2 bronz fülesvéső (lelh. Károlyfalva); Ivanicza Miklóstól 2 bronz fülesvéső és 1 bronz karperecz (lelh. Károlyfalva); Spekl Istvántól 1 agyaggolyó, 1 sarkantyu, 1 eserepédény (lelh. Temesvár). b) Pénzek: Dimitrievics J. Kristóftól és Kalitovics Lőrincztől összesen 1 drb., illetőleg 14 drb. ezüst és 13 drb. vegyes régibb és újabb rézpénz. c) Könyvek: A temesvári első Takarékpénztártól, Temesvármegyétől, Iványi Istvántól, Dr. Baróti Lajostól, Csanádegyházmegye hatóságától, Dr. Berkeszi Istvántól, és eserepéldányok, összesen 9 köt. és 31 füzet.

2 Változások a tagok sorában: A rendes tagok sorából elhunytak: Doroghi Ignác, Novák Péter és Patzner Lajos. — Új rendes tagul fölvétetett Gräf János, ipariskolai tanár, Temesvár.

3. Folyó ügyek: A választmány határozata dr. Baróti Lajos, társ. tag, ajánlatára nézve az adminisztráczió Adattár II. kötetének kiadása ügyében; továbbá Téglás Gábor, dévai főreáliskolai igazgatónak a Temesvármegyén végighúzóó római sáncok átkutatására tett javaslatát illetőleg.

4. Felolvasás: „Tervezet a Temesvár szab. kir. város területén levő tört. nevezetességű helyek, épületek, szobrok stb. emlékezetes megjelölésére vonatkozólag.“ Patzner István, főtítkártól.

II. Rendes havi választmányi ülés 1896. október 10-én.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: A temes-kutasi aranylelet 3 drbja. (Vétetett); Kasztory János birtokostól egy 18 drbból álló ezüstlelet (lelh. Hodony); Temesvármegye alispánjától a vármegye összes közigazgatási tisztviselőinek hivatalos peesétjei; Galacz János kir. tanácsostól (B.-Gyula) egy urna és egy lándzsacsúcs (lelh. Békés-megye); Besser Jánostól egy bronzkori bögre (lelh. Dolác). — b) Pénzek: Eichholz Alfrédttől (Berlin), Spacil Páltól (Temesvár) egy-egy bronz emlékérem, Markovics Józseftől (Gáttája), Joannovich Sándortól (T.-Rékás) és Kasztory Jánostól (Hodony) összesen 18 drb. vegyes ezüst- és rézpénz. c) Okmányok: Özv. alosebi Tormássy Kálmánné szül. buttyini és perkoszovai

br. Hiller Ernesztin úrnőtől 13 drb. br. Hiller-féle családi okmány; Pókay Dezsőtől (Máslak) 7 drb. — d) A könyvtár számára adomány és vétel útján: 25 kötet és 12 füzet. — e) Végül néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából újabban: 28 drb. irón és krétarajz hírneves mesterektől; 29 gyász- és esküvői jelentés; 2 okmány; 15 térkép; 5 füzet és könyv; számos a muzeumi ügyekre vonatkozó irat és kézirat.

2. Változások a tagok sorában: Elhunyt. **Wodlaner Béla**, alapító tag.

3. Folyó ügyek: A választmány határozata az iránt, hogy a muzeumi gyűjtemények ezentúl csak mérsékelt belépti díj mellett látogathatók.

III. Rendes havi választmányi ülés november 25-én.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: a) Tárgyak: Özv. Tormássy Kálmánné szül. br. Hiller Ernesztintől 1 lándzsa, 2 magyar harczi esakány, 1 lőpor-mérő, néhai br. Hiller János volt tábornoszernagy 1 díszkardja és táborig látócsöve, 1 magyar honvédhuszár-kard 1848-9-ből, egy porosz altiszti oldalfegyver, 1 török handzsár; Oszueky Józseftől és Bogies Vazultól 9 drb. kisebb-nagyobb ékített edény- és edénytöredék, 1 kőbalta-töredék és mozsártörő, mind a vattinai bronzkori telepről; Románkovics Mátyástól (Szakálháza) egy régi faragott pipa; Panits N.-től (Temesvár) egy ezüst török-gyűrű. b) Képek: Dr. Berkeszi Istvántól 16 drb. arckép-metszet; néhai id. Ormós Zsigmond hagyatékából a magy. képzőművészeti társ. régiebb és újabb albumlapjaiból 66 drb. c) Pénzök összesen 12 drb. d) Könyvek (2 köt. 11 füz.), ujságok (6 drb.), okmány (1 drb.).

2. Változások a tagok sorában. A rendes tagok sorából saját kérésére töröltetett Benkhardt Vilmos (Temesvár).

3. Folyó ügyek: Az 1897. évi költségelőirányzat megállapítása. A választmány határozata a dentai kinost. ispáni laképület falában levő állítólagos római határkö megszerzésére vonatkozólag

4. Felolvasás: „Dacia délvidékének legrégebb feliratos emlékei s ezek történeti helyrajzi jelentősége.“

EGYVELEG.

A magyar nemzet története. Irta **Dr. Szalay József.** A millennium alkalmából átdolgozta és újból sajtó alá rendezte **Dr. Baróti Lajos.** Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedés kiadása.

Tagtársaink és olvasóink mindenesetre emlékeznek még az őszinte és tárgyilagos ismertetésre, melylyel e minden tekintetben kiténő mű I. kötetét „Értesítőnk“ 1896-iki évfolyama 133. lapján méltattuk. Azóta megjelent a II. kötet is, és érezzük, hogy mulasztást követnénk el magyar történetírásunk egyik leglelküismeretesebb és leghivatottabb munkása, Dr. Baróti L., úgyszintén művelt magyar olvasóközönségünk iránt, ha ez alkalomból újlag föl nem említenők és a legmelegebben nem ajánlanók. — E kötet elénk tárja Magyarország történetét a vegyes házakból származott királyok korában a mohácsi vészig, és pedig a következő főrészekben: I. Az Anjouk kora. (I. fejt. Károly Róbert, Venczel és Ottó ellenkirályok. II. fejt. Károly Róbert magánuralkodása. III. fejt. Nagy Lajos. IV. fejt. Mária, II. v. Kis Károly.) — II. Zsigmond kora. — III. Hunyady János kora. (I. fejt. Albert. II. fejt. I. Ulászló. III. fejt. Kormányzünet. Hunyadi János kormányzósága. IV. fejt. V. László.) — IV. Hunyadi Mátyás kora. — V. A Jagellók kora. (I. fejt. II. Ulászló. II. fejt. II. Lajos). — Végül: Köz- és műveltségi állapotok a vegyes házakból származott királyok korában. — A könyv első része, Nagy Lajos haláláig, ismét egészen Dr. Baróti Lajos munkája, csak a többit dolgozta át Dr. Szalay József nyomán, kiegészítvén ez utóbbi részt is mindazzal, a mit rohamosan haladó történetírásunk egészen a legújabb időkg tisztább világosságba helyezett vagy helyesbített. Dr. Baróti ezen műve, mint azt már az I. kötetről is megírtuk, s most még inkább tapasztaltuk, a legapróbb részletekben is rendkívüli gondnal van megírva. Nincs az eseményeknek egyetlen lényeges mozzanata, a köz- és műveltségi állapotoknak egyetlen jelentősebb változása, nincs hazánk történetére vonatkozó egyetlen vitás kérdés, mely figyelmét kikerülné s melyet kellőképen ne méltatna; s mindezt oly könnyed, áttekinthető csoportosításban, világos, kellemes előadásban és

stylusban, mely soha nem fárasztja, hanem mindvégig érdeklí, figyelemre készíti az olvasót. Még inkább ébren tartja a figyelmet és tanulságosan illusztrálja a 492 quartlapra terjedő szöveget a közbeszótt 250 szövegkép és 19 műmelléklet, melyek, valamint a nyomtatás is, kifogástalanok. A kötet végén 10 lapra terjedő tartalomjegyzéket találunk, mely szintén feltűnő gonddal készült s rendkívül hasznavehető, mert az olvasó a feldolgozott tömérdek anyag daczára igen könnyen megtalálja a legspeciálisabb kérdést, melyre szüksége van. A tartalom után végre egybe van állítva a műmellékletek és szövegképek jegyzéke is. A mű ára: egy-egy kötet díszes korona-kötésben 7 frt 50 kr., Corvina-kötésben 8 frt. De ha jól tudjuk, megrendelhető a fenn jelzett kiadó-czégnél, mely e művet elismerést érdemlő áldozatkészséggel jelenteté meg, egyes 30 kros füzetekben, és egy frtos havi részletekben is. Az egész mű különben 4 kötetre fog terjedni, közel ezer illusztrációval és nagyszámú műmelléklettel. Ismételten a legőszintébben ajánljuk.

—n.

A Délmagyarországi történelmi és régészeti Múzeum- Társulat az 1896. év végén.

I. A társulat igazgatása.

Védnök: Cserneki és tarkeői Dessewffy Sándor, esanádi püspök, val. belső titk. tanácsos, Temesvárott.

a) Elnökség és tisztviselek.

Elnök: *Deschán Achill*, Temesvármegye alispánja, a III. osztályú vaskoronarend tulajdonosa, Temesvárott.

Igazgató: jelenleg nincs.

Főtítkár: *Patzner István*, esanádegyházmegyei áldozár, főgymnasiumi tanár, Temesvárott.

Títkár: *dr. Berkeszi István*, főreáliskolai tanár, Temesvárott.

Ügyész: *dr. Niamessny Gyula*, ügyvéd, megyei tb. főügyész, Temesvárott.

Pénztárnok: *Hilt Lajos*, megyei főpenztárnok, Temesvárott.

b) Igazgató választmány.

a) Alapító tagokból.

Állami főreáliskola, Temesvárott.

Derera Izrael, nagykereskedő, Temesvárott.

Féger Ferencz, nagybirtokos, Mercezyfalván.

Görgey Gyula, nagybirtokos, Német-Remetén.

5 Dr. Hollósy Gyula, központi főszolgabíró, Temesvárott.

Jeszenszky Béla, ügyvéd, Temesvárott.

Németh József, esanádi nagyprépost, felsz. püspök, Temesvárott.

Dr. Niamessny Gyula, I. Tisztviselek.

Dr. Parlaghy Márton, nyug. cs. és kir. főtörzsorvos, Temesvárott.

10 Róm. kath. főgymnasium, Temesvárott.

Temesvármegye közönsége.

Gr. Zselinszky Róbert, I. Alapító tagok.

b) Rendes tagokból.

Dr. Breuer Ármin, megyei főorvos, Temesvárott.

Deschán Achill, I. Elnökség.

Dobó Miklós, apát-kanonok, Temesvárott.

Dr. Engels János, esperes-plebános, Temesvár-Józsefváros.

5 Kovacsich Gyula, megyei árvászéki elnök, Temesvárott.

Dr. Löwy Mór, főrabbi, Temesvárott.

Mály István, kir. törvényszéki elnök, Temesvárott.

Dr. Meskó Béla, városi árvászéki elnök, Temesvárott.

Nagy György, kir. tanácsos, jószágigazgató, Temesvárott.

10 Telbisz Károly, kir. tanácsos, polgármester, a III. oszt. vaskoronarend tulajdonosa, Temesvárott.

Steiner Ferencz, magánzó, Temesvárott.

Wimmer József, nyug. pénzügyi titkár, Temesvárott.

II. A Délmagyarországi történelmi és régészeti Múzeum-Társulat tagjai.

a) Alapító tagok.

- Néhai Babusnik Ágoston, kereskedő, takarékpénztári igazgató, városi képviselő, a Ferencz-József-rend lovagja, és az aranykoronás érdemkereszt tulajdonosa, Temesvárott. † 1895.
- Baich Milán, nagybirtokos, Szatmikon, Krassó-Szörényvármegyében.
- Báró Baics Milos, nagybirtokos, országyűlési képviselő, a vaskorona-rend közepkeresztese, Varadián, Temesvármegyében.
- Bay Ilona, nagybirtokos, Debreczenben.
- 5 Erdősi Bayersdorf Adolf és Biach czége, Bécsben, Kolowrátkör, 9. szám.
- Néhai Lovag Bersuder Lajos, nagykereskedő és városi képviselő, Temesvárott, † 1895.
- Brankovics György, karlóczai érsek, szerb metropolita és patriarcha, Karlóczán.
- Gróf Bissingen Ernő, cs. és kir. kamarás, nagybirtokos és országyűlési képviselő, Szkulyán, Temesvármegyében.
- Néhai Bonnáz Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a vaskoronarend nagykeresztese, † 1889.
- 10 Néhai Dr. Coda Sándor, temesvármegyei főorvos, † 1875. december hó 27-én.
- Gróf Csekonits Endre, nagybirtokos, Zsombolyán, Torontálvármegyében.
- Néhai Gróf Csekonits János, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 1880. augusztus 2-án.
- Derera Izrael, nagykereskedő és gyáros, Temesvárott.
- Cserneki és tarkeői Dessewffy Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a társulat védnöke.
- 15 Dettai takarékpénztár, Dettán.
- Néhai Dobrán János, birtokos, † 1873. december 26-án.
- Néhai buziási Eisenstädter Ignác, nagykereskedő, ipar- és kereskedelmi kamarai elnök, városi képviselő, Temesvárott, † 1893.
- Fehértemplom rendezett tanácsú város közönsége.
- Féger Ferencz, nagybirtokos, Merezfalván, Temesvármegyében.
- 20 A r. k. főgymnasium, Temesvárott.
- Az állami főreáliskola, Temesvárott.
- Néhai Frankl Vilmos, nagybirtokos, † 1891.
- Néhai Fröhlich Gusztáv, birtokos és országyűlési képviselő, † 1891.
- Gál József, nagybirtokos, főrendiházi tag, volt kúriai bíró, Lukareczen, Temesvármegyében.
- 25 Néhai Gorove István, volt m. k. közlekedésügyi miniszter, v. b. t. tanácsos, a Lipótrend nagykeresztese, † 1881. május 31.
- Gorove János, nagybirtokos, Budapesten, Lipót-utca 16. sz.
- Gorove Konstancia, nagybirtokos, Budapesten, Lipót-utca 16. sz.
- Néhai miskolci Gotthilf Ede, kereskedő és városi képviselő, † 1889.
- Görgey Gyula, nagybirtokos, Német-Remetén, Temesvármegyében.
- 30 Néhai Dr. Haynald Lajos, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos stb., † 1891.
- Néhai Heinrich Nándor, nagybirtokos, † 1889.
- Dr. Hollósy Gyula, főszolgabíró, Temesvárott.
- Horváth Boldizsár, v. b. t. tanácsos, volt m. k. igazságügyminiszter, Budapesten.
- Néhai Jäger Péter, nagybirtokos, Dettán, Temesvármegyében, † 1894.
- 35 Jeszenszky Béla, ügyvéd, nagybirtokos, Temesvárott.
- Néhai gróf Karácsonyi Guidó, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 1885.
- Néhai Králik János, borkereskedő és városi képviselő, † 1884.
- Králitz Béla, nyug. miniszteri tanácsos, országyűlési képviselő, a Lipótrend vitéze, Vingán, Temesvármegyében.
- Néhai Korbonics János, † 1888.
- 40 Néhai Kümmer Henrik János, I. sz. apátkanonok, kir. tanácsos, a vaskoronarend vitéze, † 1890.
- Néhai Lazarovics Bazil, kir. tanácsos, nagybirtokos és volt főispán.
- Lazarovics Sándor, nagybirtokos, Nagy-Szredistyén, Temesvármegyében.
- Néhai Massjung József, birtokos.
- Néhai Mihalovics József, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos, a Lipótrend nagykeresztese, stb., † 1891.
- 45 Németh József, csanádi nagyprepost, felszentelt püspök és püspöki helyettes, Temesvárott.
- Dr. Niamessny Gyula, I. Tisztikar.
- Néhai Id. Ormós Zsigmond, a társulat alapítója és legbőkezőbb megajándékozója, † 1891. november 17-én.

- Pancsova törvényhatósági joggal felruházott város.
Dr. Parlaghy Márton, nyug. es. és kir. főörzsorvos, Temesvárott.
- 50 Néhai Sebestyén Géza, nagybirtokos, † 1889.
Néhai báró Sina Simonné, szül. Gyika Ifigénia, néhai báró Sina Simon, v. b. t. tanácsos, özvegye, † 1884-ben.
Néhai Scharmann Sámuel, váltóüzleti tulajdonos, † 1877.
Dr. Schlauch Lőrincz, bíborkon, v. b. t. tanácsos, nagyváradi megyés püspök, a Sz.-László-Társulat védnöke, Nagyváradon.
Néhai Schleiffelder János, birtokos és városi képviselő, Temesvárott, † 1895.
- 55 Schwimmer Simon, nagykereskedő, Székesfehérvárott.
A temesi takarékpénztár, Temesvárott.
A temesvári első takarékpénztár.
Temesvármegye közönsége.
Temesvár sz. k. város közönsége.
- 60 Timáry Béla, nagybirtokos, Dettán, Temesvármegyében.
Dr. Vargies Imre, országgyűl. képviselő, nagybirtokos, Szinnerszeg, Temesvármegyében.
Vinga rendezett tanácsú város közönsége.
Néhai Weisz Sándor, nagykereskedő, † 1881.
Weltkugel Gyula, birtokos, Temes-Buttyinon.
- 65 Néhai Maglódi Wodianer Béla, † 1896.
Gróf Zselinszky Róbert, nagybirtokos, országgyűlési képviselő, Temes-Ujfalu.

b) Tiszteletbelli tagok.

- Fiorelli József, az olasz kir. muzeumok országos felügyelője, Rómában.
Dr. Fraknói Vilmos, arbei vál. püspök, székszárdi apát, nagyváradi kanonok, a m. t. akad. r. t. és alelnöke, Budapestén.
Hampel József, egyetemi tanár, a m. n. m. régiségtárának igazgatója, Budapestén.
Dr. Holub Emil, Bécs.
- 5 Pulszky Ferencz, a könyvtárak és muzeumok országos felügyelője, a magy. tudós társaság tiszteleti s igazgató, és több kül- és belföldi tudós társaság tagja, Budapestén.
Szilágyi Sándor, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatója, a történelmi társulat főtitkára, s a m. t. akad. rendes tagja, Budapestén.
Torma Károly, egyetemi tanár, a m. t. akad. rendes és több kül- és belföldi tud. társ. tagja, Budapestén.

c) Évdíjas tagok.¹⁾

a) Magyarország.

Temesvár.

- *Ardeleán György, városi alügyész.
Állami főleányiskola.
Bach Ferencz, kir. járásbírósi albiró.
Berecz Gyula, kir. segédtanfelügyelő.
- 5 Bergmann Ágost, főreáliskolai tanár.
Dr. Berkeszi István, l. tisztikar.
Berky Gusztáv, kir. főreáliskolai tanár.
Paráczai dr. Bécsi Gedeon, birtokos és városi kórházigazgató orvos.
Dr. Bieder Vilmos, orvos.
- 10 Dr. Bleyer Izsó, ügyvéd.
Dr. Breuer Ármin, l. választmány.
Breuer Mór, ügyvéd.
Dr. Csurgay Soma, ügyvéd.
Deschán Achill, l. tisztikar.
- 15 *Dobó László, megyei főügyész.
Dobó Miklós, l. választmány.
Dollenz József, esanádi apátkanonok.
*Dr. Engels János, l. választmány.
Glasz János, nyug. megyei főlevéltárnok.

¹⁾ A *-gal jelölt rendes tagok a társulatnak megalapításától fogva tagjai, a kire nézve l. az 1895. évi közgyűlés 13. számú határozatát.

- 20 Gráf János, ipariskolai tanár.
Junga Lajos, vm. tisztviselő.
Kabdebó Gergely, vármegyei h. főjegyző.
Kapitány Zsigmond, megyei árvaszéki pénztárnok.
*Kisfaludy Zsigmond, ügyvéd.
- 25 *Kovácsich Gyula, l. választmány.
Krausz Sándor, tanítóképezdei tanár.
Lévai Sándor, az első magyar általános biztosítótársulat főügynöksége titkára.
Lendvai Miklós, tb. főjegyző, megyei aljegyző.
Dr. Löwy Mór, l. választmány.
- 30 Marx Lajos, megyei árvaszéki ülnök.
*Mály István, l. választmány.
Dr. Meskó Béla, l. választmány.
Nagy György, l. választmány.
Nagy László, sz. k. temesvár-városi nyug. tanácsos.
- 35 *Odor Samu, nyug. megyei főszámvevő.
Patzner István, l. tisztikar.
Perényi Adolf, áll. főreáliskolai tanár.
*Dr. Petrus József, temesvármegyei t. főügyész.
*Pottyondy Ferencz, nyug. törvényszéki elnök, ügyvéd.
- 40 *Dr. Reiner Géza, ügyvéd.
Rotariu Pál, ügyvéd.
Sailer Antal, háztulajdonos.
Schuster János, háztulajdonos.
Stadler József, háztulajdonos.
- 45 *Steiner Ferencz, l. választmány.
Sternthal Salamon, birtokos.
Dr. Spéth Károly, csanádi prépost-kanonok.
Stippel Fábrián, sz. kir. temesvár-városi közgyám.
Belvárosi „Társas-kör“.
- 50 Telbisz Imre, kir. közjegyző.
Dr. Telbisz Károly, l. választmány.
Temesvár-józsefvárosi társaskör.
Trailla György, g. kath. lelkész.
*Várnay Ernő, ügyvéd.
- 55 *Vimmer József, l. választmány.

Aradvármegye.

Varjassy Árpád, k. tanfelügyelő, Aradon.

Borsodmegye.

Br. Radvánszky Béla, Sajó-Kaza.

Csanádmegye.

*Henny Sebestyén, prépost-plebános, Makón.

Csongrádvármegye.

*Pálffy Ferencz, kir. tanácsos, polgármester, Szeged.
Varga Ferencz, apát-plebános, Szeged
*Dr. Despinitz Péter, kir. táblai bíró, Szeged.
Széll Ákos, kir. közjegyző, Szeged.

Hevesmegye.

Boltizsár Román, dohánygyári igazgató, Eger.

Krassó-Szörényvármegye.

Miku Emil, gör. kel. segédlelkész, Batta.
Vörnle György, főszolgabíró, Új-Moldován.
Polgári iskola, Resiczabányán.

Mosonyvármegye.

Ivánfy Ede, kegyesrendi gymnasiumi tanár, Magyar-Óvárótt.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kúnvármegye.

Dr. Baróti Lajos, székesfővárosi tanár, Budapest.
Tárczay István, gyógyszerész, Budapest.

Pozsonyvármegye.

*Dr. Ortway Tivadar, jogakadémiai tanár, Pozsony.

Temesvármegye.

- Böhm Lénárt, Fehértemplom.
Fehértemplomi állami főgymn. önképzőköre.
*Fodor Ödön, kir. járásbíró, Vingán.
*Góczy Mátyas, plebános, Gyarmatán.
5 Dr. Grósz József, apát-plebános, Lippán.
Dr. Haymann Gusztáv, járási orvos, Fehértemplom.
*Kadic György, nyug. járásbíró, Verseczen.
Dr. Kiss Lajos, ügyvéd, Vingán.
Milleker Bódog, elemi néptanító, a „Verseczi Városi Múzeum“ öre, Verseczen.
10 Novakovics Emil, ügyvéd, Verseczen.
Pongrácz Miklós, házközösségi főszolgabíró, Fehértemplom.
Pontelly István, plebános, Szabadfalva.
Popescu Aurél, jegyző, Mehála.
*Raácz Pál, nyug. jegyző, Saagh.
15 Schäffer József, városi főjegyző, Vinga.
Szabó Kálmán, birtokos, Berény.
Ternajgó Czézár, gyógyszerész, Új-Aradon.
*Véber Ágoston, es. és kir. káplán, és plebános, Szakálházán.
Verseczi városi múzeum.

Torontálvármegye.

- *Babits József, a Csekonits-uralom jogigazgatója, Zsombolyán.
Dr. Demkó Pál, ügyvéd, Nagy-Becskeken.
Farkass Gusztáv, plebános, Német-Csanád.
*Kassics Károly, ez. kanonok, plebános, Bogáros.
5 Kayser Lajos, plébános, Török-Becse.
Reinlein József, plebános, Haulikfalva.
Sulyok István, plebános-helyettes, Nagy-Teremia.
Tokody Ödön, plebános, Új-Pécs.
Vozáry János, kir. törvényszéki elnök, Pancsova.

Trencsénmegye.

Galiszter Antal, m. kir. pénzügyőri biztos, Trencsén.

d) Statisztikai kimutatás a Délmagyarországi történelmi és régészeti Múzeum-Társulat tagjairól.

a) Alapító tag	66
b) Tiszteletbeli tag	7

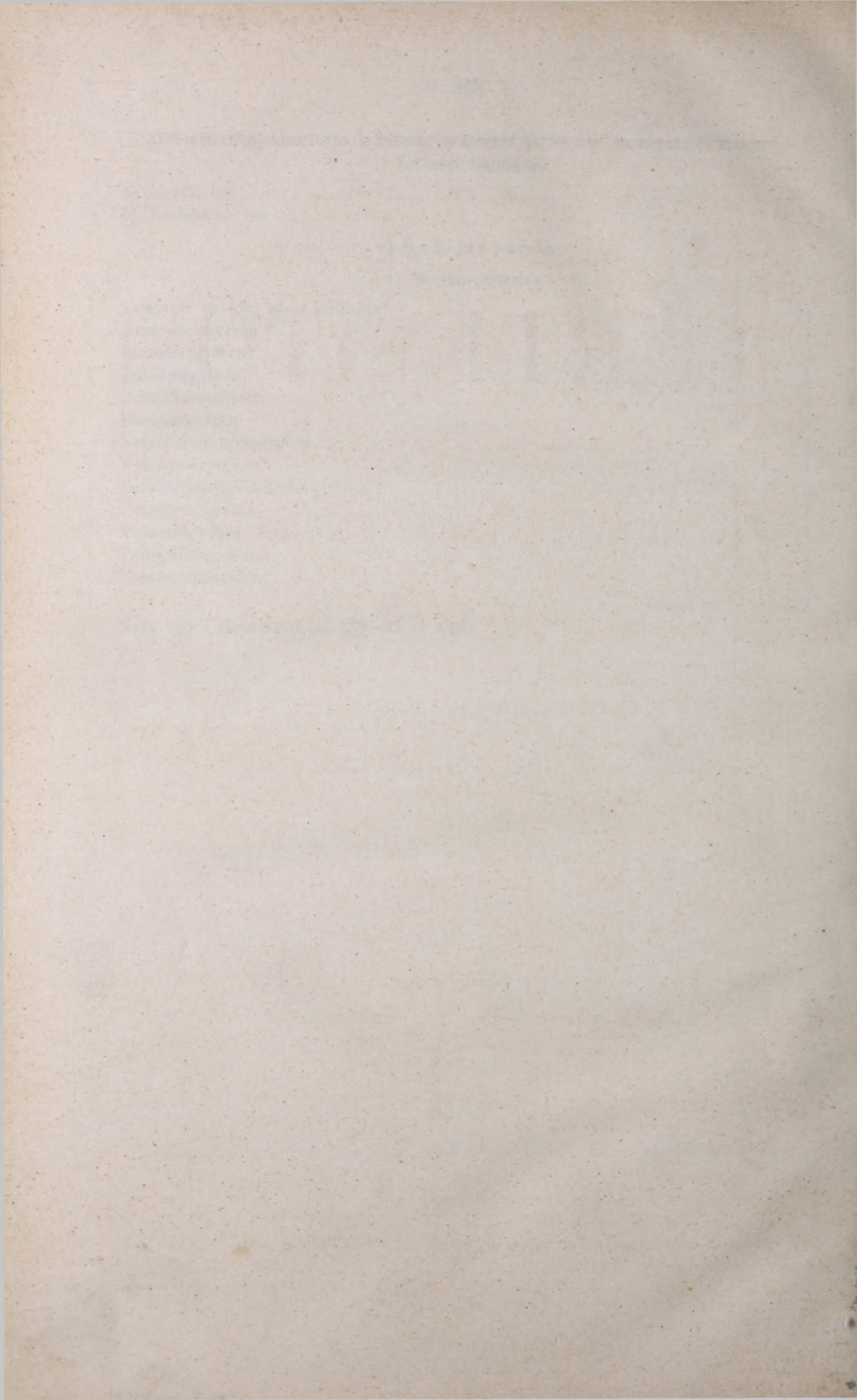
e) Év díjas tagok.

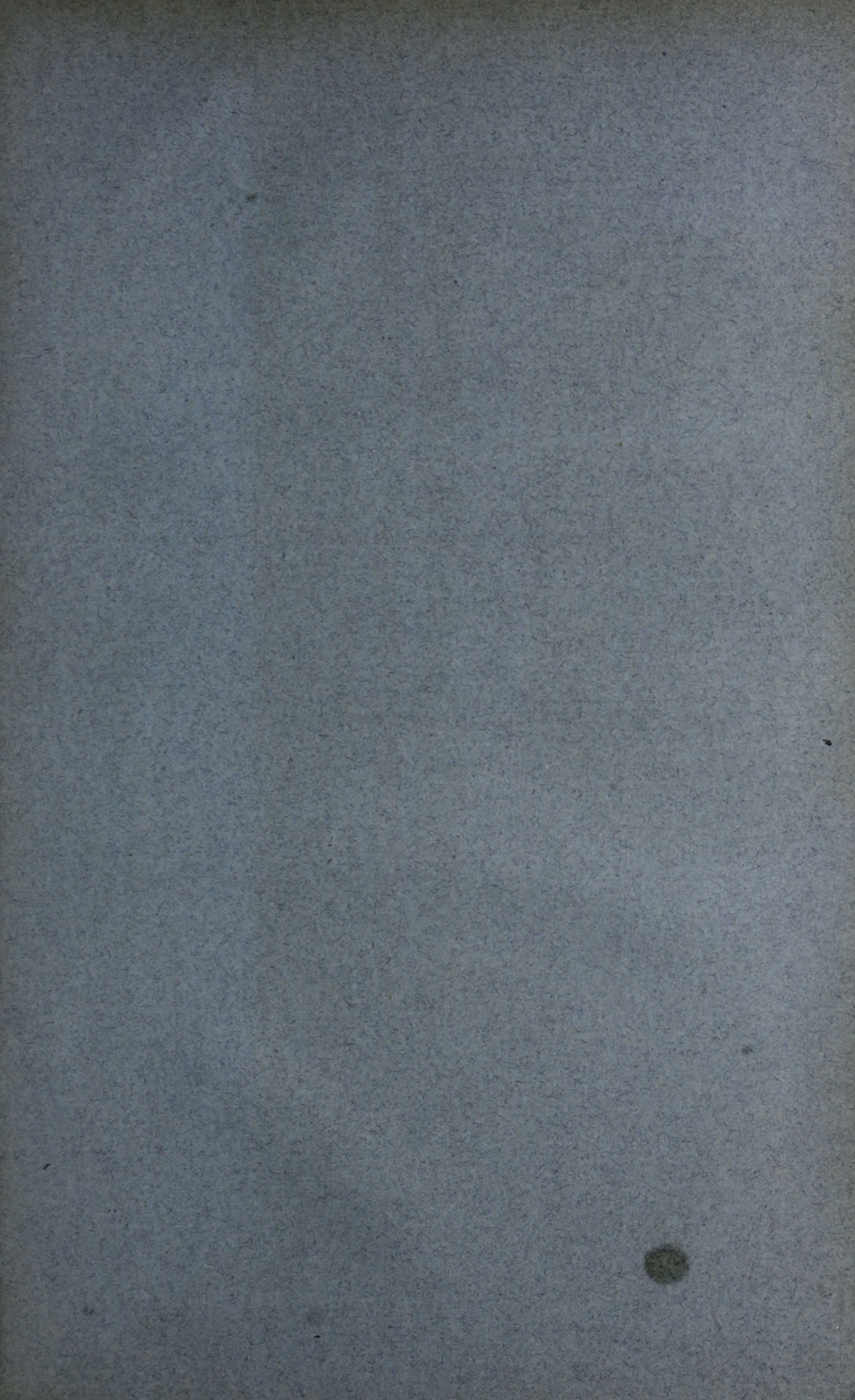
a) Magyarországon.

Temesvár sz. kir. város területén	55
Aradvármegyében	1
Borsodmegyében	1
Canádmegyében	1
Csongrádmegyében	4
Hevesmegyében	1
Krassó-Szörénymegyében	3
Mosonymegyében	1
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kűnmegyében	2
Pozsonymegyében	1
Temesmegyében	19
Torontálmegyében	9
Trencsénmegyében	1

Összesen 172

tagja volt a társulatnak az 1896-iki év végén.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESSÍTŐ

1897-İK ÉVI FOLYAMÁRA.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat alapító s évdijas tagjai az „Értesítő“-t tagilletményül kapják. A társulat tagja lehet minden történetkedvelő honfi vagy honleány, 200 frt. alapítvánnyal egyszer-mindenkorra, vagy 5 frt évi tagdíj-illetéssel, ha belépési szándékukat kijelentik a társulati elnöknél, vagy a főtítkárnál; a tagkötelezettség 3 évre terjed; de továbbra is fennmarad, ha a kilépési szándék kellő időben (három hónappal a 3. év lejárta előtt és pedig írásban) be nem jelentetik. Az „Értesítő“-t nem tagok is megszerezhetik évi 4 frt lefizetése mellett.

Kelt Temesvárott, 1896. december 31-én.

Patzner István,
főtítkár.

Az „Értesítő“-be szánt mindennemű közlemények, reklamációk, továbbá a történelmi és régészeti társulat részére felajánlott adományok s a társulatot érdeklő megke-
resések Patzner István, főtítkárhoz (Temesvár, seminarium) intézendők. Kéz-
iratokat vissza nem adunk.

A történelmi és régészeti muzeumtársulat temesvári s vidéki tagjait tisztelettel
fölkérjük, hogy időközben esetleg változó lakásukat a főtítkári hivatalban (Temesvárott), a
füzetek pontos kihordása és szétküldése tekintetéből, bejelenteni szíveskedjenek, különben
a régi lakhelyekre megküldött s kézhez nem vett füzeteket nem fogjuk pótolni.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat főtítkári hivatalánál
megrendelhetők:

1. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1877. III. évfolyam II. III. IV. füzet.
2. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1878. IV. évfolyam III. IV. füzet.
3. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1879. V. évfolyam III. IV. füzet.
4. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1880. VI. évfolyam I. II. III. IV. füzet.
5. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1881. VII. évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
6. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1882. VIII. évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
7. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1883. IX. évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
8. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1884. X. évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
9. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1885. I. új évfolyam. II. III. IV. füzet.
10. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1886. II. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
11. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1887. III. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
12. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1888. IV. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
13. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1889. V. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
14. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1890. VI. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
15. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1891. VII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
16. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1892. VIII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
17. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1893. IX. új évfolyam. I. II. füzet.
18. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1894. X. új évfolyam. I. IV. füzet.
19. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1895. XI. új évfolyam. I. IV. füzet.
20. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1896. XII. új évfolyam. I. IV. füzet.

„Az Értesítő“ megjelen évnegyedenként márcz., jun., szept. és decz. hónapokban.

Külön kapható: Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. A tár-
sulat megbízásából szerkeszti dr. Baróti Lajos. I. rész. Udvari leiratok. (1717—1754.)
1—127 lap. Ára 1 frt. — II. rész. Admin. körözüvények. (1718—1753.) 129—296 lap.
Ára 1 frt. — III. rész. Beeskereki, pancsovai és temesvári kerületi tisztartóságok.
(1717—1753.) 297—443 lap. Ára 1 frt. — IV. rész. Csákovai és verseczi ker. tiszt-
tartóságok. (1717—1753.) Továbbá részletes tárgy- és névmutató az I. kötethez. Ára
1 frt. — Megjelent az 1893. 1894. 1895. és 1896. évi „Értesítő“ II. és III. füzeté helyett.